

XV. ÉVFOLYAM
1925

ÁPRILIS.

MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ARTS AND LITERATURE REVUE

ZBIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT.

MAGYARORSZÁGI IRODALMI-TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI TÁRSASÁG SZERKESTTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

A MULT ÉS JÖVŐ KULTURESTJE

a Jeruzsálemi művésznap műsorával 1925. április 12-én, vasárnap este 7¹/₂ órakor
A FŐVÁROSI VIGADÓ ÖSSZES TERMEIBEN

Jászai Mari, a Nemzeti Színház örökös tagja, Abel Pann, Dr. Kiss Arnold, vezető főrabbi, Peterdi Andor író, Relle Gabriella, Kálmán Oszkár, a m. kir. Operaház tagjai, M. Nosti Elza, operaénekesnő, Timár Ilona, előadóművésznő, Farnadi Edit, zongoraművésznő, Gyenes Lili, hegedűművésznő, Dienzl O. közreműködésével.
Az előfizetői jegyek minél előbb beváltandók a kiadóhivatalban VI., Révay-utca 14. (Telefon: 199-55.)
Aki a kulturesztre jegyet vált, igényt tarthat az Abel Pann-kiállításra szóló két külön tiszteletjegyre.

Kifogástalan

Gallér, ing, fehérenemű

stb. tisztítás 24 óra alatt is

a Király gőzmosodában

IV., Magyar-utca 6. (Astoria-szálloda)

V., Bálvány-utca 23. sz.

VII., Dohány-utca 20. sz.

VII., Király-utca 15. sz.

Holló-utca sarok.

Az előkelő világ vegytisztítója.

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

ADLER J. sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körut 7. szám

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

FACSILLÁROK · MŰVÉSZIEK
ÁLLÓ-LÁMPÁK · TARTÓSÁK
FALI-KAROK · OLCSÓK

TELEFON 161-34
FACSILLAR-MŰHELY
NAGYMEZŐ-U. 52. TELEFONKÖZPONT MELÉTT.

RÖSENBAUM G. רוֹסֶנְבָּאָם אֶטֶרְמֶה

Budapest, VII., Rombach-utca 2/A.

Kitűnő konyha. Szolid kiszolgálás. Polgári árak
Lakodalmakra, társas összejövetelekre kellemes, tágas
nagy helyiség.

מִדְּבַר שֶׁל פֶּסַח borok és szilvórium

MEINL UJTERMÉSŰ TEA

REKLÁMÁRAINK HIRDETÉSÜNKRE VALÓ HIVATKOZÁSSAL:

Ebédő-csillárok 4+1 lg.	900.000 K-tól	Villamos főzőlap	125.000 K-tól
Hálószoba-csillárok 3+1 lg.	600.000 "	" főzőedény 1 lit.	180.000 "
Hálószoba-ampolnák 1 lg.	160.000 "	" testmelegítő	160.000 "
Éjjeli lámpák bronzból selyemernyővel	150.000 K	" szivargyújtó	170.000 "
Villamos vasaló	180.000 K-tól	" izzólámpák	10.000 "

Főzőkészülékeinkre 1 évi garancia. — Selyemernyőket hozott anyagból is készítünk.

ERDŐDI ÉS NEUMANN

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27. SZ. TELEFON: 103-82.

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Előfizetési ára egész évre: 300.000.— korona. A kiadóhivatalért felelős: VIRÁG GYULA, igazgató. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

ABEL PANN: A GYILKOS KÁJIN HALLJA AZ UR SZAVÁT: „ÉS MOST ÁTKOZOTT LÉGY...“
KAJIN HÖRT DIE STIMME GOTTES.

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XV. ÉVFOLYAM, 1925. ÁPRILIS

KISS ARNOLD: AZ ŐRIZÉSEK ÉJSZAKÁJÁN. 5685. PESZACH

Régi dal, de mindig új marad — a szabadság éneke. Ki ne mámorosodna meg újra meg újra a tavasz harmóniájának zengzetén, és újracsendülése orgonás bűgésében ki ne hallaná ki világosan és tisztán a teremtő Isten fenséges szavát?! Varázsát nem veszíti el sohasem a szabadság éneke sem, melódiáján így ejtődtek mámorba örök időktől fogva elnyomottak és újrameménykedők, alázatos zsoltszavúak és önérzet ujdón himnuszaira zendítők.

Csak a tyranuslelkűek, akik számára isteni és emberi törvény: korlátlanságuk és önkényük bilincset jelentette, s akik az emberiség ostorainak tragikus szerepében tetszelegtek maguknak, — csak azoknak a fülébe sívított úgy a szabadságról zengő ének, mint a legélesebb, a legbántóbb díszharmónia, s ha a történelem folyamán szomorúságos érvényre küzdötte föl magát a szállóige: „politikai dal: csúnya dal”, — úgy a szabadság énekét annál inkább annak tartották zsarnokok és gyűlölködők.

Hazuggá tették ők a költő szavát, hogy a szabadság a hegycsúcsokon terem, hogy a társadalom üdve a magaslatokon keresendő, nem, nem azoknál, akik mint az egyiptomi ostoros felügyelők, korbácsot fonnak egyes osztályok számára, egyeseket magasba emelnek, másokat mélybe taszítanak, nem, hanem a társadalom völgyeiben, a nép józannak maradt rétegeiben, akik hazájuk földjét munkájuk verejtékével akarják szeretni, akik mint az egyiptomi zsidók egykoron, pitomi és rámszeszi városfalakat akarnak emelni a romok helyébe, akik újra, virágzó közületeket szeretnének látni a tespedő romlás helyein, akik nem öltözködnek az erőszak fegyvereibe, hogy emberek ellen, akár csak vadállatok ellen, hajtóvadászkat rendezzenek, s hazájukat csak gyűlölködve tudják szeretni.

Megújhadást, megváltást hirdet erdő és berek, hegyorom és völgyalap, a nagy világ. Megváltást az ősi történet. Óh, milyen fenséges vigaszt tartogat a mi számunkra a régi regeszó, amely Izrael sorsát a tenger hullámaihoz hasonlítja. Ime a tenger csöndes tükörlapján egyszerre csak, észrevétlenül egy kicsiny habocska támad,

lassanként és mind jobban hullámmá dagad, majd viharosan föltornyosul és hatalmasan fölfujja magát, amíg végre megtörik és dühös harogással magába roskad s önmaga keblén találja meg sírját. De csakhamar egy második hullám lép a helyébe, mint az első, éppúgy növekszik és ugyanaz a sors éri utól, s nem kellene-e azt hinnünk, hogy az utánakövetkező hullámok előbbi társuk sorsán okultak, s vakmerő, egetostromló kísérletüket most már abba fogják hagyni?! Óh nem! merészentámadnak föl, zúgva és üvöltözve rohannak ostromra az utána következő többiek is és mindnyájukat ugyanaz a sors éri. Izrael sorsa! Izrael ellenségei támadásainak példaképe! Mindig, minden időben, ugyanazon törvényszerűséggel minden korok fáráóinak a végzete!

Valamely népnek szellemét nem lehet állandóan bilincsbbe verni, bárha teste láncokban is senyved, bárha látszatra sorvad és hanyatlik is, népeknek életében is, csak úgy, mint a természetben, eljő az ébredés korszaka, a béklyóba szorított erők újjászületnek, feszülnek, bilincset törnek, új élet, megújhadás, lélekrenaissance — az énekek énekének szava zeng: „a földön új hajtások láthatók, az aratás ideje érkezett, a gerle szava bűg a régi dúcban.”

A zsidó kultúra, az ősi zsidó szellem is fölserken. A szabadság ünnepének jöttén megnyílik a jeruzsálemi zsidó egyetem. A tetszhalott héber nyelv föltámadt. Az ősi zsidó tudás diadalünnepet ül. Zsidó művészet, zsidó irodalom, zsidó poézis hajnalideje érkezett.

Ifjú szőlőtökéken ha virág fakad s új zamat gyűl a száraz karó új hajtásaiban, — megérzi azt az öreg hordók régi bora is a pince hűvös gáadorán. Forr és pezseg a tartály.

Szent virágzás, szent hajtás a fiatal zsidó szőlőtökéken, — hűvös pincéinkben, öreg, távoli dongáink között, még a lehiggadt borban is nem mozdulna-e meg a rokon hűség, a rokon szeretet apáink szellemének, írásunk, ős kultúránk renaissance-ának gyönyörű hajnalán, fenséges szabadságünnepén?

Lél simurim, őrizések éjszakáján és új hajnalon zengjen háladal Izrael Őrzőjének!

CSERMELY GYULA: AZARJAH SZÉDERE

Elmondom a történetét annak, mint jutott feleséghez ennek az Azarjahnak fia, Elázár. S ha nem is hiteles ez a történet, de tanulni azért tanulhatunk belőle. Hogy aki tiszteli az ő szüleit, megtalálja boldogságát már e földön is.

Rabbi Elázár, Azarjah fia — az a bizonyos rabbi Elázár ben Azarjah, akiről megírja a peszachi Hagadah, hogy többedmagával Bené Berák nevű városban ülte meg a Peszách ünnepét és egész éjszaka, késő reggelig mesélték az Egyiptomból való kivonulás csodás történetét, — nos, ez a rabbi Elázár ben Azarjah tizenhét-tizennyolc éves korában még nem volt rabbi, hanem tanuló. Otthon ült és tanult és készült a hivatásra, mely rá várt; hogy egyik fáklyája legyen népének és világítson nemcsak a jelennek, de az utána következő évezredeknek is.

Nagyon istenfélő, nagyon erkölcsös fiú volt; az az erkölcs töltötte meg lelkét, melyet a Tóra szent tanaiból magába szítt.

Mikor közeledett a napja, melyen betöltené tizennyolcadik évét, így szólt hozzá az atyja, ki egyszerű, jámbor kis kézműves volt:

— Fiam, a mi bölcseink azt mondják: ben semóno ószer lachupa, tizennyolc éves korukban nősüljenek meg Izráel fiai. Tehát kérlek, — bűnbe ne essem, mondván, — mint Isten kérte Ábrahám atyánkat: lech lechó méárcechó umimoladtechó, hagyd el szülőhelyedet, fiam és nézzél szét a városokban, hogy nőt találj.

— Bocsáss meg, atyám — válaszolt erre a fiú, — de én terád bízom, hogy nekem nőt keress. Ha magam mennék keresni, még megeshetne, hogy csak énnekem tetszenék, de tenéked tán nem tetszene a kiválasztott nő. Te elleneznéd a házasságom, mert tapasztaltabb és bölcsebb vagy nálam, engem pedig elvakíthatna a vágy, ragaszkodnám a nőhöz, tilalmad ellenére is, atyám és vétenék a parancsolat ellen, mely azt mondja: tiszteld az atyádat. Tehát te válassz nekem feleséget, atyám; én vakon is elfogadom, akit majd te szemelsz ki számomra asszonyul, hogy ezzel is teljesítsem a parancsot: tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszan tartson életed a földön.

Az öreg Azarjah erre meghatottan megölelte a fiát, azután bement a műhelyébe, ott imádkozott. Mert nemcsak a templom: templom, nemcsak az iskola is templom, de templom a műhely is, ahol dolgozunk.

— Istenem, teremtőm! — így fohászkozott fel Azarjah az éghez, — én egyszerű ember vagyok, egyszerű szavakkal könyörgök a kegyelmedért, Atyám. Én elmegyek, hogy asszonyt keressenek a fiamnak, ahogy Elázár elment, hogy asszonyt keressen Ábrahám fiának, Jiccháknak...

Te meg jutalmazd meg azt a jó fiút azzal, hogy olyan asszonyt találjak a számára, aki boldog lesz.

Elaludt és megálmodta, hogy Peszách estéjén fogja megtalálni a keresett nőt.

Elbúcsuzott fiától és megkezdte asszonykereső útját.

Peszáchra Bené Berákba ment. Megszállt egy fogadósnak a házában, de este, mikor a gyülekezetből, ahol imádkozott volt, hazafelé tartott, eltévedt a kanyargós utcákon. Sikátorból ki, sikátorba be, de sehogysem talált rá a házra, melyben várt rá a széderesti asztal.

Nem is gondolt a műhelybeli álmára, csak aggodalmasan felnézett az égre: — Uram, teremtőm, már most hol lesz az én széderem?

Egyik sikátorban valami különös történt. Egy ember jött ki a házából, egy-egy égő gyertya a két kezében és hangosan belékiáltotta a sötétbe: kol dichfin jészé vejéchol, kol dicrich jészé vejifszoch! Aki éhes, jöjjön és egyék, akinek nincs hol leülni a széderhez, az jöjjön be és üljön le énnálam!

Az öreg Azarjah megdöbbsent; ilyet ő még sohasem tapasztalt. De még fel sem ocsudott, még magához sem tért s már másodszor és harmadszor és negyedszer is hallotta, mindig más világtáj felé kiáltva: kol dichfin jészé vejéchol, kol dicrich jészé vejifszoch!

Erre azután odament az emberhez: — Én Azarjah Hamszatész (Azarjah, a köfaragó) vagyok — mondta, — idegen vagyok a városban és nem találok haza, ahol megszálltam.

— Bóruh hábó, áldás a jövevényre — felelte az ember a gyertyákkal. — Tiszteld meg házamat, mint vendégem és foglald el helyedet ünnepi asztalomnál... Jöjj velem.

Szerény, de tiszta és ragyogóan világos kis szobába vezette Azarjáht, ki mikor belépett, egy fiatal leányt pillantott meg az asztal mellett, valami szentbetűs olvasmány fölé hajoltan.

— Móádím leszimchó, örömneped legyen az ünnep, — köszöntötte Azarjah a fiatal lányt.

— Chágim uzmánim leszóson, vígságod legyen az ünnep és az emléknep, — válaszolta a leány és felnézett. S ekkor úgy látta Azarjah, hogy szép az a lány, mint Ráchel lehetett tizennyötéves korában.

A szertartás alatt a házigazda szomorú, szinte komor volt és fájdalmasakat pillantott a lányára, de úgy látta Azarjah, hogy a leány csak szenttelen, csak közönyös, de éppenséggel nem szomorú vagy komor.

Vacsora alatt megkérdezte Azarjah, miért tette a vendéglátó gazda, hogy kijött a ház elé a gyertyákkal és ott mondta el a hó-láchnó — a széder bevezető szakaszának — két mondatát?

— Egyszerűen azért, mert ha idebent mon-

dom el, nem hallja meg senki a hívásom. Gyertyával meg azért, hogy lássa meg a jövevény, hol hívják. Így láttam az apámtól és így csinálom én is.

— Bocsáss meg — mondta Azarjah, — sok bölcsünk van, sok tanítónk, Izráelnek sok hivattott fáklyája, de mindegyik bent a szobájában mondja a hó-láchnót. Mi különös oka volt apádnak, hogy odakint mondja a ház előtt?

— Mi különös oka volt öneki, azt sohasem hallottam apámtól. Ő természetes dolognak találta, hogy ha már hívunk valakit, hát ne úgy hívjuk, hogy ne hallja meg. De énnekem már igenis, még más okom is van.

— S az mi?

— Mert akkor — felelte a gazda, — mikor megszületett a lányom s én jó férjért imádkoztam az Istenhez, azt álmodtam, hogy ne tegyek mást, csak az utcán mondjam el a hó-láchnót. S aki hívásomra bejön, azt Isten küldi a lányomért.

Azarjah most másodszor is megdöbbsent. Saját műhelybeli álma jutott eszébe és elgondolkozva tűnődött el maga elé.

— Nős ember vagy-e, vagy özvegy? — kérdezte most hirtelen a gazda.

Azarjah sóhajtván válaszolt:

— Özvegy ember vagyok, már több mint három esztendő óta — felelte.

A házigazda egy könnycseppet törölt ki a szeméből. Ez az özvegy ember, Azarjah, bizony túl volt már az ötvenen, az ő virágszál lánya meg alig volt tizenöt éves.

Most meglepő esemény történt. A leány, ki mindedig hallgatott volt, most odalépett az atyjához és megszólalt:

— Ne szomorkodj, jó atyám — mondta. — Ha úgy döntesz, hogy álmod szerint cselekszel, én nem ellenkezem, én meghajlok előtted. Teljesítem ezzel is a parancsot, mely azt mondja: tiszteld az atyádat.

Az öreg Azarjah erre felugrott és hálásan nézett fel az égre.

— Úgyvan! — mondta azután a leányának. — Isten küldött engem e hajlékba, te érted küldött ide, lányom, de nem azért, hogy magamnak kérjelek, hanem hogy a fiamnak kérjelek.

És elmondta a maga műhelybeli álmát és mindazt, ami megelőzte azt az álmot.

Ime, Elázár ben Azarjah házasságának története, híveim. Nem hiteles történet, mert magam is csak kéziratban olvastam, de hát hol van az megírva, hogy csak a hiteles történet ér valamit?

A Mult és Jövő április 12-én kultúrestélyt rendez a Fővárosi Vigadó nagytermében. Abel Pann fogja tolmácsolni a jeruzsálemi művészek üdvözlését. Jászai Mari új héber költőket és zsol-tárokat ad elő.

HOLDER JÓZSEF:

A HÁROM REISEN-TESTVÉR

Goethe mondja valahol, hogy a tehetség, a zsenialitás egy-egy családnak csak egyetlen tagjában szokott kicsucsosodni, aztán lefelé hanyatlik; a természet törvénye ez. A három *Reisen*-testvér azonban mintegy eleven cáfolata ennek a teoriának. És ma már azt hiszem, szabad minden skrupulus nélkül héber és jidis írókat világirodalmi példakul alkalmazni. Hiszen *Ábrahám Reisen* műveit lefordították majdnem az összes európai nyelvekre és így ő maga is „világirodalmi márka” lett. De méltó helyet foglal el mellette két testvére, huga, *Sarah Reisen* és az öccse, *Zalman Reisen*. A legérdekesebb pedig, hogy már apjuk *Kalman Reisen* is jelentős szerepet töltött be a héber és jidis irodalomban (1848—1921).

Valamennyien a Minsk melletti *Kojdanov*-ból, a mostani Lengyelország kis határvároskájából származnak, régi szellemi előkelőségek családjából, melynek egyik ága a híres lodzsi gaonhoz, *Meisl* rabbihoz vezet, másik a *Bakstokhoz*, a híres orosz zsidó historikusnak és a nemrég elhunyt nagy dekoratőr és festőművészek családjához. *Kalman Reisen* érdemeket szerzett mint kultúrharcos és munkatársa volt a kor legnagyobb héber költőjének, *J. L. Gordonnak*, de nevet szerzett mint poéta is „*Galambbúgás*” című lány lírájú verseskötetével, mely 1892-ben jelent meg. És apjától örökölte a galambbúgásszerű, érzelmes, szerelmes, finom daltónust hamar híressé vált fia, *Ábrahám*, akit most ünnepelnek Vilnától Newyorkig, 50-ik születésnapja alkalmából.

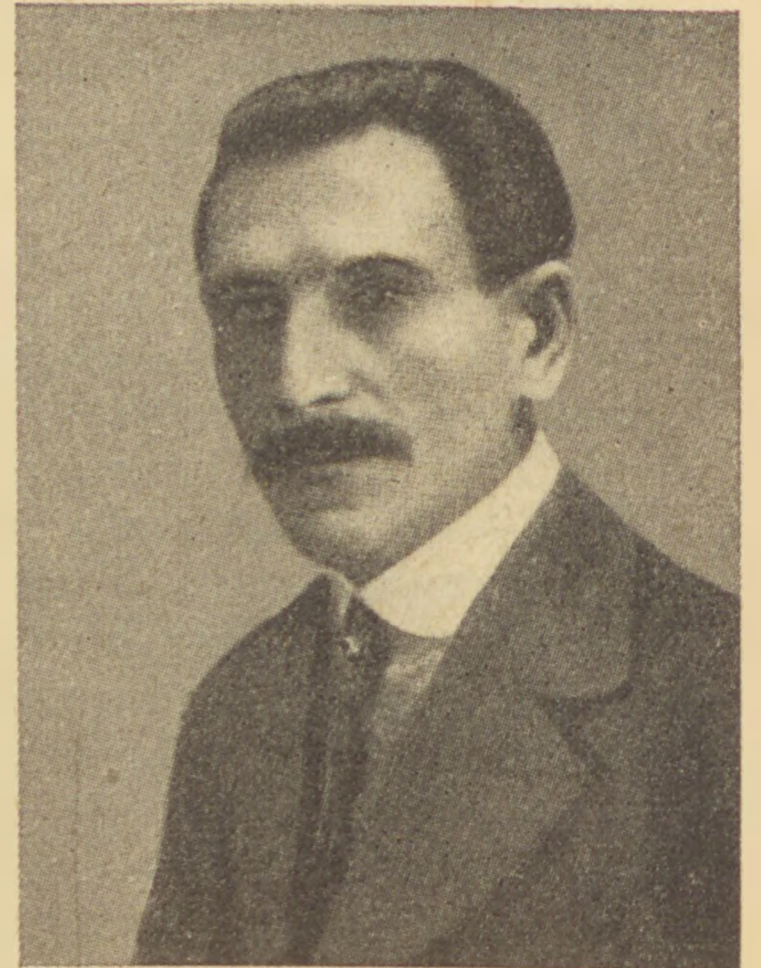
Első művét *J. L. Perez* adta ki „*Die jidische Bibliothek*” című gyűjteményében (1891). A tizenhatéves szerző nagyszerűbb ajánlót nem is találhatott volna írói pályájának diadalmas indulásához. Ezután pedig *Solem Alechem* a „zsidó Mark Twain” adja ki a műveit, prózáját és verseit Amerikában. Már mint nagynevű költő indítja meg barátai, *Salom Asch* és *H. D. Nomberg* közreműködésével a „*Der Jud*” című hetilapot Varsóban (1899). Itt vette föl a nagy harcot a lenézett jidis nyelv emancipációjáért, rámutatva a népnyelvnek igazi hivatást betöltő kultúrértékeire. És a győzelmes harcot folytatja „*Das zwanzigste Jahrhundert*” (1900) és „*Progress*” (1904) című gyűjteményeiben, mely címek is eléggé mutatják, hogy a jidis nyelvet a modern haladás szolgálatába állította. Majd Krakkóba került, ahol „*Das jidische Wort*” c. hetilapot szerkesztette (1905) és négy év múlva Newyorkban találjuk, a zsidó irodalom új centrumában, ahol valóságos diadallal fogadták a nagy poétát. Eleinte a „*Das neue Land*” c. lapot szerkesztette (1911—1912), majd a „*Der Pariser Journal*”-t.

Zalmen Reisen jidis író

Sarah Reisen jidis költő

Abraham Reisen a híres jidis költő

A világháború kitörése Berlinben találja, de csakhamar visszasiet Amerikába, ahol mint a legünnepeltebb mai jidis poéta él. 1917—1918-ban megjelentek *összegyűjtött művei tizenöt nagy kötetben*, közte *négy kötet dalok*. (Az európai kiadás tíz kötetből állott.) Most pedig Amerika legnagyobb zsidó napilapja: „*Der Tog*” kiadja legnépszerűbb munkatársának *jubileuma alkalmából* összes műveit új díszkiadásban, *húsz kötetben*. Abraham Reisen irodalmi alkotásainak méltatását más alkalomra tartom fenn magamnak. Heinevel rokon lelke vonzotta őt Heine költészetének lefordítására és Heine jidisben megtartotta az eredetinek fülbemászó muzsikáját, azt a bensőséges dallamosságot, amely Reisen dalait és versszerű prózáját is jellemzi.

Sarah Reisen tíz évvel fiatalabb mint Abraham. Orosz gimnáziumot végzett és első műveit orosz nyelven írta, majd bátyjának hatása alatt áttért ő is a jidisre. És első jidis verseskötetében azt írja Ábrahámnak ajánlott dedikációjában: „*ne csodálkozz, ha hangom a te hangod és lelkem a te lelked, hiszen egy test, egy vér vagyunk és egy anya tejét szivtuk mindaketten.*” Sarah dalait is a benső őszinteség jellemzi, ez adja igaz értékét „*Cholem un wohr*” (Álom és valóság) c. könyvének is. Sarah Reisen *lefordította Gogol, Turgenyew, Tolstoj, Rabindranat Tagore* számos műveit jidisre. A vilnai irodalmi élet egyik vezetőegyenisége és mint *drámai színésznő* is fényes sikereket arat.

Zalman Reisen, a testvérek között a legfiatalabb. 1887-ben született, alig végezte el a középiskolát, kiadta az első jidis *elemi grammatikát* (1908), *jidisre fordította Shakespeare Hamletjét*, Dosztojevszky „*Bűn és bűnhődés*”-ét, *Maupassant válogatott novelláit*, Jakob Wassermann „*Zirndorfer Juden*”-jét és még számos jelentős irodalmi munkát a legkülönbözőbb európai nyelvekből. 1914-ben kiadta „*a jidis irodalom biblio-*

grafiai lexikonját”, amelynek most új, nagy kiadása van sajtó alatt. Mint a vilnai „*Letzte Neues*” jidis napilap szerkesztője küzdött a jidis nyelv kultúrájáért, melynek érdekében tankönyveket írt és előadásokat tartott a vilnai *jidis népegyetemen* és tanítószemináriumon. 1920-ban kiadta a *jidis nyelv első tudományos grammatikáját*. Az ő *ortografiáját* pedig hivatalosan is *elfogadta a varsói konferencia*. Zalman Reisen pedagógiai lapot is indított „*Die neue Schul*” címmel, megírta Vilna történetét, amelyet a *S. Anski*, a „*Dibuk*” halhatatlan szerzője nevét viselő *historiai és etnográfiai társulat adott ki*. Kiadta továbbá jidis nyelven az első svéd zsidónak, *Aron Eisiknek* önéletrajzát, amelyet a *Mult és Jövőnek* bővebben kell még ismertetnie. Nemrég pedig megjelentette a zsidó felvilágosodottság irodalmát ismertető nagy művének első kötetét („*Mendelssohntól Mendeleig*”). És ugyanekkor megindította dr. Weinreich és Prilucky közreműködésével „*Jidische Filologie*” című nyelvtudományi folyóiratot, melynek legtöbb cikkét maga Zalman Reisen írja.

Ime egy kis kultúrkép arról, hogyan dolgozik három testvér azon a jidis nyelven, amelyet még nemrég kigúnyoltak, lekicsinyeltek, ma pedig komoly tényezőnek kénytelen elfogadni az egész világirodalom.

Patai József: Ülünk sokszor

*Ülünk sokszor egymás mellett némán,
Rád se nézek, te se nézel én rám.*

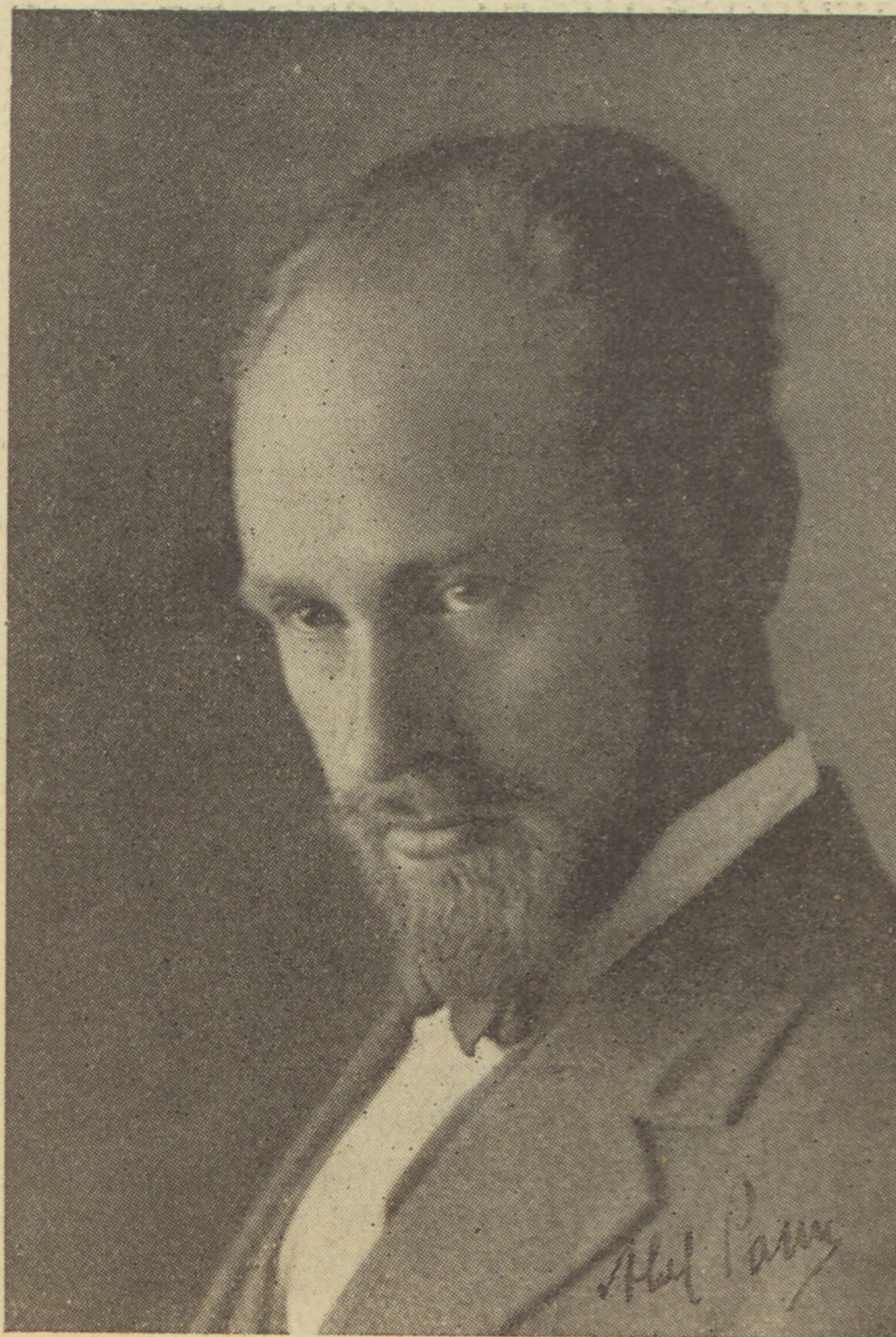
*Szomorúan mered szemünk világa,
Meseországok bús távolába.*

*Keresünk valamit. Száll, száll a vágyunk
S nem látjuk, hogy egyért sóvárgunk . . .*

ABEL PANN BUDAPESTEN

Kiállítás-megnyitás 1925 március 29-én d. e. 9 órakor.

Csak néhány nappal halasztódott el a Mult és Jövő Abel Pann-kiállításának megnyitása, a közbejött vizum-akadály miatt. A külügyminiszter, amint ezt a Magyar Távirati Iroda jelentette, azonnal intézkedett, hogy a művésznak sürgönyileg megküldjék a beutazási engedélyt. Így csak egy hajóindulást késett le és most már a jeruzsálemi művész néhány nap óta Budapest vendége, ahol valóságos ünnepléssel veszik körül a társadalom legmagasabb köreiben. Mindjárt első nap fogadta dr. Patai kíséretében Sir Colvill Barclay miniszter, az angol nagykövet, aki az egész diplomáciai kar élén fog megjelenni a kiállítás megnyitásán. Hiszen Abel Pann e képeit a bibliatisztelő angol királynő kívánságára viszik Jeruzsálemből Londonba a Wembley-kiállításra. Rendkívül szívélyesen fogadta a biblia nagy művészt gróf Andrássy Gyula is, aki bemutatta neki európai híru gyűjteményét, amelyben eredeti Rembrandt-, Velasques- és Murilloképek foglalnak helyet. A nagy napilapok képviselői egymásután jelentek meg Abel Pann-nál, meginterjuzolták a szentföldi életre vonatkozólag és terjedelmes tárcákat közöltek róla. Nagyon érdekes dolgokat mondott el a jeruzsálemi héber egyetem megnyitásáról, amely véletlenül egybeesik az ő budapesti kiállításával. Az egyetem mellett tízezer embert befogadó amfiteátrumot építettek, amely nemcsak a meg-

Abel Pann

Abel Pann kiállításából: Bocharai zsidó nő Jeruzsálemben.

nyitás alkalmára szolgál, hanem állandó előadóhely lesz. A turisták már az egész világból gyülekeznek az ünnepségre, melyet Lord Balfour fog megnyitni.

Az Abel Pann-kiállítás anyaga körülbelül kétszázötven képből, olajfestményből, pastellből, rajzból, litografiából áll. Ennek nagyobb fele bibliai kép. A szentírás elevenedik meg benne, ahogy csak a Szentföldön élő művész láthatja. Ezek a bibliai képek, valamint Abel Pann alkotásai általában, a keleti színeknek csodálatos finomságával tűnnek ki, amiről semmiféle reprodukció fogalmat nem nyújthat. Ezeket a képeket látni kell eredetiben.

Ami az árakat illeti, vannak képek, pastellek harminc-negyven-ötven millióért és vannak a művésztől szignált gyönyörű színes kőrajzok két-háromszázezer koronáért. És vannak képek, amelyeket okvetlenül Londonba kell vinni és semmi áron nem eladók. A Nemzeti Szalón belépő díjai a vernissage-ra és ünnepnapokra személyenként 20.000 korona, hétköznapokon 10.000 korona.

A Mult és Jövő budapesti előfizetői számára mellékelünk két személyre szóló tiszteletjegyet. Vidéki és külföldi előfizetőink átvehetik tiszteletjegyeiket a szerkesztőségben (VI., Révay-utca 14. Telefon 199-55.) Ezek a tiszteletjegyek a megnyitás napjára díjtalan belépésre, azontul pedig félárú jegyek váltására jogosítanak. A kiállítás előreláthatóan április 13-án délig lesz nyitva.

tizenöt évvel ezelőtt még sivatag volt? És a csodálatos város mintha szemelláthatóan folyton nyujtogatná a karjait északra, délre. Amott még a homok közepette emelkedik néhány ház. Kopasznak, árvának, elhagyottnak látszik, de egy év múlva gyönyörű utca lesz az is, ciprusokkal, pálmákkal és eukaliptusokkal. És mandula- és narancsfák fognak illatozni a kertekből és buja keleti virágok fognak virítani a balkonokról és ablakokból és héberbetűs cégtáblák fognak nyugtalankodni a nyitott boltajtók fölött. Tizenöt év alatt harmincezer lakosa lett az új zsidó városnak — semmiből. Hogy irigylem azt, aki látni fogja ötven év múlva! A „Hinterland” is párhuzamosan fejlődik. Köröskörül régi és új zsidó kolóniák, állattenyésztő, földművelő gyarmatok.

— Saronában vagyunk — mondja a szomszédom. — Német templáriusok alapították ezt a pompás kolóniát, a Saron völgyében, amikor még zsidó földműves Palesztinában nem volt. Ők látták el Jaffát tejjel, vajjal, főzelékkal. A háború alatt a német kolonistákat kiutasították és azóta a visszatértek sem tudják magukat összeszedni. Jaffát felszívja Tél-Aviv, Saronát meg háttérbe szorítják az új zsidó gyarmatok. És előbb-utóbb zsidó kolónia lesz Saronából is. És akkor ide fog tartozni szemközt a *Montefiore-kert*, ahol ez a nagy filantrop már hetven évvel ezelőtt gazdasági iskolát szeretett volna alapítani. És ide fog tartozni ez a viruló, óriási Goldberg narancsültetvény is. De ha ilyen tempóban halad tovább az építkezés, mint most, akkor pár év múlva a Montefiore-kert lesz Tél-Aviv városligete.

A távoli mezőn három egyforma domb ötlik a szemembe, mintha valami erődítmény volna. *Napoleon dombjai* — magyarázza a szomszédom. — Jaffa ostromához kellett neki és felhordatta, azt mondják, egy pár óra alatt. Napoleon jelszavát, hogy „lehetetlen nincs a szótáramban”, ismételtgettük mi is, amikor több mint negyvenöt évvel ezelőtt fiatalos fejjel idejöttünk, hogy az elpusztított Saron völgyében új életet kezdjünk. A Talmuddal a hónunk alatt jöttünk. Úgy képzeltük, délelőtt szántunk vetünk, délután a Talmudba mélyedünk. „Időtök fele a tietek, fele meg Istené”, ahogy bölcseink mondják. A jeruzsálemi kólel-zsidók kinevettek bennünket, bolondoknak csufoltak. Sőt meg is fenyegettek, hogy átok alá helyeznek, mint eretnekeket. De mi nem olyan legények voltunk, akik félnek akár fenyegetéstől, akár csúfolódástól. Köztünk volt *Joel Móse Szalomon*, az író, aki akkor tette közzé azt a híres felhívását, hogy cseréljék fel az írók a tollat az ekével és azzal fejezte be, hogy „*abbahagyom a „Jehuda v Jerusolájim” folyóirat szerkesztését és édesebb lesz nekem a föld röge, amelyet szántok, mint ezer cikk és beszéd.*” Köztünk volt a londoni Zerach *Barnet*, aki elsőnek lovagolt fel a nehezen megszerzett petach-

tikvai területre, ott leugrott a lováról, levetette magát a földre és csókolta a rögöket hangosan zokogva. Volt néhány magyarországi társunk is. Nagyszerű emberek! *Stampfer Jósua*, a szombat-helyi dáján fia, aki *gyalog tette meg az utat Budapestről Jeruzsálembe*, a Balkánon, Törökországon, Anatólián és Szírián át, hónapokig bolyongott sivatagokban étlen-szomjan, ezer veszély között, míg céljához ért...

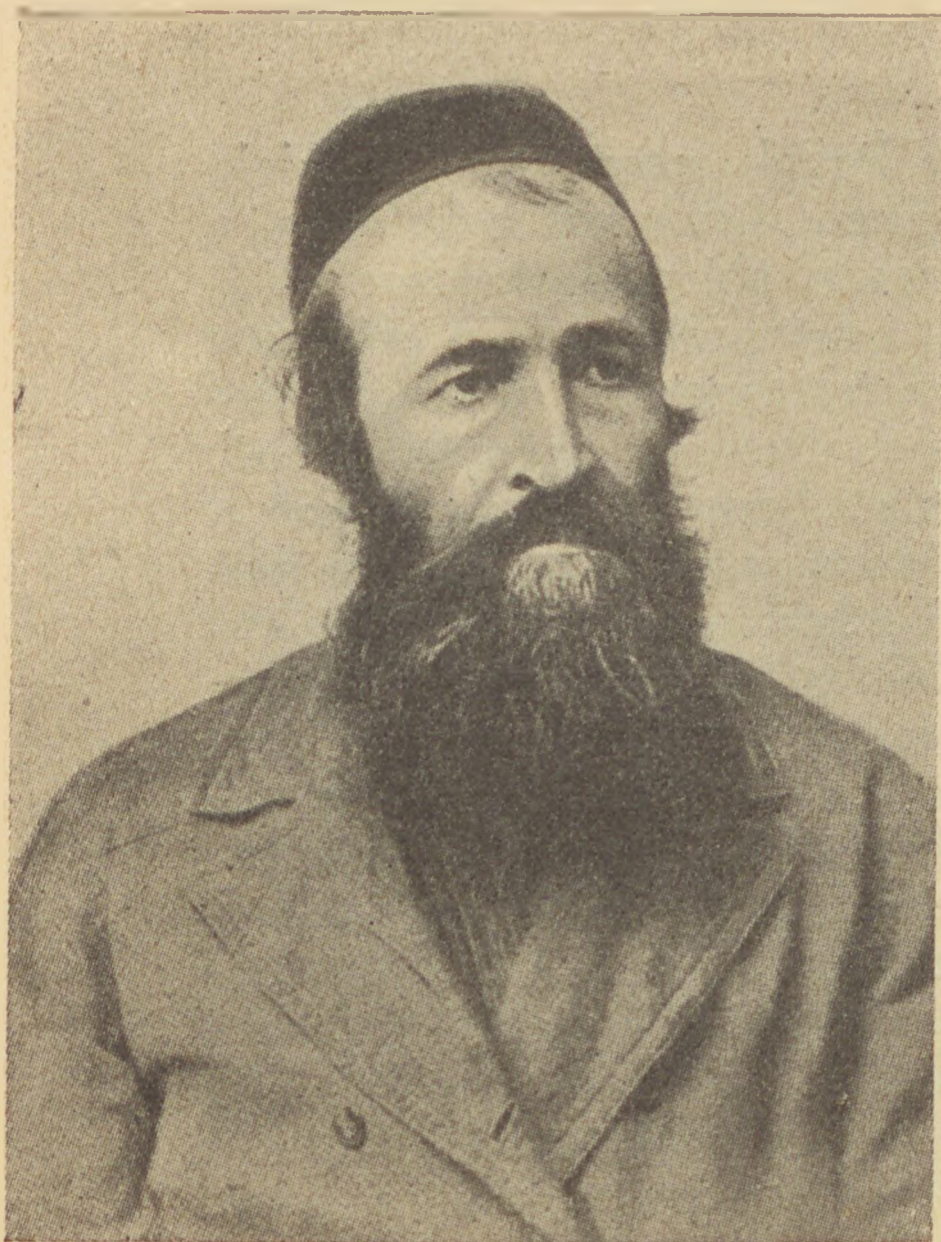
— Erről mesélt nekem a fiatal *Raab* is, akivel együtt jöttünk a hajón Konstantinápolytól Jaffáig. Megígértem neki, hogy meglátogatom.

— Neki nagybátyja volt *Stampfer Jósua*. Majd elmondhat róla mindent. Velünk volt az öreg *Raab* Eleázár. Illetve akkor még ő is fiatal volt. Hiszen még ma is él. Köztünk volt még *Guttmann Dávid Méir Debrecenből*, aki mint gazdag kereskedő, sok pénzzel jött, de azért épp úgy fogta az eke szarvát, mint mi mindnyájan. Csakhogy az eke szarvához sem lehetett olyan könnyen hozzájutni. Földet a magunk nevére az akkori török törvény szerint nem vásárolhattunk. A jaffai angol konzul segített bennünket és a földet a maga nevére iratta.

— Érdekes véletlen, jegyzem meg, hogy az első szentföldi zsidó kolónia is mintegy angol fenhatóság alatt alakult. Vagy nem is véletlen?

— De ezzel még távolról sem volt az ügy elintézve — folytatja visszaemlékezéseit az agg kolonista. — Az első házfalakat, miket arcunk verejtékével felépítettünk, le kellett rombolnunk, mert az arabok feljelentettek bennünket, hogy nem szereztünk előre „építési engedélyt.” Aztán lopva, éjjel építettünk és gyorsan felhúztuk az előre elkészített tetőt. A törvény szerint, ha már tető is van az engedély nélkül épített házban, nem kell lerombolni, csak büntetést fizetni. Annál több baksisba került, azután, hogy ezt a tetőt csakugyan törvényesen is tetőnek ismerjék el. Így épült fel ház ház után, titokban, éjjelente. Nagyon fájt nekünk, hogy szinte bele kellett lopoznunk az ősi örökségbe, melyet pénzen megváltottunk is. Megtisztítottuk a földeket a rengeteg kötől, nem riadtunk vissza semmiféle nehéz munkától. Még a betegségtől sem, amely néhányunkat mindjárt kikezdett. Lázasan is kimentünk a mezőre dolgozni. Boldogok voltunk, hogy mi nyithattuk meg a „Remény Ajtaját” és rajtuk teljesedett a próféta szava: „És visszadom onnan szőlőkertjeit és a szenvedések völgyét *remény ajtajául* (l’petách tikvah) és dalolni fog ottan mint ifjúsága napjaiban és azon a napon, midőn feljött Micrájim földjéről...”

Az öreg *Pinchasz Méir* végigcitolja a hoseási verset és mintha ifjúság tüze lobogna fel a szemében, barna, barázdás homloka alatt. Igen. Minden szenvedést, minden küzdelmet megért, csakhogy a próféta ige teljesedjék! És a prófétát citáló agg kolonistában megismerem annak az ősi népnek egy fiát, amely mindenét képes felál-

Joel Mose Salomon,
az íróból lett földműves.

Berele Schweiger,
az elesett hős sómer.

Josua Stampfer,
aki gyalog ment Budapestről Jeruzsálemig.

dozni egy szentírási versért, egy bibliai törvényért, egy szent ideálért.

A „Nahr-el-Audsa”, a *Jarkon* folyó zúgó vízeséséhez közeledünk. A *hét malomhoz*, melynek bájos primitívsege láttán önkéntelenül eszünkbe jut a haifai nagy Rothschild-malom a maga grandiózus technikai berendezésével. A kis folyó partján egy beduin pásztor csilingelő szíriai juhokat legeltet. Széles, kövér, lelógó farkukat kis fahengereken vonszolják maguk után, nehogy a finom gyapjuja vagy zsírja kárt szenvedjen. Úgy festenek, mintha apró boronákba volnának befogva. A pásztor leguggol a Jarkonhoz, összerakja két tenyerét és felmarkol egy kis vizet, hogy szomjúságát csillapítsa.

— Ezek a beduinok — mondja Pinchasz Meir, — nem nagyon kényesek, amint látja. De minket akkor már a mocsárlevegő is beteggé tett. Mégsem akartuk otthagyni az első új zsidó kolóniát. Rengeteg veszteségeink voltak. Arab ekék helyett, melyek csak néhány centiméter mélységig túrják fel a földet, modern európai ekéket hozattunk. Ezeket a nagy ekéket azonban nem birták a kis palesztinai ökrök húzni. Erre hozattunk nagyfajta ökröket Beyruthból. A szíriai ökrök azonban nem birták ki a judeai klimát és elhulltak. A moszkítóktól pedig nem volt nyugtunk sem éjjel, sem nappal. Közben szomorúan szaporodtak határunkban a sírok, a Jarkon-parti temetőben. Mégsem engedtünk. Tudtuk, hogy a mi kezdésünktől függ a folytatás és ha mi abba hagyjuk, az egész sívász-Cijon álomnak vége. Kiköltöztünk lakásainkból a teleptől két órányira, a magasan és szárazon fekvő *Jehudijába*. Ott laktunk sátrakban több mint két évig és onnan jártunk be Petach-Tikvahba. Eukaliptusokat ültettünk, amelyek szívják a föld nedvét és kiszá-

rítják a talajt. Az arabok nem ismerték ezt a fát eddig és ma is *Szedsera-el-Jahud-nak*, *zsidók fájának* nevezik. Hogy csodálkoztak a szomszéd felláchok, amikor ezek a fák olyan babonás gyorsasággal szökkentek a magasba és házaik árnyékot kaptak és telepünkről eltűntek a mérges szunyogok. Azt mondták, hogy valami varázslattal hozzájuk kergettük át. Az efajta vádakat jól ismertük hazulról, Oroszországból. Mikor a telep egészséges lett, visszaköltöztünk családjainkkal együtt. Közben apróságaink is sarjadtak és nőttek, mint az eukaliptusok. Egyszer a kisfiam bejött és lelkendezve mesélte, hogy fényes karikák vannak künn a ház mögött, hozzam be neki. Kimegyek és döbbenettel látom, hogy kígyók hevernek ott karikásan és méregzöldes pikkelyeik csillognak a napsütésben. Szerencse, hogy nem ment a közelükbe. Valóban angyalok vigyáznak a gyerekekre. Midbár hájá, sivatag volt ez. Majd meg fogja látni, hogy fest Petach-Tikvah most! Gyümölcsöskertek, narancsosok, eszrog-telepek és minden narancskertben külön kút az öntözéshez! De talán mégis szebb volt akkor, amikor mindenkinek föl kellett cipelnie a vizet a Jarkonból. Vagy talán mert akkor fiatalabbak voltunk? Most ősz már legfiatalabb fiam is. Őt voltam meglátogatni Jaffában a kórházban. Balesete történt, az építésnél arcába zuhant egy kő. Szépen gyógyul hála Istennek.

Az autó keletre kanyarodik, nagyot zökken.

— A tevé itt nyugodtabban csinálja a fordulatot — mondja Pinchasz Méir. — Azok voltak a szép idők, negyven évvel ezelőtt, amikor tevékre raktuk Petach-Tikvah első terméséből a tizedet és a zsengeket és vittük, zsoldárokat daololva, fel Jeruzsálembe. A „Száz Kapu” utcáján leraktuk a gabonát és a gyümölcsöt és meghív-

tuk a rabbikat, a kohánitákat, levitákat és szegényeket és mindnyájan örömtől könnyezve mondták velünk a *sehechijónut*, a hálaáldást, hogy megértük, hogy kétezer év után először, ismét „terúma és maaszér“ érkezik szentföldi zsidó termésből Jeruzsálembe...

Az öreg kolonistának köny szökik a szempillái alá. Pár percig hallgat a multba merengve. A gépkocsi homokba süppedve folytatja útját. Óriási kaktusokkal és akáccal bekerített naranccsok közé érünk. Pinchasz Meir egy árok-szerű mélyedésre mutat:

— Itt volt a nagy ütközet.

Kolonista lóháton

Wolf Sándor felv.

— A világháború alatt?

— Nem. A háború után. Az arabok, akiket fölbérelt izgatók félrevezettek, támadtak ellenünk. Mi előre készültünk. Ábrahám *Schapira*, a híres fősómer és a fiatal Absalon *Giszin* voltak a vezéreink. Ők szervezték a védelmet jó katonai alapon. Mindenkinek „be kellett vonulnia“ Éjjel lobogó máglyafény tünt fel Medsdel magaslatán. Tudtuk, hogy ez a jeladás a fellach falvak összezsúrdítására. Másnap jelentették a sómerjeink, hogy beduinok és arabok serege közeledik fegyveresen, katonai kényelemmel *Abu Kisk sejk* vezetése alatt és már el is rabolták a legelőn a hétszáz főből álló nyáját. Megkondítottuk a vészcsengőt és pár perc alatt az egész

kolónia talpon volt, férfiak, asszonyok, fiatalok, öregek, mind kivonultak, fegyverrel a határba, a lövészárkokba. Schapira, aki azelőtt jó barátságban volt a sejkkal, messziről feléje kiáltott: „Mit akartok? hiszen testvéreitek vagyunk!“ Golyózápor volt a felelet. De csak gyönyörű, fehér lovát sebesítették meg. Erre aztán megindult a harc, a tüzelés. Egész nap tartottuk a pozícióinkat a többszörös túlerővel szemben és nem engedjük, hogy a rablók behatolhassanak a kolóniánkba, ahol mindent elpusztítottak volna. Szegény Absalon *Giszin* volt az első áldozat, beváltotta esküjét, a holttestével állta útját a rablók-nak a kolónia bejárata előtt. Négyen estek el közülünk, de az arabok és beduinok közül hatvanötön. Aztán megjelentek az angol repülők és az arabok hanyatthomlok menekültek. Meg fogják emlegetni ezt a napot még dédunokáik is!

— És mi történt *Abu Kisk* sejkkal?

— Elfogták és börtönbe vetették. De családja és törzse eljött hozzánk békéért könyörögni és jóvátételt kínálni. És mert mi békét akarunk szomszédainkkal, megbocsájtottunk nekik és magunk mentünk kegyelmet kérni a sejk számára. Azt hiszem, egyszer és mindenkorra elvettük a kedvüket az ilyen támadástól.

Pinchasz Méir úgy beszél ezekről a harcokról, támadásokról és visszaverésekről, mintha a legtermészetesebb dolgokról volna szó. Hol van, hol maradt a Pinkásznak csúfolt galuthbeli *Drückeberger*, a félénk, jámbor, öreg zsidó?

Szép villasoron visz át az autó és megáll a petach-tikvahi postaépület előtt. Leszállunk és Pinchasz Meir körülvezet, hogy megmutassa a kolónia nevezetességeit. Lépten-nyomon meg kell állnunk. Akivel csak találkozunk, mindenki a fia hogyléte iránt érdeklődik. Nagy zsidó falu ez, ahol háromezer testvér lakik. Bemegyünk a zsinagógába. A felirata szerint

אחד המיוחד בארץ הקדושה לכבוד ולתפארת

„egyetlen a Szentföldön, dicsőségben és szépségben.“ Mikor felépült, ez volt bizonyára az egyetlen, a legszebb, legimpozánsabb.

Az ajtó fölött színes freskóban a jeruzsálemi szentély nyugati fala. A frigszekrényt pompás aranyhímzésű, nehéz brokátos függöny takarja. Rajta csillogó aranybetűkkel ברוך ה' אלהינו הנביא בא üdvözlés *Elijáhu* prófétának, aki mindenütt megjelenik, hogy megvédje az Ábrahám frigyébe felveendő újszülöttet. Gyermekekresztelő, illetve *gyermekzsidósító* alkalomra készült speciális porochesz ez. Ajándékozta

השר בנימין בן יעקב רמשילד והשרה אדלהד

„a fejedelem *Rothschild* Benjámin, Jákób fia és a fejedelemnő *Adelhaid*.“ Ő, „aki így szól *Juda városainak: épüljetez föl!*“ Ezt a prófétai idézetet látni mindenütt *Rothschild* arcképe alatt. És érthető, hogy az egyke hazájában élő párisi *Edmond Rothschild* báró különösen

szerető patrónusa a születendő kis kolonistáknak. És nemcsak frigyszekrényfüggönyt ajándékozott erre a célra a kolóniáknak, hanem jutalmakat is tűzött ki minden gyermek után. És a rossz nyelvek szerint, ügyesebb kolonisták az első időkben öt-hat brisz után vették fel évente a prémiumokat — persze Rothschild intézőjével egyetértve — és a jutalmak statisztikája szerint rövidesen egy-egy kolonistapárnak harminc-negyven gyermeke volt. Néhány frappánsan alkalmazott idézet olvasható a falra illesztett fehér táblákon. Ne diskuráljunk, „Az Úr van az ő szent csarnokában, hallgasson előtte az egész föld!” Bizonyára sétálva imádkozó chászidoknak szól az intés, hogy „Ne járkáljunk helyről-helyre. Ki bölcs? Aki ismeri a helyét!” Átme gyünk a zsinagógával szemközt a *Béth-hamidrásba*. Az egyik kolonista Mordecháj Dinovicz építette a „*halácha tanulók egyesülete*” számára, fiatalon elhunyt felesége, Sara Gute emlékére. Fönt a frigyszekrény fölött fába faragott madarak lebegnek kiterjesztett szárnyakkal. Mintha a hitvespárnak odafönt egyesülő lelkét szimbolizálná. És ezt nem tekintették tiltott faragott képnek. A Béth-hamidras nagy asztala körül fehérszakállas rabbi ül híveivel, a Talmud *Szinhedrin* traktátusába mélyedve. Nem akarjuk zavarni. Kimegyünk.

— Hogy hívják azt a rabbit? — kérdem.

— Nem rabbi az, hanem kolonista, mint a többi — feleli Pinchasz Meir büszkén. — Szabad időnkben szívesen foglalkozunk mi öregek most is a talmuddal.

— És a fiatalok?

— Azok se járnak korcsmába, mint más parasztok. Van Talmud-Tóra iskolánk fiuk számára és Talmud-Tóra iskolánk leányok számára. „Necach Izrael”, „Izrael dicsősége” a neve. Van gazdasági iskolánk, továbbképzőnk és vannak állandó esti kurzusok.

Befordulunk az egyik utcába. Elhaladunk a patika és a poliklinika mellett. Az udvarokból és kertekből virágok illata áramlik. A házak falán héber plakátok hirdetik, hogy este tudományos meg irodalmi előadások lesznek itt is, ott is, de természetesen nem hiányzik a mozi sem, amelyben bemutatják Victor Hugo: *Nevető Emberét* *האדם השוהק* persze héber felirásokkal. Kis térre érünk. A közepén ciprusok árnyékában egyszerű köoszlop örökíti meg a kolónia védelmében elesett négy hős emlékét. Megilletődve olvasom a gránitba vésett neveket: *Absalon Giszin, Náthán Rapoport, Cvi Grünstein, Zeév Orlov*.

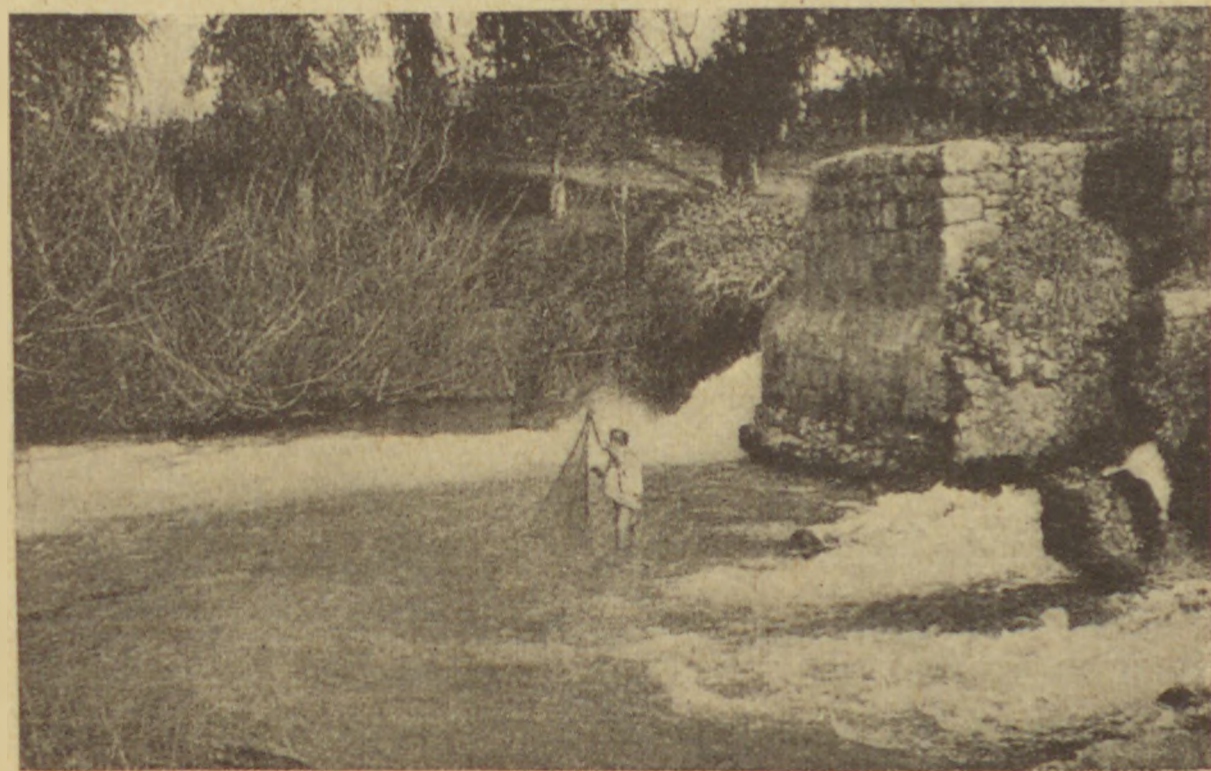
— Ezek a zsidó hősök legalább zsidó ügyért adták oda az életüket — mondja az öreg Pinchasz Meir. — Elesnek a fiaink másutt is, ahol még az emléküket is meggyalázzák a zsidó hősöknek. *Zadikow*, a híres jaffai maggid, itt a zsinagógában prédikált, kértük, beszéljen az ifjúság szívére, hogy vallásosabb legyen. „Erről fogok beszélni a legközelebbi szombaton”, mondotta.

Aron Ostrowsky, az elesett hős sómer.

Templomba menet valahogy megtudta, hogy kedvenc fia, akit rabbinak szeretett volna nevelni, de közben megszökött hazulról és a sómek közé állt, meghalt Galilea védelmében. A maggid felment a szószékre és megtörtén zokogta: „Testvéreim! Zsidók! Az ifjúság vallástalanságáról akartam beszélni. De az a fiú, aki otthagyja az apai ház kényelmét, az anyai kéz simogatását, hogy bolyongjon elhagyott tájakon, vad beduinok között és kísérje az ekét sziklás földeken, esőben és hőségben — az nem vallástalan, hanem igazi hívő zsidó hős. Zsidók! Nem hitetlenek ők, hanem Erec Jiszrael hősei. Szemeimmel láttam a mi ifjainkat, amint elestek az orosz barrikádokon, nem a mi ügyünkért. Ma, egy órával ezelőtt örömhírt kaptam. Zsidó munkások hozták Galileából: Zsidó hős esett el Zsidóorszáért! Testvérek, mondjátok velem az áldást: „*Sehechijónu*. Áldott legyen, aki elérnünk engedte ezt az időt.” És ennél a szónál összeesett szegény maggid a szószéken és a zsinagóga fuldoklott a zokogástól.

Milyen csodálatos így együtt ez a két *sehechijónu*, amelyről ma Pinchasz Meir beszélt: *Sehechijónu* a Szentföld első zsidó termésére és *sehechijónu* a Szentföldért elesett első zsidó hősré! . . .

A Jarkon vizesése .Petach-Tikva mellett.

Jemeniták zsinagógája Rison l'Cijonban. Építette Vámos Leó mérnök.

Felnézünk az emeletes községházába, a *Béth havaádba*, ahol természetesen szintén héber minden felirat, minden okmány és minden értesítés. Szép, tágas tanácsterem אולם השיבות teleaggatva a kolónia multjának képeivel és különböző szentföldi fotografiákkal. Az egyik falon egy érdekes kézimunka, üveg alatt bekeretezve: Óriás skorpió csupa szentföldi termésekből összeállítva, minden testrész eredeti színeivel. Egy asszony ajándéka. Az egyik belső teremben egy szekrény kétszeresen lepecsételve. *Fegyverekkel van tele* — magyarázza Pinchasz Meir. — A község tanácsa felelős érte és csak veszély esetén bonthatja fel! Ilyen lepecsételt ládákat látni minden kolónián.

— És most még csak mutassa meg a fiatal Raab lakását és elbocsátom — mondom Pinchasz Meirnek, akitől hálás kézszerítással veszek búcsút. A fiatal Raab kolonista házában terített asztal mellett találok a Tél-Avivban elveszett társaságot. Banán, datolya, narancs, mandula, mézeslepény, malagaszőlő, édes aszúbor és minden, amivel kínál, a kolonista saját termése. A „*Pardesz*“ (kert) termelő szövetkezet, melynek Raab egyik vezetője, több mint egymillió egyiptomi font (körülbelül *háromszázhatvanmilliárd magyar korona*) értékű narancsot exportál a külföldre. Csakhamar ráterelődik a szó a „*Pardesz*“ alapítójára Jósua Stampferre. Raab szívesen beszél nagybátyjáról.

— Nagyon vallásos ember volt és vallásos szellemben vezette a kolóniát. Egyszer mégis ő adta ki a parancsot a szombat megszegésére, még pedig a zsinagógában! Egy szombat délelőtt imaközben hozták a hírt, hogy beduinok törtek be a kolóniába. Stampfer félbeszakította a halk smóne-eszrét, ledobta a taliszát, felszólította az összes imádkozókat, hogy azonnal hagyják abba az imát és szaladjon ki-kí fegyverért. A beduinok számítása csütörtököt mondott, a szombati meglepetést fényesen visszavertük. Stampfer ál-

lította fel elsőnek a követelést, hogy zsidó munkásokat kell alkalmazni és ő volt a békítő és kiegyenlítő, valahányszor kolonisták és munkások között differenciák támadtak.

— És milyen a viszony most?

— Jó. Természetes, mindig felmerülnek bizonyos ellentétek munkás és munkaadó között. Az öreg kolonista gyakran elfelejti, hogy ő is valamikor kezdő volt és az új ifjúmunkás sokszor nem akarja elismerni, hogy a kolonista is küzdött a földért éppúgy, mint ő. Azonkívül az öregek konzervativizmusa és a fiatalok radikálizmusa is itt-ott surlódásokhoz vezet. A középúton haladunk mi, a kolonisták fiai, akik a „*Hisztadruth Bené Binjámín*“ szervezetbe tömörülünk.

— Melyik Benjámín nevét viselik? — kérdelem. — Benjámín Herzlét, vagy Benjámín Rothschildét?

— Ha úgy tetszik, mindkettőt. Rothschild meg Herzl különböző utakon egy célt követnek: Palesztina felépítését. Útját kell tehát állni a maradiságnak és a felforgatásnak egyaránt.

— Szóval a „Bené Benjámín“ afféle zsidó *fascista* szervezet?

— Mondjuk annak. Hazafias zsidó alapon áll és konzerválni akarja az eddigi negyven esztendőnek zsidó szerzeményeit és a négyezer esztendőnek zsidó tradícióit. És természetesen a kollektív rendszerű kolóniákkal szemben teljesen az egyéni birtok alapján állunk.

— Nálunk „*kisgazdapárt*“ volna a neve. De hagyjuk a politikát! Borzalom elgondolni, hogy az új Palesztinában is lehetnek osztályharcok és pártpolitikai érdekösszeütközések.

Megtekintjük az *eszrog*-lígetet, melyet a Jarkonból motorral felszivattyuzott vízzel öntöznek. Istenem, ha az egész diasporában minden zsidó csak szentföldi *eszrogot* és *lulavot* használna és nem a zsidógyűlölő Görögországból hozatná, „mert az szebb“ — ez egymaga mennyire felvirágoztatná a palesztinai ültetvényeket. *Eszrogok* zöldelnének itt egészen le a tengerpartig!

Másnap *Rison l'Cijon* gyönyörű pálmafasorai között sétáltunk és megtekintettük a világ egyik legnagyobb borpincéjét, amelyet Rothschild rendezett be a kolónia számára vagy harmincöt évvel ezelőtt. Óriási gépházak, kazánok, gőzzel hajtott prések, gigászi hordók és kádak, törkölyörlő malmok, kémiai laboratóriumok és földalatti városnak tetsző pincelabirintus. Azt mondják, egész tevekaravánok hozták a pénzrakományokat az építés költségeire. Nem tudom, hány százezer vagy millió hektoliter bort lehet benne feldolgozni meg elhelyezni. De itt is panaszkodnak: nagyobb export kellene! Ha a zsidók a diasporában legalább a vallási aktusokhoz, *kidushoz*, *széderhez* szentföldi bort használnának, mennyire fellendítené a kivitelt és mennyi új munkaalkalmat teremtene!

— Minden zsidó — mondja Dov Chavív,

Rison l'Cijon nászija, polgármestere, — minden zsidó azzal fejezi be a pészachi Hagádát, hogy *L'sana habaa bi-Jerusalajim*, „Jövő esztendőre Jeruzsálemben.“ De hányak jut eszébe, hogy tenni is kellene ezért valamit? Legalább a szédereste négy serleg borát illenék Jeruzsálem környékéről hozatni! Mi pedig küldjük ezt a páratlan aromájú risoni bort túlnyomórészt gójoknak. Tudom, hogy zsidóktól egyébként nem várhatunk sok borfogyasztást. A cionista kongresszusra Karlsbadban felállítottunk egy rison l'cijoni borpavillont. De bizony csak itt-ott vetődött be valaki és akkor is hárman jöttek két decihez. A szomszédos könyvpavillon persze mindig tömve volt. Mondták is: látszik, hogy zsidó-kongresszus ez. Ha gojkongresszus volna, a borpavillon volna tömve és a könyvpavillon üres. Node egy pohárkát mindenkinek meg kell kóstolnia, aki Rison l'Cijonba jön. Legalább elviszik a hírét, milyen finom zamatu bort termelünk ezen a nevezetes történeti helyen, ahol a hős Sámson legyőzte a filiszteusokat.

A nászi körülkinálja a vendégeket: „Lechájim! Lechájim!“ „Életre! Életre!“ A világ minden tájékaról összesereglett turisták szíve összedobban egy testvéri kocintásban, az új életnek mámoros-illatos levegőjében. Nem egynek köny hull a poharába. „Lechájim velivrácha!“ Életre és áldásra!...

Dov Chaviv bekisér a kolónia belsejébe. Területre és lakosságra körülbelül fele akkora, mint Petach-Tikvah. Mégis van több iskolája, Talmud-Tórája, népháza, fürdője, orvosa, patikája, poliklinikája. Egy dombon, a kolónia legmagasabb pontján áll a már messziről látszó, szép zsinagóga. Bemegyünk. Öregek csoportja tanulja a Talmudot. A fiatalok most künn dolgoznak a szőlőkertekben. Bemutatkozom, persze héberül. Az egyik öreg csodálkozva néz reám:

— Mé-Hungarija ata? Má lecha ul'ivrih? „Magyarországból való vagy, mi közöd a héberhez?“

Kissé pirulva rossz hírünk miatt, felelem:

— Ti Oroszországból jöttetek ide. Tudom, hogy lenézitek a magyarországi zsidókat. Van is reá okotok. De „nem minden pálma egyforma“ szól az arab közmondás. Tegnap Petach-Tikvahban voltam. Ott majdnem csupa magyarországi zsidók voltak az alapítók.

— Az régen volt — évődik az öreg, aki kiéjtése után ítélve, litvániai lehetett.

— És Herzl és Nordau is magyarországi származásuak voltak — replikázok.

— Szabályt megerősítő kivételek.

— És a héber egyetem megválasztott professzorai közt is dr. Klein, dr. Guttmann, Löw Immánuel, Fodor és a chászid talmudisták között rabbi Chajim Sonnenfeld és a jeruzsálemi héber írók között Avigdor Haméiri szintén földijeink.

— Na, jól van — mosolyog az öreg litvániai,

— legyőzött. Bárcsak győzne le még tízszeresen, százszorosan.

Lemegyünk a templom lépcsőin a főutcára. Egymásután érkeznek az autók új turistákkal. Pár perc múlva elérjük a kolónia kútját a szép víztoronnyal.

— Aki ezt így látja — mondja kísérőnk, — nem is sejtheti, mennyi baj és szenvedés forrása volt ez a kút, mielőtt vizet kaptunk belőle. De ez a kút kapcsolt össze bennünket először Rothschild Edmond báróval. Huszonöt méter mélyre ástunk, beleástuk minden vagyónunkat és még mindig nem találtunk vizet. Harmincezer frank kellett a folytatáshoz és nem volt. Ekkor elküldtük az egyik kolonistát, Feinberget Párisba, Rothschildhoz. Rothschild kijelentette, hogy „ő nem filantrop, sok szerencsétlen zsidó van Oroszországban és egyebütt és nem tud rajtuk segíteni, de kíséreltet akar tenni, lehet-e zsidókat Erec Jisraelbe telepíteni és földművesekké nevelni az ősök földjén.“ Azóta eljegyezte magát Rothschild titokban Palesztinával és ez a kút, lehet mondani, volt a jegygyűrű. Titokban kellett tartani a nevét. „Hanadiv hajedua“, „az ismert jötevő“ — így aposztrofálják azóta is, hogy a Szentföld összes templomaiban és a Rothschild millióival egymásután alapított új kolóniák imaházaiban fohászt illesztettek bele érte az istentiszteletbe. Sokszor zarándokolt el feleségével együtt Palesztinába. Nálunk is többször járt. Itt imádkozott a zsinagógában egyszer szombaton és nem engedte, hogy neki külön miseberacht csináljanak. A bárónőnek a templomból kijövet, néhány leány *bonjour*-ral köszönt és ő tüntetőleg *Sabat salóm*-mal köszönt vissza. Mikor később kölcsönt kértek Rothschildtól, a házakba bevezetett vízvezeték törlesztésére, a báró ezt felelte: „Ha nekik, az új zsidó parasztoknak nem tetszik, hogy leányaik menjenek korsókkal a vállukon a kúthoz, mint Rebeka ősanyánk, akkor fedezzék a költségeket ők maguk!“ A végén persze mégis csak segített.

Rison l'Cijon pálmái közt.

Rison l'Cijonban jegyezte el magát Edmond Rothschild a Szentfölddel és itt a risoni l'cijoni temetőben fekszik a fiatal Evelin Rothschild, aki mint önkéntes, első akart lenni Judea elfoglalásánál és *mint első esett el a judeai harcokban.*

Alkonyra hajlik a nap az efrájimi hegyek fölött. Lesietünk a *jemeniták* kolóniájára, hogy még minchára odaérjünk. Narancs- és szőlőkertek közt visz az út. Az egyik oldalon hosszú, fehér homoksávon egy sportdresszes ifjú futógyakorlatot végez. Barna arca lobogó haja alatt és izmos karjaival felszorított, meztelen melle pirosan ragyog az alkonyfényber, mint az új zsidó erő szimbóluma. Lent feltűnnek a sötétbőrű, nyulánk termetű yemeniek, térdigérő színes ingtáláraikban. Már esti imára gyülekeznek. Boldogok, hogy egész nap a Szentföldön dolgozhatnak és este és hajnalban szentföldi új zsinagógájukban hálálkodhatnak az Egek urának. Így képzeltek-e az életet, amikor a forró Délarábiában vad törzsektől megalázottan, cigánysátrakban szűkölködve kiszínezték keleti fantáziájukban a prófétai jövendölést: „*Te szegény, te viharverte, te meg nem vigasztalt, ime én kristályba foglalom köveidet és megalapozlak zafiron, rubinból készítem ormaidat, kapuidat karbunkuluskövekből és egész kerítésedet drágakövekből.*” Bizony nem gyöngyület az ő életük itt sem. De a legnehezebb munkát is örömmel végzik itt, ahol otthon érzik magukat. Szegényes kis házikókban laknak itt is, nincs rácsos kapujuk, se kerítésük és szobájukban alig van egy bútordarab. Mégis napégette arcukon állandó a mosoly, hogy érdemes volt hónapokon át gyalogolni a sivatagban, sziklákon és számumokon át, hogy elérjék azt, hogy otthon legyenek és testvéreiknek dolgozzanak az arab munkások helyett. Szép zsinagógájukat (singapori indiai zsidók ajándéka) és legtöbb házukat a magyarországi származású Vámos Leo építette a Keren Kajemeth megbízásából, melynek plakátja ott lóg a persely fölött az előcsarnokban: „*Turista, ne légy szűkkeblű és szűkmarkú, mikor feljössz megtekinteni régiségeidet!*” Büszkén mutogatják Yemenből hozott Tórájukat, amely *nem pergamentre* van írva, hanem egyszerű, vastag, barna bőrre, a tóráköpenyt helyettesítő henger alakú tokja pedig a yemeni zsidók ötvösművészetének stílusos remeke.

Visszafelé útbaejtjük „*Nachlath Jehudáht.*” Az odesszai „Chovevé-Ción” (Cionbarátok) alapították a kis kolóniát, vezetőjük *Jehuda L. Pinsker* dr. emlékére, aki „*Antoemancipáció*” című művével rázta fel először a zsidóság öntudatát és a zsidó államalapítás, illetve államrestauráció eszméjének megpendítésével Herzl elődje volt. Három szép leány nehéz, hosszú csövet cipel a kertben fel és alá, öntözik a dohányültetvényeket. Legkisebb testvérük babyfrizurában trágyatargoncát tol maga előtt. Az

anyjuk kapál. Megzavarjuk pár pillanatra. „Ezekkel a leányokkal nem lesz gondja!” — „Nincs itt gond leányokkal általában. *Inkább kevés a leány!*” — „Lehet-e valamit félretenni a sok munkából?” — „Hogyne! — feleli határozottan. — Ha valaki szorgalmas. Ha a zsidó gazdagok tudnák a világon, milyen szépen lehet itt is gazdagodni, szaladnának ide birtokokat vásárolni és itt lehetnének csak igazán urak!”

Fél óra múlva „*Mikveh Jisrael*” hatalmas vaskapuja előtt áll meg az autónk. Itt ezen a helyen beszélt Herzl Vilmos császárral, aki lehajolt hozzá magas, fehér lováról, hogy kezet szoríthasson vele. Bemegyünk az örökzöld, illatos fasoron keresztül. Sírdombhoz érünk. Egy másik zsidó álmodó, a franciaországi Charles Netter pihen alatta. Ő alapította az *Alliance* megbízásából ezt a pompásan felszerelt gazdasági telepet és iskolát, még 1870-ben. Ő volt első vezetője is, de hirtelen félbeszakította munkáját a halál. Pár percre benézünk az iskolába. Bibliai óra van éppen. Jóbot tanulják, a héber szöveget héberül magyarázza Baram tanár. *העורקים ציה הקוטפים מלוח עלי שיה* „Akik erezik a sivatagot, akik tépik a sósfüvet a bokorból.” 14—17 éves fiúk hallgatják, néhányan mezít-láb jönnek a mezei munkából. Ők látták a tevékaravánokat, amint hosszú egyessorban szel-delik az utat és a pusztában úgy hatnak, mintha erek húzódnának rajta. A növényteni kifejezések szemléltetéséhez pedig ott egy egész múzeum üvegszekrényekben, mindenfajta növénynek és termésnek héber nevével.

— Bizony volt idő — mondja kísérőnk, — amikor itt franciául folyt minden tanítás. És a kis *Peszlovot*, aki ez ellen sztrájkra szervezte tanuló társait, hogy héber tanítást követeljenek, — csak különös kegyelem mentette meg a kicsapástól. A kedves kis *Berele Schweigert* ellenben, aki egy éjjel arra a hírre, hogy beduinok megtámadták *Gederah* kolóniát, titokban kilopódzva, órákig gyalogolva, a „bilu”-isták segítségére sietett, — az iskolai fegyelem megsértéséért consilium abeundival eltávolították. Mindketten feláldozták később az életüket a Szentföldnek, de még megélték, hogy teljesen héber lett az iskola nyelve meg szelleme.

Bemegyünk a zsinagógába. *Kék-fehér* festése az új szellem hódításáról tesz tanuságot. A szépen faragott frígyszekrény ajtaját takaró bársonyfüggönyön az *Alliance Israelite Univer-selle* jelvénye: két egymásnak nyújtott kéz, alatta a héber ige: „*Izrael fiai mind testvérek.*” És lejjebb a két aranyhímzésű judeai oroslán alatt a „*Mikveh Jisrael*” kezdetű prófétai idézet: „*Izrael reménysége, megmentője szorongatás idején. Miért légy mint idegen a földön mint vándor, ki szállásra tér be?*” Hogy élnek, hogy éltetnek ezek a prófétai igék Judea földjén és a sok ezer év után is hogy gyujtanak, hogy világítanak!

KISTELEKI EDE:

MÓZES HALÁLA

Haza visz falumba édes emlékezet . . .
Hallgassatok ide, mondok egy éneket
Az öreg Mózesről, a Mózes bácsiról.

Halk szellő legyint a szülőföld tájiról,
És hoz ide hozzám, amely vele támad,
Mormoló éneket, zengő zsolozsmákat,
A két eperfával árnyalt imaházból.

Öreg Mózes hangját megismerem távol . . .
Hullámzó imáját egy-egy végszavával
A többiek zaján tompán törtet átal,
És dallamos hangja elnyulón kiáltoz,
Mintegy utat esdve a nagy Jehovához.

S engem is megihlet . . . Karomat feltartom,
Amíg róla zendül énekem a lanton;
Izrael istene! hogy maradjon győztes
Ez a dal ő róla, — különb, mint az összes.

És az öreg Mózeset mindenki ismerte,
Miként zömök tornya, akként jellegezte
Ő is a falunkat.

Messze idegenben
Felébreszték képét mindig csak ők ketten.
Bádóg tetejével sugározni láttam
Kis falumnak tornyát, rezgő napsugárban,
Amint az akácos házak felett áll még.

S ott lenn az utcákon, mint egy élő árnyék
Rég kihunyt időkből, öreg Mózes lépdelt,
Várva azt a napot, mint virradó éjjelt,
Amely őt az élők sorából áthívja
Homok vánkosáról, a menyei síkra.

Nemzedékek nőttek s el is tűntek szépen,
De azon a tájon, az egész vidéken
Ifjúnak sohasem ismerték őt, soha,
Amint ősz szakálla mellére ráfolya,
Fakó, rozsdá színbe sárgásan átjátszva,
Sugaras arcának mintegy lengő szárnya.

Azt beszéltek róla, nem is mondaképen,
Hogy a kis faluval ím egyidős éppen,
Melynek akkor csupán egy utcája állott,
És legelső látott itten napvilágot.

Harminc éven által magam is úgy láttam,
Görnyedten, fehéren, változatlanságban,
Amint kora reggel, lassan poroszkálva
Ellépett az utcán a zsinagógába.

A frigyszekrény mellett nyitva imaszéke,
Ottan álldogál ő, imalepelébe
Beburkolva végig, csak az arca látszik,
S imádkozva, magát hajtogatja váltig.

Két eperfa bólint az ablakon átal,
S félnapon beszélget a nagy Jehovával,
Mintha csak amannak volna az árnyéka.
Felette a másik Mózes, a próféta,
Kettős márványtáblát a kezében tartván,
Szétküllöző fénnel átszellemült arcán.

Emez előtt pedig nyitva a könyv egyre,
De nincs oka, abban, hogy ő levelezne,
A sok lassú imát mind betéve tudja,
Elmondta már százszor és ezerszer újra.

Félívű ablakon a frigyszekrény felett
A magasba tekint s nézi a kék eget,
Amely neki megnyíl sokszor látomással,
S látja, amint ottan szeráf, cherub szárnyal,
S viszi sóhajtasát, tisztító fohászát
Fel a magas trónhoz a nagy kupolán át.

S mikor eljön aztán az a péntek este,
Fiú, unoka, déd, felvonulnak rendre
Hozzá, s szűkké válik ott a szent kis szöglet,
S fejükre tett kézzel mind megáldja őket.

Minden ünnepnapon hozzá sereglenek.
S eljött a hosszú-nap. Bűnbánó sziveknek
Böjttel enyhítője, vigasza imával.
Ekkor egész napon ő semmit sem lát, hall,
Hajnal virradattól csillag feljöttéig.

De most ez egy napon, neki most úgy rémlik,
Nem kell azt bevárni, mikor csillag kél fel.
Előbb is megtisztul jámbor vezekléssel.

Hajlik a nap immár őszi délutánra,
A kis imaházban a kavargó pára
Fülledt hullámával fel-le száll a légtér;
Sárga, sápadt arcok, alakok, kik éhen,
Hófehér, halottas ruhában benn' állnak,
Olyanok, mint sírból ide tévedt árnyak,
Csak az ajkuk mozog és imákat mormol,
Senki nem mozdul az imbolygó sorból.

Ama szöglet felé szemök néha téved,
Hol az öreg Mózes fejére most fényt vet
Az áldozó napnak aranyos korongja,
Roskadt alakjára mintegy dicskört vonva.

Mozdulatlan áll ott, megpihen imája,
Mintha a sok szóra egy visszhangot várna,
Ama messzeségből, ama messze tájról,
Amely alatt a nap körbe futva lángol,
S behamvadt szemének fénye is feléled,
Amint kémleli azt a titkos messzeséget,
S érzi ifjúságát, mely úgy jó, mint vendég,
Alakja is mintha kiegyenesednék.

S két kezét széttéve imaszámolyára,
Azt az egy visszhangot egyre, egyre várja.

S úgy rémlik, hogy ajkán egy édes mosoly van.
Beszélük, századszor öltötte fel mostan
Engesztelő napon, halotti ruháját.

S maga is elréved s a multba átlát
Emlékező szeme. Jönnek, mint a fecskék,
Rég elszáryalt évek, aranyos sok emlék,
S úgy érzi, a kört már a földön bejárta.

A frigyszekrény nyílik. Mellette sort állva,
Viszik fel a thórárt meghordozva körben,
Elrévedéséből önmagához döbben.

S mikor a szent írást elviszik mellette,
Imaleplét magán lassan széteresztve,
Átöleli azzal magához a thórárt,
Selyem köntösére ejtve hosszú csókját.

Új imába fognak. Már ő nem tud arról,
Bűnmegebocsátásért fohással nem harcol,
Úgy érzi, meg van bocsájtva már minden,
Levelét pecsétli fenn az örök Isten,
S tiszta annak lapja, mint a hattyú szárnya;
Azt az egy visszhangot mindazonban várja.

Meg kell annak jönni. S hallása már sejtí
A zajt, mellyel nyitják a fényes eget ki,
A hő könyörgést, hogy oda bebocsássák.

S úgy véli, hogy látja: fenn a patriárchák,
Ábrahám és Izsák, Jákob is ott várja.

S egyre élénkebbé válik látomása.

Majd eleven álma más képekké tör szét,
Cion hegyét látja, Jeruzsálem földjét,
Salamon királynak templomát a hegyen.

Beteltek az évek s a teremtő „legyen!“
Szavára a templom ím felépült újra,
Izraelnek ajkán zeng a halleluja.

Halleluja, zengik körötte is éppen...

Az „Olénut“ mondják és mindenki térden,
Homlokával még a földet is érinti.
Halk zokogás támad, majd csendesség, síri.

Ekkor ő is lassan odaroskad térdre,
Halotti ruháját, hogy a por ne érje,
Megemeli kézzel. Aztán tovább hajlik,
Hol a sír kezdődik le a földig, addig.
S mikor már a port is megérinti arca,
Azt a várt visszhangot feje felett hallja, —
S nem is kel fel többé, le a pusztára földre,
Az úr elé borult — s ott maradt előtte.

Az eperfák lombján át az alkony pírja
Beszürődik s biborfénnyel elborítja
Fehér, bő halotti ruháját Mózesnek.

S ott kinn egyenkint a csillagok felkelnek.

KISS JÓZSEF UTOLSÓ VERSEI

— Miért maradtak ki egyes zsidó versek? —

Kiss József halhatatlan költészetét nem kell ma már méltatni. És nem kell méltatnunk az „Utolsó verseket“ sem, amelyeket most az Athenaeum pompás ünnepi köntösben jelentetett meg. Ennek a gyűjteménynek — szám és érték szerint is — legjelentősebb részét a Mult és Jövőben közölte a nagy költő nem csak azért, mert saját lapja „A Hét“, a súlyos válságok idejében megszűnt, hanem azért is, mert úgy érezte, hogy a Mult és Jövő hasábjain keresztül szólhat legméltóbban ahhoz a közönséghez, melynek gyönyörű poézisa ősi termését szánta. „Ugar volt mindig amit törtetek“ — írta a Mult és Jövő tízéves jubileumára küldött versében 1920-ban és Kiss József ebben az időben kezdte csak igazán átérezni, hogy őt is a zsidó ugar törésére hivatta küldetése. Azóta sűrűn találkoztunk itt az ő nevével. A Mult és Jövő betiltott hetilapjában látott először napvilágot az a szívbemarkoló ének Reb Mayer Litvák találkozásáról Bolond Istókkal, amely az új kötet legszebb gyöngye. És a „Tiszaparton“. A „Legendák“ első és utolsó éneke. És a misztikus „Fekete éjfélen kocogtatnak nálam“, „Magyarok földén“, „Benőtte a fű“, „Egy tető alatt“, stb., melyek mind friss erőben mutatják a 80 éves poéta ifjú muzsáját. Patai József az I. M. I. T.-ben mondott emlékbeszédében éppen ezeknek az újabb verseknek alapján méltatta Kiss Józsefet, mint zsidó poétát és szembeszállt azokkal, akik Kiss József zsidó értékét lebecsülik ugyanakkor, amikor a tulsó parton meg mint magyar költőt igyekeznek őt lekicsinyelni. Nem akarjuk most ezt a többször kifejtett problémát újból felvetni. De sajnálatunknak kell kifejezést adnunk, hogy az „Utolsó Versek“ kötetéből, — melyet a Mult és Jövő évfolyamainak felhasználásával állítottak össze — kihagyták az olyan költeményeket, amelyek a legvilágosabban tárják fel a költő zsidó hitvallomását, mint például az „En“ című vers, amely szintén a Mult és Jövőben jelent meg és amely ezzel a felejthetetlen sorral kezdődik „En vagyok a puszták hangtalan magánya“ és végződik ezzel a két szóból álló sorral: „Zsidó vagyok“. És végtelen kár volt kihagyni az ugyancsak a Mult és Jövőben megjelent „Tépelődés“ című gyönyörű verset is, amely a zsidó üldözöttségnek és az üldözöttségben is kitartó hűségnek utólréhetetlen költői kifejezője. Csak az utolsó strófáját idézzük:

*Itt fogok meghalni, itt fogok elmulni,
És feltámadni is itt fogok,
Ha a gyűlölet magába fog fulni
És újra kizöldülnek a romok.
Megérem-e, vagy hamarabb elszóltt
Ellenséges zordon végzetem,
Amely most innen kiakolbólít
S hazátlan földönfutóvá teszen.*

Kár volt kihagyni az ilyen verseket, melyekben a poézis az igazsággal ölelkezik és a költészet az életből merít. A „fajvédők“ ugysem fogják fajmagyar költőnek elismerni Kiss Józsefet, a zsidóság előtt pedig minek elhomályosítani akár csak egy árnyalattal is Kiss József zsidó konfesszióját?

Az „Utolsó Versek“ könyve azonban ezeknek a hiányoknak a leszögezése mellett is maradandó kincse lesz irodalmunknak.

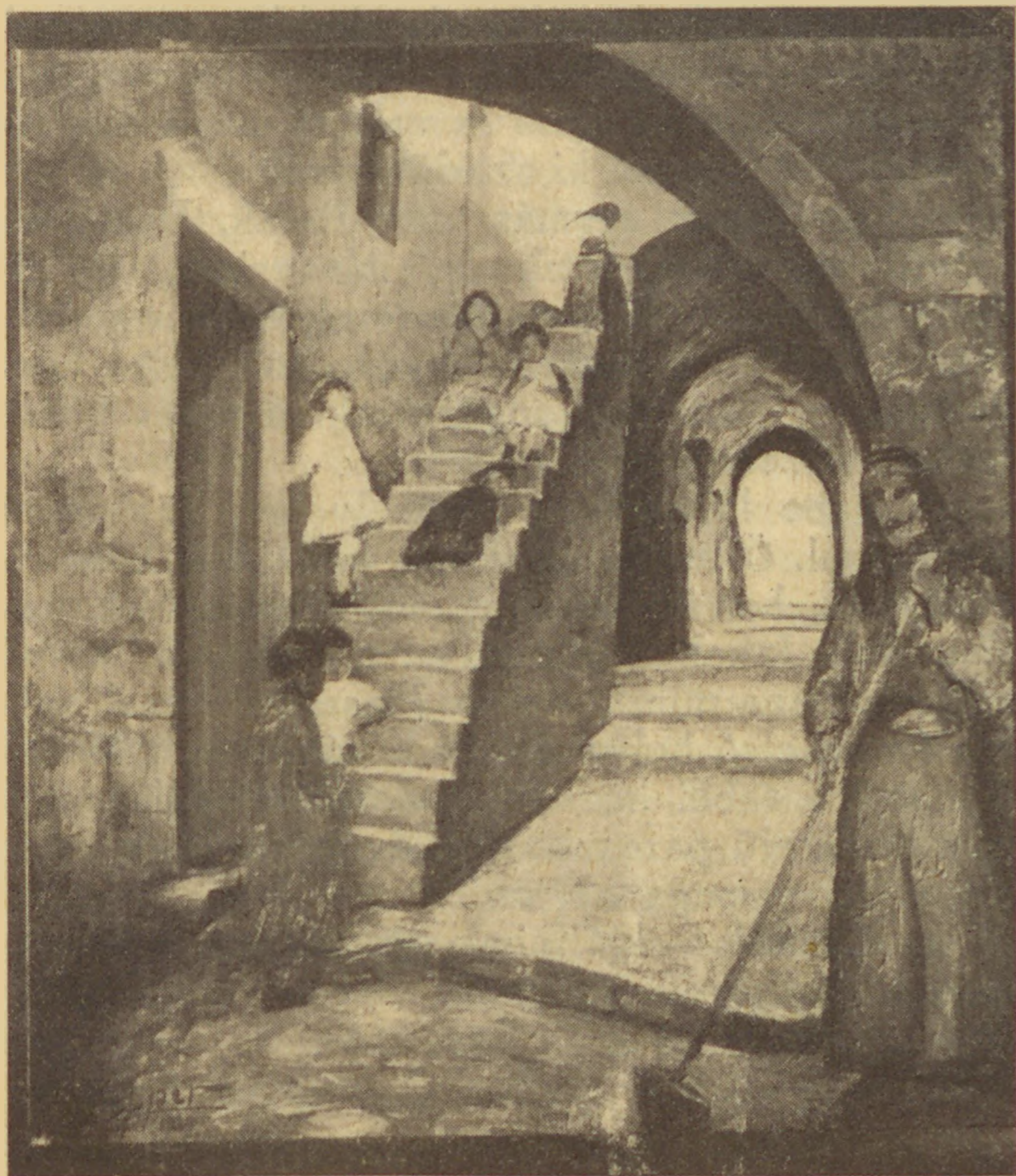
MORDECHÁJ AVI-SHAUL:
JÓSZÉF TEPPER, *jeruzsálemi festőművész*

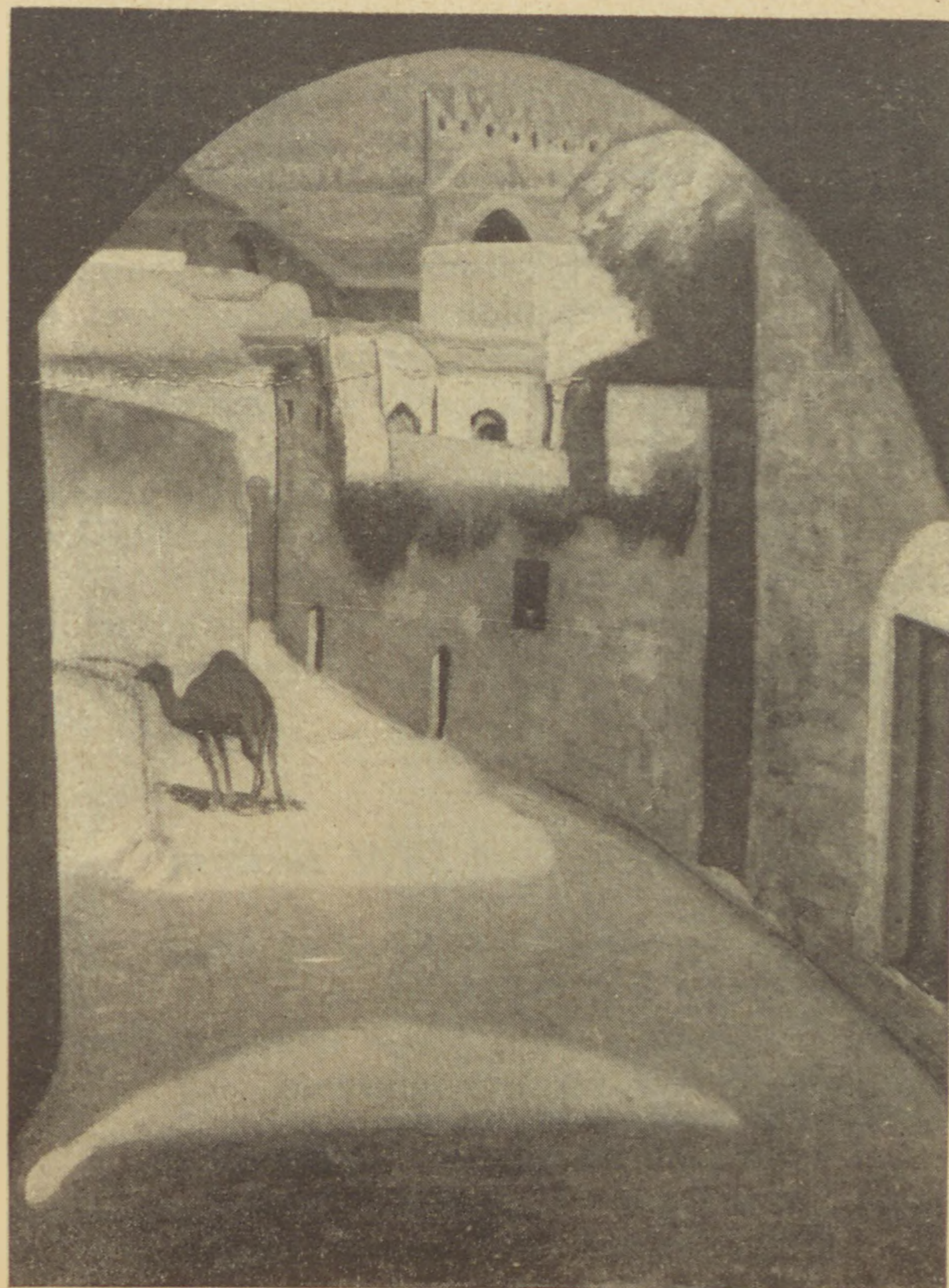
Egy keveset az életrajzi adataiból ennek az érdekes művésznak. Ez adatok maguk is felkelthetik iránta az érdeklődést s bizonyos mértékben rávilágítanak művésztének fejlődési útjára. A lengyelországi Meziricsben született ez előtt harmincnyolc évvel. Ő is, mint a legtöbb zsidó művész, az anyatejjel szívta magába a zsidóság szeretetét. A kicsi lengyel-zsidó városkának minden idegen behatásoktól mentes forró, chasidikus galutlevegője mély vágyakozásokkal töltötte el a gyermek lelkét valami nagynak, valami szentnek a megteremtésére.

— Azt hallottam már kicsi gyermekkoromban, — meséli a művész, — hogy a Messiás eljövetele egyetlen zsidó embernek a tökéletes jóságán, tökéletes istenfélelmén mulik. Én akartam ez a tökéletes zsidó lenni, aki népének a megváltóját hozza.

Odesszának már szabadabb, világiasabb levegője kulturával szövi át a gyermeki léleknek e borongó álmodozásait. Ott iskoláztatják szülei a már korán megnyilatkozó rajztehetségét, ahonnan Párisba megy, hogy befejezze tanulmányait. Ferdinand Humbert, Raphael Collin s más mesterek vezetik be a magasabb művészet csarnokaiba. Ő tanul, mindenkitől, akit arra érdemesnek tart, a kinek a művészete megkapja — de vigyáz az egyé-

J. Tepper (Jeruzsálem): Gyerekek az óvárosban. *Kinder in der Altstadt*

J. Tepper (Jeruzsálem): Óvárosi utcaképlet. *Strasse in der Altstadt.*

niségére s jól tudja, hogy nem szabad önmagát megsemmisítenie a mesterektől kapott hatásokban. Ez az önállóság és a mély, csendes, nyugodt megfigyelő művészete hozta neki az első nagy sikert a párisi Salonban rendezett kiállítása alkalmával, melynek eredményeképpen két francia múzeum vásárolt tőle képet és egymásután egy ezüst és egy arany érmet nyert.

Ezzel zárult le a művész fejlődésének első, akadémiai periódusa.

Mikor visszatér Oroszországba, portraifestéssel foglalkozik s egymásután festi meg a nagy orosz és héber írók arcképeit. De már nem elégszik meg a régi iskolával. Úgy képzelet, hogy nem tesz eleget művészi elmélyedésének, ha csak a nyitott könyvet olvassa, azt, amit más is megláthat, más is megnézhet. Ekkor más utat keres magának a filozófus — s ez az út az impresszionizmushoz vezet.

De csak rövid ideig tart ez a periódus, mert a művész csak fiatalos felbuzdulásnak és komolytalannak tartja. A realizmus vonzza magához és ő odaadja ecsetét ez új világlátásnak, mert lelke nyugalomra áhít.

— A vonalban és színben levő csendes szimfóniát keresem — mondja a művész. — De nem akarom, hogy csak ezek uralkodjanak művészetemen. Én akarok uralkodni a saját világnézetemmel, a saját meglátásommal.

Fejlődésének tetőfokát Erec Jiszraélben éri

el a művész. Az itteni, valamint alexandriai kiállításain megjelenik előttünk a jeruzsálemi élet mély kutatója és (művészetének tetőfokán állva) alapos megértője.

— A realitás köreiben mozgó tárgyaimnak szimbólikus értelmet adok, jobban mondva: kikeresem belőlük a szimbólikus jelentőséget.

Ez a törekvése jelenik meg az „Önarckép”-én, a „Sir Herbert Samuel”-en, az „Achad Haam”-on. A „Migdal Dávid” képein az elmélyedés művésze vonul előtérbe. Itt óriási szerepe van a jeruzsálemi óváros hosszas tanulmányozásának.

J. Tepperben egyik tehetséges képviselőjét tisztelhetjük az új zsidó művészetnek Erec Jiszraélben.

Avigdor Haméiri: Két lelkem

*A keleti parton ott lebeg az egyik
És szemében álmok Istene.
A nyugati parton másik lelkem lebben
S álmokat sugároz a szemé.*

*S ha viharzó este az egekre nézel
Látni fogsz két ölelkező árnyat:
Két lelkemet látod vadul viaskodva,
Két csapongó szárnyat.*

Héberből fordította: Erdélyi Miklós.

Joszéf Tepper (Jeruzsálem): Önarckép.

Selbstbildnis.

GRÜNWARD LIPÓT*: DOVEDL

I.

kállói Szent épp most tért haza a templomból, ahol maga recitálta el a szelichák bűnbánó sirárait. Az udvarán mozgalmos sürgésforgás fogadta. Erev Jóm-kippur van, estére beköszönt a bűnbocsánat szent ünnepe. A gábek lótnak-futnak, a cselédség és a kisegítők raja nyüzsg a konyha körül. A metsző százával vágja a kapparákat, melyeket a kállói Szent régi szokás szerint a község szegényei között évenként szétoszt. Ácsok és asztalosok gyalulnak és kalapálnak, készítik az ideiglenes lócákat és asztalokat a nagy ünnepre ideözönlő vendégek számára, akik lejönnek, hogy a Szent mellett és az ő védőszárnyai alatt küldhessék fel imáikat az egek Urához.

A rabbi háza előtt is csoportosulnak már a bennlakók, köztük reb Jakob Fisch, a Szent egyik legrajongóbb hive, chászidja és figyelik az országúton közelgő szekerek sorait. A városka minden oldaláról szakadatlanul jönnek az idegen hivekkel teli járművek és a kállói zsidók azzal mulatnak, hogy találgatják: most ez a falu, most amaz a kehilla jön a távoli porfelhőkből felbukkanó szekeren.

— Fogadjunk, — szolt reb Chaim reb Fischhez, — hogy azon a kordén a nánásiak jönnek. Ni, ott van köztük reb József is, ott ül a felső ülésen. Mellette, nem látja? — ott ül reb Mechl, ráismerek hosszú fehér szakálláról és széles karimájú kalapjáról. Na, mit mondtam!

A vendégek leszállanak, boldog örömmel köszöntik a községbelieket. Szent közös szeretet és tisztelet a hivek közt is valami meghitt testvéri viszonyt fejleszt ki az idők során.

Aztán jöttek egymás után Patak, Dorog és a Hajduság községeinek legjobb zsidói, jöttek külországi vendégek is és mindezek lelkes csoportokba verődtek, gyülekeztek a „kállói” tágas tanházában és valami újjongó bizalommal és hittel várták a Szent megjelenését.

A gabe kijelöli az ülőhelyeket a hosszú asztaloknál. Ő tudja, mi dukál, hol dukál minden vendégnek, hol ült évekkkel, sőt évtizedekkel ez előtt. Reb Jakob Fisch helye az első a Szent jobbán, utána mindjárt reb József, a pataki baloldalán az első helyre kerül a nánási reb Mechl és utána a rabbi kedveltje, Jaszele Tégláser, a legendás erejű paraszt-zsidó és így tovább, minden ember a maga helyén.

— Csend! — kiáltanak egyszerre többen, — jön a cadik!

* Grünward Lipót, neves munkatársunkat, meghívta rabbijául egy nagy amerikai hitközség és ezt az érdekes írását már az Egyesült Államokból küldte be szerkesztőségünknek.

Vak koldus

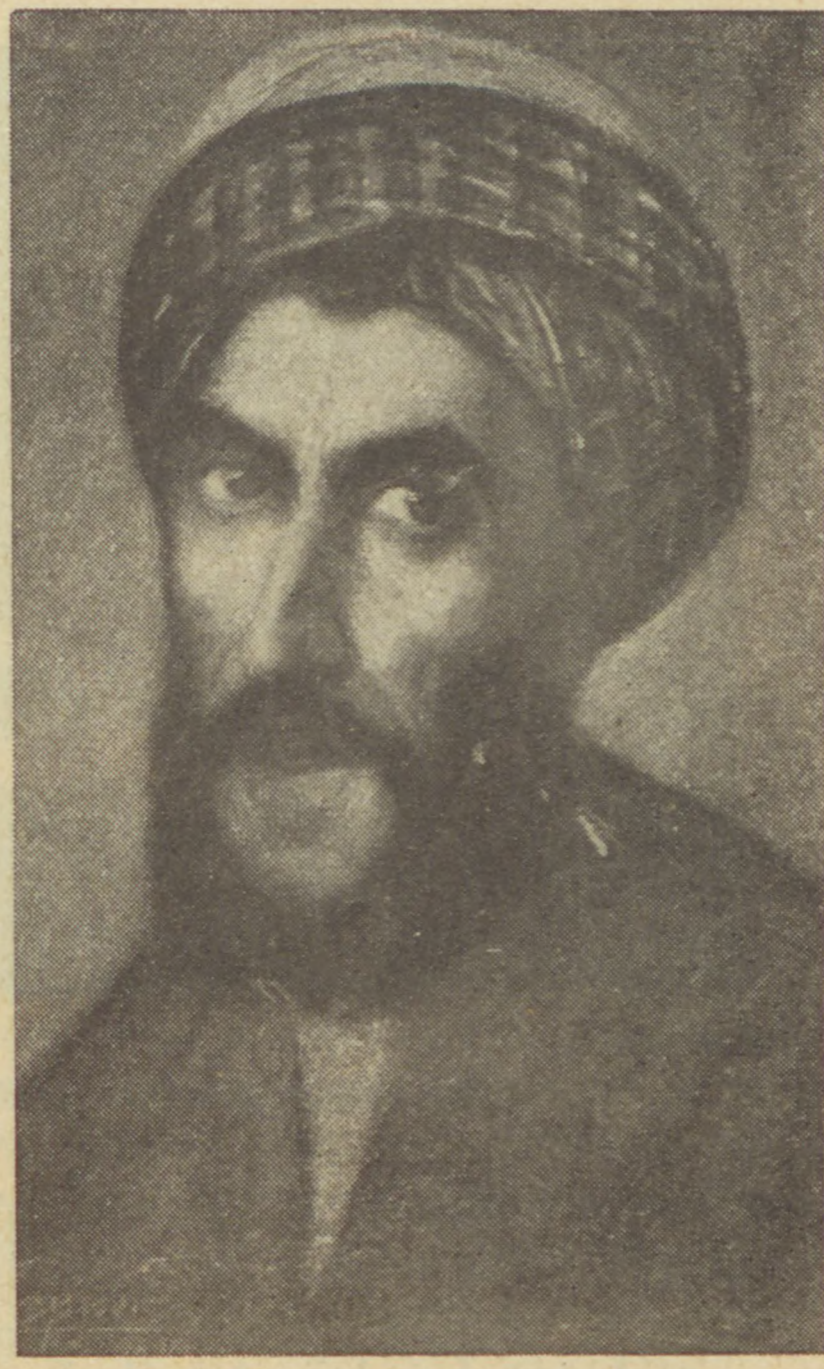

Blinder Bettler

Arab ifju

Joszéf Tepper munkái (Jeruzsálem).

Arabischer lüngling

Perzsa zsidó

Persischer Jude

Mindenki elállt lélekzettel néz az ajtó felé és a rabbi csendes, méléző léptekkel bejön a tanházba. Alacsony, szikár, igénytelen alakja mintha megnőtt volna a patyolatfehér palástban. Ezüstös szakálla szokatlan fényben csillog és kék szeméből meleg sugarak áradnak a hivek felé. Senki sem hinné el, hogy az az ember, aki hétköznapokon magyaros ruhában jár-ke, pásztoremberekkel parolázik és rejtelmes magyar népdalokat szerez és énekel kedélyes lakomákon, most angyali fehérségben tündököl, méléző komolyság borong az arcán és fenség árad minden mozdulatából. A hivek áhitatos tisztelettel állanak és várnak, míg a rabbi az asztalfőn leül.

A samesz porcellán-lavort tart a rabbi elé, aki vizet önt a kezefejére és a szokásos áldással megkezdi a böjtelőtti lakomát. A hivek is kezet mosnak és sorban átveszik a karéj fonatos kalácsot és a porció halat, ami minden zsidó ünnepi lakoma hagyományos első fogása.

A hal után a Szent megáldja a gyülekezetet. Boldog, aki közelébe férközhetik, hogy a rabbi fejére tehesse a kezét. De azért nincs tolongás, mert mindenkire rákerül ma a sor. Az engesztelődés előestéjén a kállói Szent senkitől, a legalantasabb és a legtudatlanabb zsidótól sem tagadja meg áldását. Mindenki remegő tisztelettel és csendes áhitattal járul eléje és mindenki fejére ráteszi a tenyerét és halkán mondja el az áldás ősrégi szavait.

Az áhitatos csendet azonban most valami szokatlan zaj zavarja meg. Valami tompított vitakozás, felelés zaja hallatszik be a tanházba.

Egy ember minden áron be akar jönni, a gabe meg nem engedi. Nem is csoda! Ennek az embernek semmi zsidó formája, se pajesze, sem szakálla nincsen. Még kitelik tőle, hogy gúnyt akar űzni a Szentből és a hivek gyülekezetéből.

A rabbi azonban meghallja a lármát és odaszól a mellette álló második gabehez:

— Jöjjön be az az idegen!

Egy „úr” lépett be a tanházba, egészen szokatlan jelenség abban a korban és ebben a környezetben. Magas, karcsú és választékosan öltözött férfi, borotvált szakállal és nyirott pajeszszel. Jobbján egy hatévesnek látszó gyermeket hozott magával. A hivek csodálkozva és idegenkedve nézték ezt a furcsa „chaszidot” és fel voltak háborodva, hogy ez az ember olyan nyugodtan közeledik a Szent felé. A rabbi azonban levette a pápaszemét, élesen belenézett az idegen arcába, aztán felemelkedett a székeről és odaszólt a férfinak:

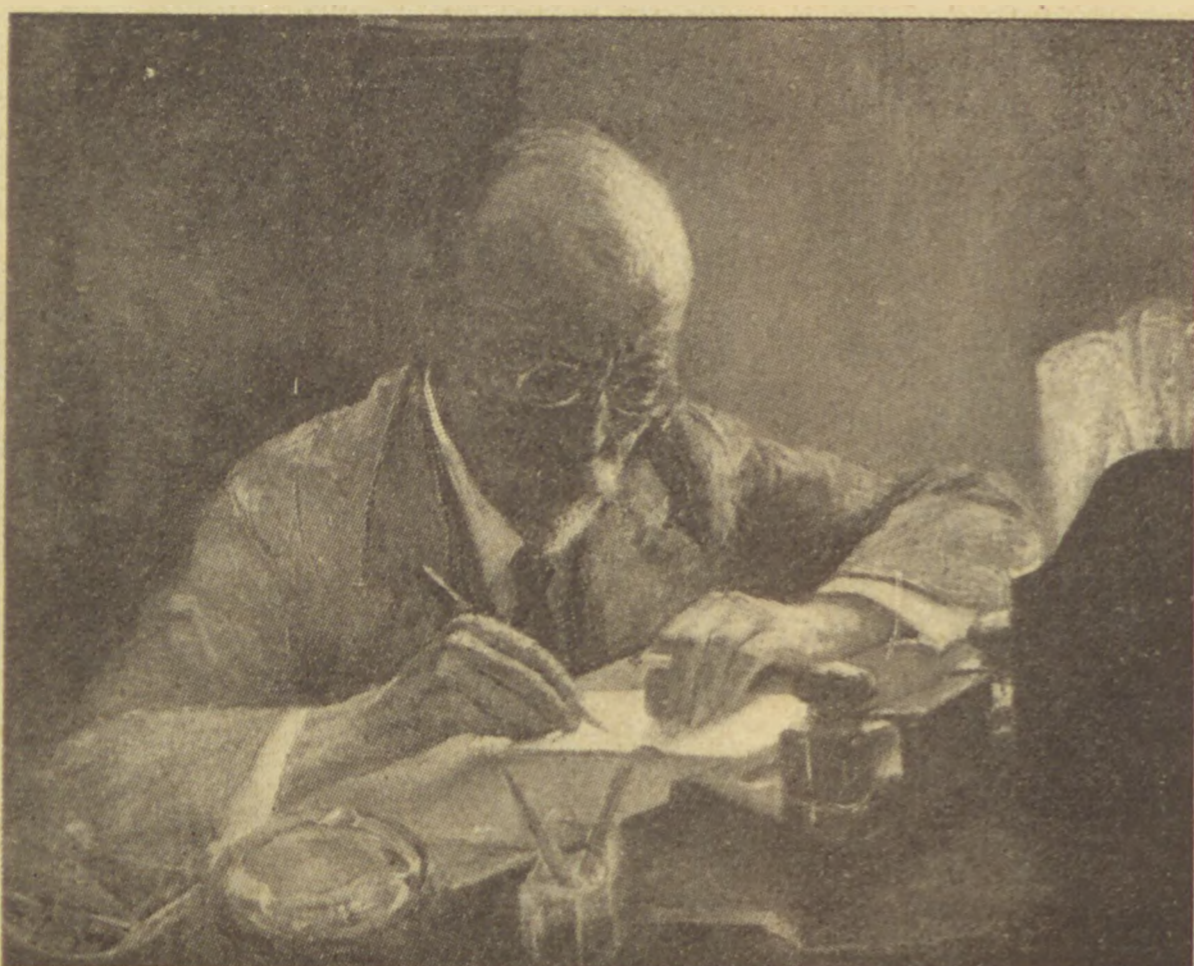
— Üljön le reb József!

A Szent intésére helyet szorítottak a jövevénynek az előkelő hivek között. Az idegen leült és a rabbi egy pohár borral kínálta meg.

A hivek álméklodva nézték ezt a nagy tiszteletet, miben a rabbi részesítette az idegent. De még jobban csodálkoztak, mikor a Szent azt mondta:

— Most várjanak egy kicsit az áldással, előbb jön reb József és a kis fiú.

Meg is áldotta előbb a férfit, aztán a gyermeket. Az áldás után meg azt mondta az idegennek:

József Tepper (Jeruzsálem): Achad Haam.

— Irigylem magát reb József a jó cselekedért, amit véghez vitt. Biztos vagyok benne, hogy a túlvilági jutalom el nem marad.

Aztán homlokon csókolta a fiúcskát és fejét szeretettel cirogatva így szólt:

— Ne felejtse el Dovedl, ki vagy és légy becsületes.

A hivek táguló szemekkel nézték az egész jelenetet. De még hátra volt a java. A Szent elővett a zsebéből egy kis darab pergamentet, néhány szót ráírt, tokba tette és a gyerek nyakába akasztotta kameának. Aztán azt mondta a férfinak:

— Ha majd a gyerek a chupa (nászi menyeczet) alá készül menni, nyissa ki a tokot és olvassa el a kameát. Addig a tok zárva marad.

Erre reb József távozott a gyerekekkel együtt. A Szent mélyen elmerülve, távolba néző szemekkel néz maga elé. A chaszidok döbbenetes csendben néznek a Szentre, de nem merik megkérdezni mi legyen a rejtélyes idegen és a csodálatos kamea titka.

II.

Husz esztendő múlt el azóta. Mindenki megfélemedkezett az Erev Jóm-kippur nevezetes eseményéről. A kis Dovedlből nagy Dávid lett, derék huszonhat éves ifjú és talán ő volt az egyetlen, aki gondolt még a nagy napra és boldogan őrizte a szive felett a kállai Szent kameáját. Erős hittel hitte, hogy ez a kamea szerencsét hozott neki az élet küzdelmes utjain. Vagyontalanul kezdte meg a pályáját és ma jómódú ember. Üzlete, háza van Nyiregyházán és ifjú ember létére általános megbecsülésnek örvend a városban.

Na, hisz nem is hagyják békében a házasságközvetítők. Egyik adja a másiknak a kilincset. Most is ott van nála reb Chaim, a megye leghiresebb sadchanja. Noteszát a kezében tartva, nevet és számokat olvas fel neki, persze leányneve-

ket és a hozományi összegek számát. Beszél, beszél mulattatóan és fáradhatatlanul. Feltárja a családok eredetét és körülményeit, csak hogy az ifjú érdeklődését felkeltse. Mikor azonban kiismeri az emberét és látta, hogy a nagy hozomány nem túlságosan izgatja, előállt egy „érdekes” esettel. Neki mindenből volt raktáron bő választékban.

Lakik Nánáson egy özvegy asszony, Chanának hívják; annak lánya, Giza, a város legszebb hajadona. Ma sem szegény, de valamikor szebb napokat látott. Ennek históriája van. A férje, Giza apja, nagy bérlő volt Kereszturon, hatalmas grófi birtokot bérelt és boldog jólétben élt ott a családjával. Rossz idők, gyenge termések jöttek azonban és az ember nem tudott bért fizetni. A gróf kegyetlen és befolyásos ember volt, ingerelték is a zsidó bérlő ellen, hát az adósok börtönébe vetette őt apró fiával együtt. A szegény embert elvitték Szolnokra, az asszony pedig szegényében elment Kereszturról és szegényen, egy szál ruhában és csak egy esztendő kis leánykáját vitte magával. Később megtudta, hogy férje és gyermeke meghalt a szolnoki börtönben. Megsiratta őket, de nem vesztette el lelki egyensúlyát. Azóta egyedül a leányának élt, küzdött, dolgozott és szépen felnevelte a leányát. Az ő leánya, a Giza hét vármegyében híres szépség és a sadchan csodálja, hogy Dávid még nem hallotta a hírét.

Hát ez a színesen kicifrázott história hatott. Dávid elutazott Nánásra és látta, hogy ez egyszer a valóság túltett a közvetítő képzeletén és bőbeszédűségén. Megkérte a leány kezét.

Az ifjú ember nagyon boldog volt. Olyan árván, egyedül és rokontalanul élte le fiatalágát és most egy szépséges, szemérmes menyasszony és a boldog családi élet képe int felé. Isten bocsássa meg a bűnét, hogy az utóbbi hetekben ő maga is megfélemedkezett a kameáról.

Végre elérkezett a menyegző napja. Sok vendég gyűlt össze az özvegyasszony házánál, a menyasszonynak számos rokona, a vőlegényt azonban csak egyetlen egy ember kísérte el Nánásra. Egy deresedő hajú, de még mindig egyenes tartású öreg úr. Kik néhány esztendővel ezelőtt ott voltak a kállai Szent börtölötti lakomán, azok, ha tudnak emlékezni, még megismernék talán. Ő volt az a bizonyos idegen, akinek semmiféle zsidó formája, se pajesze, se szakálla nem volt és most sincs. Mindegy, — azért első vendég ő itt ebben a házban, ő a vőlegény nevelőapja. A vőlegény kipirult arccal az asztalfőn. A szobák zsongának a sok vendégtől. Egyszer csak huzni kezdik halkán a zsidó muzsikuskok a hagyományos szomorú zsidó nászindulót. A marselik ennek a dallamára elmondja az ő kedélyes, verses búcsuztatóját. Eközben meggyujtanak sok színes gyertyát és kezdik a vőlegényt öltöztetni a chupához. Feladják neki a hosszúnapi fehér köntöst, a

kített, hogy az új élet küszöbén is gondoljon a halálra. Hamut hintenek a fejére, hogy amikor új házat készül építeni Izraelben, ne feledkezzék meg arról, hogy a Szentély romokban hever.

Az emlékezések eme ünnepélyes pillanatában egész élete sora vonul végig a lelki szemei előtt és ekkor eszébe jut a kállói Szent kameája. Jó Isten, hogy is felejtkezhetett meg erről a nagy boldogság közepette. Hisz a Szent rendelése szerint neki a kameát a chupa előtt el kell olvasni! Izgalmas sejtelemmel kezdi kigombolni a mellényét és az ingét és kiveszi a tokot. Kinyitja, elolvassa és ájultan esik össze.

Az emberek összefutottak, körülvették. Az első, aki megfogja a kezét, a nevelőapja. Rög-tön észreveszi kezében a tokot. Előveszi a kameát és olvassa. Csak néhány héber szó volt ráírva: „Tilos a nővért feleségül venni.”

A megdöbbenés moraja és borzadálya futott végig a vendégeken. Mit jelenthet a kállói Szent rejtélyes kameája!

A közelállók dörzsölik, élesztgetik a völegényt. A nevelőapja azonban nehezen visszanyerte nyugalmát és behívatta a menyasszonyt és az anyját.

— Mondja csak kérem, — szolt a megrémült asszonyhoz, — nem lakott maga husz esztendővel ezelőtt Kereszturon?

— De igen.

— Nem volt a maga ura Szolnokon bebörtönözve?

— Ott halt meg szegény egyetlen fiammal együtt, — válaszolt csukló sirásra fakadva.

— Ne sirjon jó asszony. A férje csakugyan meghalt ott, de a fiát én megmentettem és felneveltem. A völegény a maga fia.

Az asszony lerogyott a vizsás érzések súlya alatt. A nevelőapa csak aztán beszélte el a körülállóknak a völegény megmentésének történetét.

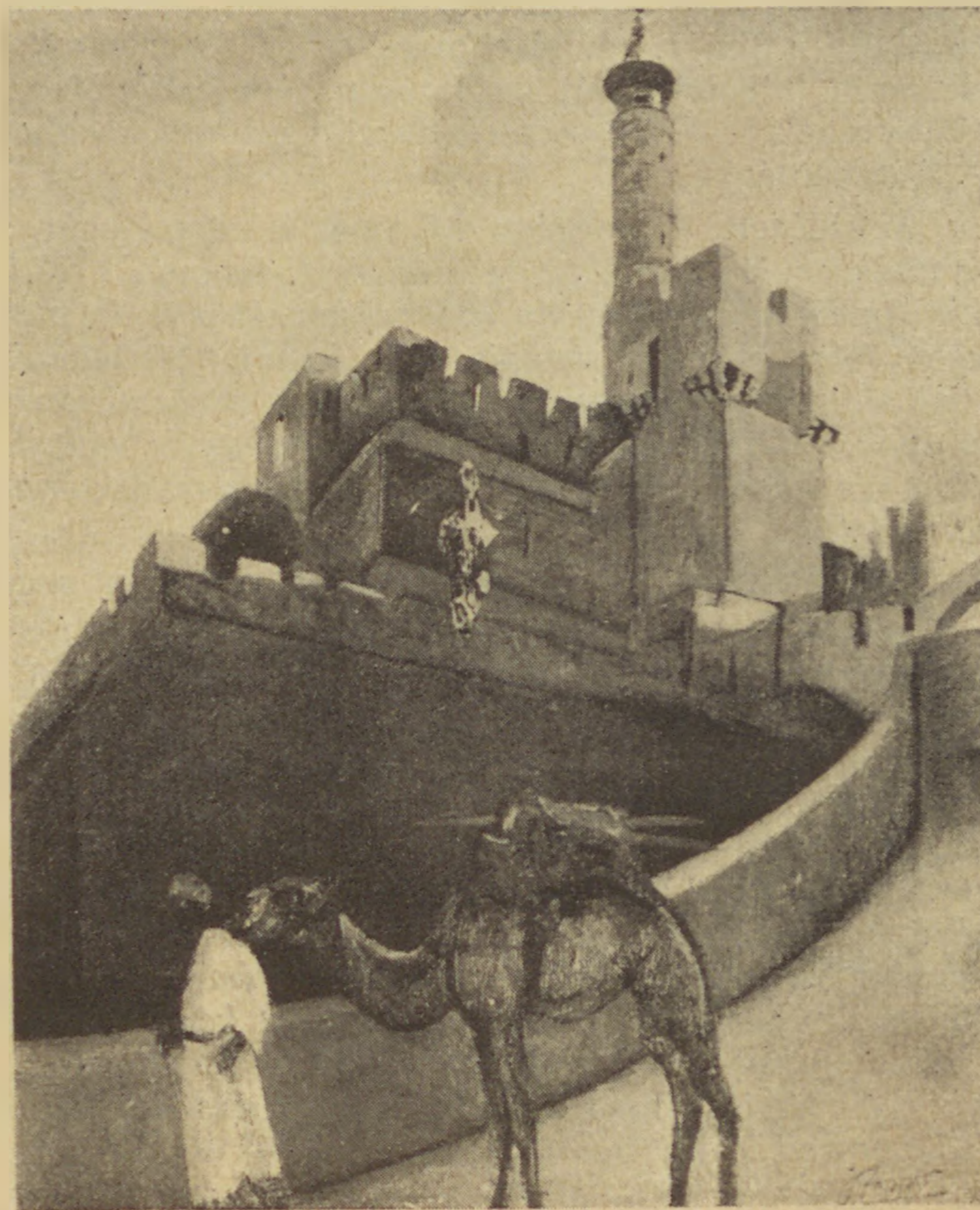
— Abban az időben, úgy husz évvel ezelőtt, én külszországban laktam és igen eltávolodtam a zsidóságtól. Mit tettem, mit nem, azt nem fogom itt elmondani. Elég annyi, hogy egy nagy bűn terhével a lelkemen elzarándokoltam a kállói Szent férfiúhoz. Testben, lélekben összetörve, elmondtam neki az én nagy bűnömet. Ő szeliden végighallgatta és azt mondta: „Fiam, az Isten kedveli a megtérőket. A bűnöd nagyon súlyos, vessél hát a mérleg másik serpenyőjébe egy kivételes jó cselekedetet és a mi Istenünk kegyelmes lesz hozzád. Egy jó hivem senyved most Szolnokon az adósok börtönében, apró gyermekével együtt. Te gazdag vagy és rokotalan, eredj és szabadítsd ki őket a tömlöcből.” Én azonnal indultam Szolnokra, de mégis elkéstem. A férfi aznap meghalt a börtönben, a börtön urai már azon tanakodtak, hogy a gyereket beadják valami kolostorba. Én azonban még aznap este — nem mondom, mi módon — a gyereket kimentettem és elvittem a kállói Szenthez és aztán menekültem

vele el az én otthonomba. Csak serdülő korában küldtem ide vissza Magyarországra.

A rejtély megoldódott. A lelkek felszabadultak. A lakodalom persze elmaradt. De az egy- másra talált család olyan örömmünepet ült helyette, hogy még a násznép unokái is regélnek róla.

FÜLEP MÓR: UJBÓL A „BOSSZÚÁLLÓ ISTEN” MESÉJE

Egyes kurzuslapokban ismét feltalálták a zsidó „bosszúálló Isten” meséjét mint a zsidóság legjellemzőbb kritériumát. Habár a Mult és Jövő szétfoszlatta már ennek a tendenciózus mesének szövevényét, úgy vélem, érdemes visszatérni erre a sokat vitatott kérdésre ezuttal is. Szerintem a zsidóságnak sem szabad a másik végletbe esnie, hanem meg kell maradni az objektív igazságnál, melyet régi bölcseink magyarázataiban leszögezve találunk. *Maimonides* „*More Nebochim*” („Tévelygők Utmutatója”) című halhatatlan művének első részében (36. fejezet) felhívja a figyelmet arra, hogy nem található sehhol a Szentírásban *הַרְגוּ אֶת כָּעַם קְנָאָה* és egyéb ilyértelmű szó, mely haragot, megtorlást, bosszút jelent az istenséggel vonatkozásban, csak *oly helyeken, ahol az bálványimádással van kapcsolatban*. Például Mózes V. könyve XI. 17. „akkor fellobban az Isten haragja ellenetek” u. o. IV. 24. „megtorló Isten” „és látá az Isten és harag tölté el” stb. *Maimonides* hivatkozik bölcseink azon mondására, miszerint „*a Tóra stílusa az emberek*

József Tepper (Jeruzsálem): Migdal Dávid.

mentalitása szerint fejezi ki magát“; mert az ember szellemi kapacitása képtelen a fogalmakat és ezek összekapcsolását másképp feldolgozni, mint gyarló emberi módon.

A talmud a פקד עון אבות „megemlékezik az apák bűneiről“ szentírási verssel három traktátusban is foglalkozik: Berochoth 7; Makoth 24; Sanhedrin 27; Utóbbi helyen szembeállítja a tízparancsolatnak „megtorolja az apák bűneit“ kifejezését Mózes V. k., XXIV. f. 16. versével, mely szerint „az apák ne bűnhődjenek gyermekeikért, sem a gyermekek apáikért; mindenki a maga bűnéért feleljen“. Ezen ellentmondást úgy véli kiegyenlíteni, hogy a tízparancsolati vers: „megtorolja az apák bűnét“ bűnös apának bűnös fiaira vonatkozik, míg a Mózes V. könyvének idézett verse azt mondja, hogy a bűnös apáért ne lakoljon az ártatlan fiu. Ez egyébként is nyilvánvaló, mert a tízparancsolatban csakugyan לשנאי szó áll, vagyis „azoknál akik gyűlölnék“. (Onkelos Targumjában nyilván mint utalás fenti talmudhelyre az על בנים „gyermekeiken“ szót מרדין בנין מרדין-nak „vétkes gyermekeik“-nek fordítja.) Eszerint Izrael Istene nem torolja meg a bűnt a bűnös ártatlan gyermekén, azonban a bálványimádás, mely merő negációja az egyisteniség tanának, az kihívja az isteni igazságszolgáltatást, melyet az emberi elme megtorlásnak, bosszúnak nevez és ha a bűnös nem tér meg, vár az Örökkévaló, hátha a második vagy a harmadik nemzedék megtér és ha betelt a mérték, ha a negyedik nemzedék sem hagy fel a bálványkultusszal, akkor ezen javíthatatlan generációk pusztulásra értek és lakol mindegyik a saját bűneikért. Nem a bűnben felnőtt nemzedékek lakolnak az atyjukért — még a bűnös gyermekek sem szenvedhetnek atyjuk vétkéikért is — hanem Isten megemlékezik az atyák bűneiről és mint javulásra nem hajlamos, többszörösen bálványimádó nemzedékeket eltünteti a föld színéről. (Ezen Ibn Ezra, Nachmanides és Siporno nyomán való interpretációt hathatósan támogatja Mózes I. könyvének XVI. 14. verse és Nachmanidesnek ehhez írt kommentárja.)

Az idézett tízparancsolati vers értelme tehát a következő: „Ne hajolj meg előttük (bálványok előtt) és ne imádd őket, mert én az Örökkévaló a te Istened buzgó Isten vagyok, (vagyis nem hagyja büntetlenül a bálványimádás szörnyű vétkét), aki megemlékezik az apák, fiuk és unokák bűneiről negyedik nemzedékig“ és ha ez sem tér meg Istenhez, akkor lakolnak bűneikért.

A פקד vagyis ez a megemlékezés azonban nemcsak megtorlást, de irgalmat is jelent: Istennek könyörületeségét, aki még a bálványimádást sem torolja meg azonnal, hanem vár, hátha a következő nemzedékek megtérnek és jóváteszik elődjeik bűnét és csak ha a negyedik nemzedék tart ki megátalkodottságában, éri utól a bűnös nemzedékeket az isteni igazságszolgáltatás. Ezek után megérthetjük, mért vette fel Mózes ezen passzust 2. XXXIV. 7. versében, ahol az aranyborjút imádó első nemzedékért mint megtért bűnösökért könyörgött és Isten irgalmát kérte, ki még a bűnös bálványimádóra is vár a negyedik nemzedékig. Annál is inkább kijár a megbocsátás a megtért első nemzedéknek.

Bosszúálló Isten nincs; erről tehát többé említés ne tétessék!

Peterdi Andor: Hány éve?

Hány éve és hány tenger napja volt?
Zenélt az esti szél, bujkált a hold,
Sirtak a fák, amerre elhaladtunk,
S avar mesélt a mulásról alattunk,
A tájon Isten orgonája szólt,
Az angyalok kara nekünk dalolt
S a vadludak rikoltó raja szállt
És lelkünk muzsikált.

Mint két madár, kit együvé seper
A vihar, mely minden fészket lever,
Úgy bujtunk meg ez őszi éjszakán
Födél alatt egy szegényes tanyán,
Künn felhődzött és elhalkult az élet,
Búbánat ülte meg a messzeséget
S az ólmos eső lassacskán szitált,
De lelkünk muzsikált.

Azóta már tizenöt év letűnt,
Merre vágat még az idő velünk?
Mesgyék, folyók, mélységek, állomások:
Sirva, nevetve köszöntünk-e rátok,
Ha számon tartja bánatunk az isten,
Tán megjavítja sorsunkat még itt lenn,
Mert eddig mindig üromöt kínált,
Mig lelkünk muzsikált.

Szerelmünk első gyümölcse ma hol?
A végtelenben bujdos valahol,
Vagy Isten jobbán ott áll a legény
És hazagondol anyjára szegény,
Búcsuszavát, mintha még hallanám,
Csak érted fáj a szívem jó anyám,
S mig köztünk volt a virgonc, kis diák
A lelkünk muzsikált.

Szálljon ma hozzá is az énekem,
Mert együtt él ő bánatos velem,
És várjuk őt a derék legnagyobbat,
Közénk hozza majd újra őt a holnap,
Mert tudjuk, hogy e bús csillag felett,
Minden utunk csak ő hozzá vezet,
És amióta távol, messzi jár,
Lelkünk gyászt muzsikál.

Hány éve és hány tenger napja volt,
Zenélt az őszi szél, bujkált a hold,
Sirtak a fák, amerre elhaladtunk,
Avar mesélt a mulásról alattunk,
S mi mint két rózsafő, szent virágzásban,
Álltunk az októberi borulásban,
Az égen vadludak rikoltó raja szállt
És minden muzsikált, csak muzsikált...

CHOLNOKY LÁSZLÓ: FOSZLADOZÓ AKTÁK TITKAI

Nem tudom, miért van, hogy a vénülő ember emlékezete minden évszak-változás alkalmával visszaszáll a szülőföldre, de magamról is tudom, hogy amikor az első őszi szél nyomán a sárguló falevél csörömpölve szalad végig a gyalogjáró aszfaltján, amikor a hó lágy körvonalai először fonják körül a házak sötét, rideg oromzatát, vagy éppen amikor a tavaszi napfény először ragyogja be a világot és az utca sarkán megjelenik az ibolya és a kankalin, lelkemnek gyászosan-édes bódulatában mindig ott járok a Bakony alján, a veszprémi sarjúillatú réteken, vagy a város zezgúgos, hegyes-völgyes utcáin.

*

Ezernyolcszáznyolcvanhat május ötödikén levegőbe repült a Budapest felől jövő devecseri gyorsvonat, május hatodikán délután pedig fejbeltte magát B. Ambrus, a devecseri postamesster, ami annál is nagyobb feltűnést keltett, mert őt úgy ismerték, mint az ország legtréfásabb, legvidámabb emberét. Amikor a rendőri bizottság helyszíni szemlét tartott a lakásán, íróasztalának fiókjában egész csomó felbontott levelet találtak; ezeket a leveleket bizonyos Molnár Anna nevezetű leány írta Beig Dávid odavaló kereskedőnek. Az elsőben arról volt szó, hogy a leánya nem mehet haza arra az időre, amelyikre ígérkezett, a továbbiakban meg, hogy nagyon jól megy a sora és hogy majd a tavasszal, május elején végleg hazatér a nevelőapjához, az öreg kereskedőhöz.

*

Hire sem volt még a devecseri vasútnak és telente szinte maga az élet is megdermedt azon a vidéken akkoriban, amikor Beig Dávid, felsővárosi kereskedő egy sötét, hideg, őszi estén, szegényesen bepólyált, sírórívó csecsemőt talált a kertek alatt elvezető kis dülőút mellett. A gyermektelen, özvegy zsidóember, akinek a háztartását a nővére vezette, felvette a kisdedet és bevitte magához. Az apróság kis karjára ócska rózsafüzér volt csavarva, — nyilvánvaló volt hát, hogy keresztény anyától született, — a pólya kötésébe pedig papírlap volt dugva ezzel a felirással: Molnár Anna.

Mivel az anya után hiába kutattak, a leánya ottmaradt a kereskedőnél, aki vállalkozott rá, hogy úgy fogja gondját viselni, mintha a sajátja volna.

Azután mult az idő és a kisleány bájos hadjonná serdült, aki tudta ugyan a maga származásának gyászos titkát, mert lehetetlen is lett

volna azt eltitkolni előle, de szintén ugyanúgy szerette a nevelőapját, mintha az édesapja lett volna.

Az elsárgult, foszladozó aktákból talán kiderülne, de magam már nem tudom, miért kellett a leálynak tizenöt éves korában felutaznia a fővárosba. Lehet, hogy az akkor már elvénült, nyugalomba vonult kereskedő valami levelet kapott, ami a leány származására fényt deríthetett volna, — annyi bizonyos, hogy Molnár Anna felutazott Budapestre és itt is maradt két hónapon keresztül. Akkor azonban megírta a nevelőapjának, hogy ezen és ezen a napon hazautazik és kérte őt, menjen ki eléje a vasuti állomásra, hogy minél előbb megláthassák egymást újra.

Beig Dávid ezen a napon felvette a sötétzöld ruháját, amit még a felesége életében varratott magának és amire úgy vigyázott, mint a szemefényére, azután kiment az állomásra és amikor a vonat érkezését jelző csengő megszólalt, szívdobogva várta, amikor a mozdony vasmelle felbukkanik akanyarodónál, a vonat begördül és ő újra keblére ölelheti a kis Molnár Anna szöke fejét.

Hanem a leány nem érkezett meg, de ezt Beig Dávid szinte csak akkor akarta elhinni, amikor a vonat már ismét messze járt. És akkor

J. Tepper (Jeruzsálem): Dávid Frischmann, héber író.

a szívét eltöltötte a szomorúság és a szorongó félelem, hogy Molnár Annát valami baj érte. Csüggedten indult útnak, de mire hazaért, lelkében már kinyílt az életnek egyetlen pompás, illatos virága, a remény. A leányka bizonyára lekésett a vonatról és majd megjön holnap.

És másnap már alig várta az alkonyatot, hogy kimehessen ismét. Pedig a postán akkor már ott volt a leány levele, hogy a nevelőapja ne várja, valami szerencse érte és azt nem szabad elszalasztania, majd csak a tavasszal érkezik haza, addig pedig mindig értesíteni fogja őt a sorsa fordulásáról. És azután jöttek a levelek szorgalmasan, az egyik gyöngysor-írásos boríték a másikat érte, de B. Ambrus, a postamester tréfás ember volt és egy átmulatott éjszaka hajnalán kigondolta magában, hogy milyen pompás bohóság lesz majd, ha a leveleket az öreg zsidó helyett ő olvassa el, az pedig csak sétáljon ki esténként az állomásra, hiszen amióta meggazdagodottan nyugalomba vonult, úgyszincs neki egyéb dolga.

És valóban úgy is lett, amint kigondolta: az öreg zsidó szinte a fanatikusok hitével és az óramű pontosságával kiment minden este az állomásra és minden este végigszenvedte a várakozás lélekölő gyötrelmeit és azt a lázas szívdobogást, amelyik az ember torkát is elszorítja, mintha kígyó tekergőzne köréje. — Akik látták, eleinte vigasztalgatták, utóbb titkon nevetgéltek felette, végre pedig, mivel a szájalom előbb-utóbb megrothad és megvetéssé romlik, elfordultak tőle és szinte örültek neki, hogy a leány sem nem jön, sem életjelt nem ad magáról.

Közben beállt a tél, de az öreg zsidó a csikorgó időben is ott volt hűségesen és a kezét dörzsölgetve, magában titkos imákat mormolva nézte végig, amint a mozdony színes lámpása feltűnik a ködben, a lihegő vasszörnyeteg begördül, azután nemsokára eltűnik ismét a téli estében anélkül, hogy a várva-vártat meghozta volna.

Amikor pedig a jégcsapok halk cseppenéssel olvadozni kezdtek és a hegyek felől aláereszkedett az első tavaszi légáram, az öreg Beig Dávid azt kezdte észrevenni, hogy hajnalonta halk hangokat hall, mintha a kis Molnár Anna suttozna a fülébe és hogy esténként, amikor a vonat berobog, a mozdony nem is a sineken gördül, hanem csak úgy siklik a levegőben, mintha repülne.

És május első éjszakáján álmot látott.

Valami titkos, túlvilági jövevény járt nála, aki a fülébe sugta, hogy a mozdony, a lihegő vasszörnyeteg az oka az ő szomorúságának, mert az nem akarja hazahozni a kis Molnár Annát. Ha a vasszörnyeteg elpusztulna, a leányka hazarepülne a levegőn keresztül, mint az angyalok.

A devecseri vasutat az elmúlt évben adták át a forgalomnak, a pályatest itt-ott még fel sem volt töltve és a munkások már az első tavaszi

napon újrakezdték a munkát. A Devecserhez közeleső csingervölgyi szorulatnál robbantásokat is végeztek dinamittal; a patronok ott voltak elzárva az építés ideiglenes barakkjaiban. — Ezeket az elhagyott, magányos épületeket, amelyek este olyanok, mintha nagy, sötét koporsók úsznának az élet tengerén, valaki feltörte. És ez az eset annyira vakmerőn, annyira minden megfontolás nélkül történt, hogy amint később a beavatottak mondták, csak megzavarodott lélek vállalkozhatott rá.

Május ötödike tündérien szép nap volt, talán éppen az a nap, amelyiken az ember legtávolabb áll mindenkitől, sajátmagától is, tehát a boldogság napja.

Beig Dávid ezen a napon már egy jó órával előbb elment hazulról, mint szokott, de nem a devecseri állomásra, hanem felsétált a csingervölgyi kanyarodóhoz, amikor senkisem látta, lehajolt a sínek fölé, — talán megcsókolta őket, — azután pedig elbujt a vágányok mellett elterülő kis erdő fái mögé és várt.

És egyszer a két vasfonal, ami ott húzódott el közvetlenül a szeme előtt, halkan zúgni, remegni kezdett, majd úgy sírt, sóhajtozott, mint az őszi szél.

Közeledett a budapesti gyorsvonat.

Beig Dávid ezekben a pillanatokban élte át hosszú, küzdelmes életének a kristálytisza boldogsággal telt szakaszát: közeledett a bosszú pillanata és ez édesebb mindennél.

A mozdony ércmelle előbukkant a kanyarodónál és lihegve közeledett.

És ugyanakkor az egyik kocs ablakában szőke leányfej jelent meg és arcán a megdicsőültek boldogságával nézegette a viruló hazai földeket.

Beig Dávid széttárta a karjait, a torkát valami szörnyű sikoltás fojtogatta, de akkor már későn volt minden. A gyorsvonat úgy repült a levegőbe mindenestől, mintha dióhéjból rakta volna össze valami kisgyerek.

És a városkának másnap délután újabb szenzációja is akadt: B. Ambrus, a postamester, az ország legtréfásabb embere fejbelötte magát. — Hanem Beig Dávid csak tíz évvel később halt meg a veszprémi kórházban. Az örültek hosszú életet szoktak élni.

Patai József: Messze Libanonból

A Mult és Jövő kulturstjén énekelte RADNAY Erzs, az Operaház tagja

Messze Libanonból

Jönnék ölelések,

Csókos üzenetek,

Elém vágyva lépnek,

Csókos ölelések

Messze távolokból.

Rájuk nézek búsan,

Lenyesve a szárnyuk,

Jégcsapos az ajkuk,

Búsan nézek rájuk.

Oh, mért hozta szárnyuk

Messze távolokból?

A PALESZTINAI IRÓK, TUDÓSOK ÉS MŰVÉSZEK FELHÍVÁSA.

A diaszporában élő zsidó tudósokhoz, írókhoz és művészekhez.

Testvérek!

Mi a zsidó irodalomnak s művészetnek a Szentföldön élő munkásai, Hazánk legforróbb üdvözlését küldjük Nektek *Kirjath-Anawimból, a háromezer éves zsidó falu új életre kelt földjéről*, ahol egybegyültünk a mai napon, hogy együttesen meghatározzuk a mi legszentebb kötelességünket s teendőnket a hazai Föld megváltása érdekében.

Testvérek! A világtörténelem egyik nagy processusa, a zsidó nép alkotó-erejének nagy éposza a szemünk láttára játszódik le. Nem próbálkozunk e helyen képet adni arról, ami jelenleg itt a Szentföldön végbemegy. Szűkek magában e korban élő művész eszközeinek a keretei, semhogy meg is közelítse írásban vagy képben. A mi szemünk láttára ébred az a kétezer év óta szunnyadó Föld termékenysége, hegyen és völgyen sátrak emelkednek, épülnek barakok és paloták, amelyek a zsidó nép szunnyadó energiáinak csodálatos tanúi. A mi szemünk láttára átváltoznak a kopár hegyek daloló szőlőkertekké és a száz betegséget nyavalyító lázmocsarak búzavirányokká termékenyülnek.

S ugyancsak a mi szemünk láttára érkeznek hajók a világ minden tájáról, amelyek szakadatlanul hozzák elszórt testvéreinket, a messze Kelet barnabőrű jemeni, falasa s marokkói, valamint a tengerentúli s a nyugati testvéreinket, akik a messiási idők próféta-szavára ide tömörülnek, hogy vagyonukkal, tehetségükkel, verejtékükkel és vérük forró szerelmével egyesüljenek örök frigyben a kétezer év óta rájuk váró Föld áldásával.

De vajjon elérik-e, *elérhetik-e*, amit akarnak?

Aki nem volt *szemtánúja* ennek a tragédiának, az nem tudja, micsoda fájdalom az, erre a kérdésre *nemmel* felelni. *Mert nincsen föld!*

Azaz: *dehogyan nincsen föld.* Hegyek és völgyek, kopár elhanyagolt mezők és rétek, puszták, áldásukkal megfulladt virányok várják a zsidó kéz, energia és verejték megváltó szavát — s nincsen lehetőség megváltani őket. *Megváltott föld nincsen!*

A zsidó nép egyedüli földszerzőjének, a *Keren Hakkajemeth*-nek vagyona elapadt, az azon megvásárolt földterületek átadattak a népnek és új földet *szerezni nincsen módjában.*

Egyrészt kínálják a földet a zsidó szorgalom és energia számára, amely az országot felvirágoztatja s gazdagítja — másrészt ezrivel könyörögnek a zsidó kezek egy-egy darabka földért — s mi tehetetlenül nézzük mindezt anélkül, hogy segíthetnénk.

S még nyomasztóbbá lesz a fájdalom, ha napról napra — *aggodalommá válik*: ha most nem ragadjuk meg az alkalmat, rövid idő múltán talán már nagyon is késő lesz. S akkor nemcsak *fejleszteni* nem lesz módunkban nagy nemzeti munkánkat, de a már elért eredményeket is veszély fenyegeti.

S felvetődik a kérdés: e nagyszerű és aggodalmas időben, vajjon *a zsidó tudós, író s művész* felvan-e oldva kötelessége alól, hogy e világtörténelmi munkában részt vegyen teljes lelkével s tehetségével?

Nem kell erre külön választ adni, testvérek.

Nép nélkül nem lehet művészet, föld nélkül nincsen dallam és mindkettőnek termékeny életén kívül nincsen a gondolatnak értelme.

Gondolkozzék ezen az axiomán minden zsidó al-

kotó tudós és művész, adja jobb kezét a Szentföld megváltójának, a *Keren Kajemeth l'Jiszroelnek!*

A Zsidó Nemzeti Alap ez év folyamán az eddig szerzett földje megkésztetését vette magára szent feladatul — s mi tűzzük ki legszentebb feladatunknak: *segíteni őt, hogy célját elérhesse.*

Egyhangúlag elhatároztuk s *hirdetjük a Chol-Hammoed Peszach második napját* (יום ב' החול המועד של פסח ובארץ ישראל יום ג' דהוד"מ) (Április 12) a zsidó tudós, író s művész *Keren-Kajemeth-Napjának az egész világon.*

Ezen a napon lebegjen a világ minden zsidó színházán, szerkesztőségén, múzeumán, könyvtárán s iskoláján életünk legfőbb és leghőbb óhaja s célja: *„Hazai Földet a zsidó népnek!”*

Ez a nap leszen a szent egyesülés napja: a zsidó tudós, író, festő, szobrász, színész, zenész és költő egyesülésének napja, amelyben egyetlenegy érzés uralja őket: *Palesztina földjének megváltása!*

Mindegyik a maga tehetségével s eszközeivel hasson a nép minden rétegeibe s ébresszük őt annak tudatára, *mit jelent a föld Néki, a népnek és mi vár ránk a jövőben a Szentföld megváltása nélkül!*

Testvérek! A zsidó nép milliói epekedve néznek a Szentföld felé, mint utolsó menedékükre; másrészt pedig milliókat pazarol a zsidóság különböző élvezetekre, sőt ál-jótekonyságokra, amely milliókkal az egész zsidóföldet örök időkre meg lehetne váltani — s a zsidó művész s író nyugalommal nézi mindezt.

Testvérek! Mentsétek meg minden zsidó írás, gondolat s művészet legszentebb alapját: *A zsidó népet és földjét!*

Készüljete kiki a maga tehetsége és eszköze szerint: *verssel, elbeszéléssel, cikkel, képpel, dallal vagy szinpadai tehetségével — a szent napra: „A Szentföld megváltásának napjára — a zsidó szellemi munkások által.”*

Testvéri áldással:

Achad Haam; Agnon S. J.; Agranszky G.; Almaleh A.; Anochi S.; Epstein J. dr.; Burla J.; Bialik Ch. N.; Benjamin R.; Ben-Avi J.; Ben-Tóvim J.; Ben-Yisaj A. J.; Belinsohn M. dr.; Bluvstein J. dr.; Ben-Cion S.; Braver A. dr.; Bergmann H. dr.; Bar-Derora; Berachjahu A. M.; Baras A.; Guttmann Mihály dr., a jeruzsálemi héber egyetem tanára; Herberg S.; Golinkin M., a héber operaház karmestere; Gordon S. L.; Günzburg P.; Gluecksohn M. dr.; Grazovszky J.; Gruenberg U. C.; Duenaburg B.; Drujanof A.; Hurvitz J.; Hakkohen M. B. H.; Hameiri Avigdor (Feuerstein); Zagorodszky M.; Csernovitz M.; Jedidja B.; Jévin H.; Zuta H. L.; Zakkai D.; Chanoch G.; Temkin M.; Jurisz S. dr.; Yellin D.; Kohana A.; Karmon M.; Kevin D.; Lufbahn J.; Lurje J. dr.; Lifszitz A. M.; Mibasan M.; Mejuhasz J.; Michlin H.; Margolisz M., a jeruzsálemi héber egyetem tanára; Slouch N. dr. tanár; Szilman K. J.; Smiliansky M.; Fodor A., a jeruzsálemi héber egyetem biokémia tanára; Pochicsefszky Nehama; Fischmann Z.; Zsuri J.; Zifroni A. dr.; Koszofszky Ch. J.; Kábak A. dr.; Kollar Z.; Klausner J. dr.; Klein S., a héber egyetem tanára; Kamehi D.; Kareni J.; Rabinovics A. Z.; Rabinovics J.; Ravnicszky J. Ch.; Rabban Z.; Rabasov Z.; Steinman E.; Struck Hermann prof.; Streit S.; Simonovits D.; Schatz Boris prof.; Sachraj J.; Enegel J.; Weinberg J. prof.; Szeko M.; Tepper J.

A Mult és Jövő e felhívás folytán 12-én kultúrestélyt rendez a Fővárosi Vigadó nagytermében.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

VADÁSZ TIBOR: TÉLEN A BÉCSI MENZÁN

1.

szegény vidéki diákok ebédet és vacsorát kaptak a menzán. Ebédutánonként beültek a jól fűtött olvasóba és a késő esti órákig tanultak. Otthonosan éltek itt a numerus clausus Bécsbe sodródott zsidó diákjai.

A hatalmas kályha, mely az olvasószoba bal oldalán állt, egyenletes meleget terjesztett. Négy óra felé már zsufolásig megtelt a terem. A székeken, a padon és még a könyvszekrény előtt is

J. Tepper: Narancsvásár Jeruzsálemben.

Orangenmarkt in Jerusalem.

ültek jegyzeteikbe temetkezve. A nagy csendben csak a megmozduló diákos bozontok és itt-ott fel-fénylő szemüvegek jelezték az életet, a legkisebb zajra azonban rögtön püsszegés hallatszott. Medikák és filozoptrinák is benyitottak ide és helyet foglaltak csendesen tanulgatva.

2.

A chanuka előtti napon berontott az olvasóba egy szép, karcsú kollegina. Erős püsszek fogadták, de a diákok, különös, mindjárt elcsitultak, az asztalok felett csillogó szemekkel kapkodták fejüket és még a szoba sarkából is látni akartak, kinyújtott nyakkal egymáshoz hajoltak és érdeklődtek, a pillanatokkal előbb még néma szobán zúgó moraj futott végig, mintha egy nagy kagylóban az élet visszhangja búgna... A fülledt szobában az orrcimpák megremegették: a leány

téli hideget hozott kabátján, amit két szolgálatkész ifjunak dobva, a külvilág frissességét suhogtatta a fiuk körül... És némi orgonaillat is terjengett.

A könyvespolc mögül egy széles váll emelkedett fel. Fürst Imre összecsapta a könyveit és elrohant.

A lány csodálkozva nézett utána:

— Miért szaladt el ez a fiú? Hogy hívják?

A zszibongásban egy kis sovány, aszkéta arcú diák mérgesen tekintett fel a jegyzeteiből:

— Különb Fürst azoknál, akik magát körüllebzselik; elment, tanulni akart!

— Az ebédnél még be se mutatkozott — mondta a leány és lebiggyesztette az ajkát.

— Nagy bivaly ő kérem, messze Máramarosszigetről szabadult ide, ne törődjön vele. — Már ekkor két pártra szakadtak, többen dicsérték Fürstöt, mert itthagya az olvasót, néhányan pedig a leány körül verődtek csoportba: megjegyzésekkel, szellemi röppentyűkkel világították meg a nő előtt a fiú jóságos emberi arcát, a fiuét, aki elrohant...

3.

Fürst pedig megállt kapuban. Nem gondolt se a tanulásra, se a kolleginára; orrában a lány kabátjáról lelibentett friss szellővel és némi orgonaillattal, táguló tüdővel szívta magába az ózondús szabad levegőt. Öt óra hosszat töltött a zsúfolt menzaszobában. Nekivágott az utcáknak, homlokát jólesően érte a téli hideg... Kielégítetlen, fiatalos erővel rohant csak és hagyta, hogy haját zászlószerűen lobogtassa a szél... Egy elsuhanó női alak után erős heliotrop szag csapta meg, rögtön megállapította, hogy jobb az orgonaillat... És továbbsietett.

4.

Minden nap így történt, jött a leány, távozott a fiú. A csendes olvasó hagyományos tónusa megváltozott, hat óra után társalgóvá alakult a terem. Eleinte lepisszegették a kolleginát és nyüzsgő udvarát, de a csatlósok úgy elszaporodtak, hogy lassanként ők hallgattatták el a zúgolódókat. A szentély-csendességű tanulószoba estefelé élénk tereferétől hangoskodott. A zendülők pedig elvonultak és kávéházakban és hideg szobákban bujták tovább a könyveiket.

5.

Az ebédnél két diák csipte el Fürstöt:

— Hallgass meg bennünket. Te a mi álláspontunk exponense vagy. Te már az első pilla-

natban, mikor ez a leány betette a lábát, ott-hagyta az olvasót. Erős és kitűnő fiúnak ismer-nek, téged respektálnak a többiek is, neked kell megmagyaráznod ennek a pütkösdi királynőnek, hogy a helyzet tarthatatlan. Kimélje meg az ol-vasót további látogatásaitól.

— Szamarak vagytok — mondta Fürst és faképnél hagyta az álmélkodó diákokat. Lénye-gében csak az bántotta, hogy úgy elsáncolják a leányt; végül azon vette észre magát, bosszan-kodik, mert nem tudott egyszer se a közelébe férközni. Nem akart beállni testörnek a többiek csapatába.

6.

A zendülők nem nyugodtak, köve-tet küldtek, hogy próbáljon a kolle-gina lelkére beszélni.

— Nézze kérem — magyarázta a sápadt, tudós homlokú megbízott, — úgy-e a rokonainál lakik? Otthon jó, meleg szoba várja, nem kívánhatja tehát tőlünk, hogy elmenjünk dolgozni a fűtetlen szobáinkba... Lásza be, hogy megbolygatta a fiukat; nemcsak a kaszinóról beszélek, ami az olvasó-ban kialakult, de sokan közülünk a maga légkörétől kótyagosan lányok után futkosnak és elfecsérlik az ide-jüket. Pedig nekünk tanulnunk kell, mert az olvasóban mindannyian sze-gények vagyunk...

— Jó... — hirtelenkedte a lány és elsietett. Az egyetem felé kissé ma-gába szállt: de hát ő nem tehet róla, maguktól forrtak így ki a dolgok, hogy körülötte társalgóvá süllyedt a tanulószoba. Azért is, utoljára el-megy közéjük... Ha majd Fürst ki akar sietni, elébe áll, hogy csak marad-jon, ő úgyse jön többé az olvasóba... Nem, nem, ezt ő sohase tenné meg... De mért gon-dol épp Fürstre? Sokat beszéltek róla... szép szál fiú... Es mindig elrohant... Sokáig tépelő-dött és nem tudott elhatározásra jutni, hogy fel-keresse-e még egyszer a menza olvasószobáját.

7.

Fürst idegesen nézte az óráját, hat óra, szinte már programszerűen kereste azt az ösz-tönző frisséget, ami a lánnyal mindig a te-rembe csapott és őt arra készítette, hogy a sza-badban is fellélegezzon... Az a bizonytalan ér-zése, hogy a balzsamos levegőnek, amit ziháló tüdővel szívott magába odakint, éltető eleme a kollegina, abban nyilvánult meg, hogy percen-ként előkapta az óráját: hat óra öt perc, hat, hét... tíz. Hóna alá kapta könyveit és indult. Talán ismét átrohanja az utcákat céltalanul...

A homályos folyosón azonban gyökeret vert a lába: itt állt a leány, láthatóan tétovázva, ke-zében tartotta kalapját, hajában miriád kis dér-csillag remegett.

— Fürst Imre vagyok, — szólott hozzá életé-ben először.

— Tudom, — mondta a kollegina moso-lyogva.

Visszament a leánnyal az olvasóba... Ámu-lás és síri csend fogadta a belépőket... A cso-dálkozó arcoktól kísérve az asztalok között úgy haladtak el, mintha templomi némaságban lépe-getnének... Leültek szótlanul, jegyzeteik fölé hajoltak és tanultak együtt...

J. Tepper: Jeruzsálemi utca

Strasse in Jerusalem.

A LEMETSZETT METSZŐ. (Peszachi humor.)

A bardicsevi metszővel történt, hogy valami sza-bálytalanság miatt eltiltotta őt Rabbi Slomo Kluger a vágástól. Ez azonban nem nyugodott bele és próbált más rabbiknál a tilalom alól való feloldást keresni. Sikerült is pártfogókat találnia és az egyik felkérte R. Ábrahám Turker dobromili rabbit, hogy csatlakoz-zék ő is a metsző visszahelyezéséhez. R. Ábrahám erre így felelt: Lehet, hogy a halacha szerint feloldhatnók a metszőt tilalma alól, de a pészáchi Hagadában a Chadgadja történetében olvassuk, hogy jött az Uristen és levágta a halál angyalát, aki levágta a metszőt, hogy levágta az ökröt stb., már most kérdés: helyes, hogy a halál angyala megölte a metszőt, mert az levágta az ökröt, de a mindenható Uristen fel-támaszthatta volna a metszőt és nem kellett volna megölnie a halál angyalát? Ebből tehát az következik, hogy ha már egyszer lemetszették a metszőt, nem szabad feltámasztani! Vagyis ha R. Slomo Kluger el-tiltotta a vágástól, nem kell ezen változtatni. A legenda szerint később csodás módon kiderült, mennyire he-lyén való volt az eltiltás.

DR. FARKAS JÓZSEF:
HUMOR A TALMUDBAN

A HOLTA UTAN IS HIÚ ASSZONY.

(Berákholsz 18b.)

Zeére tanulmányai folytatása végett hosszabb időre Babilóniába távozott. Pénzét távolléte idejére megőrzés céljából egy korcsmárosnének adta át. Időközben a korcsmárosné meghalt és a hazatérő diák, neki is, de meg a pénznek is hült helyét találta. A szomszédoktól megtudta, hogy meghalt. Éjfélkor kiment a temetőbe és megkopogtatta a sirholt ajtaját.

— Ébredj, korcsmárosné, ébredj és mondd meg, hová tetted az én pénzemet?

— Menj el a házamba, emeld ki a szobám ajtaját sarkaiból és ott a küszöb alatt megtalálod a pénzed. Mondd meg, kérelek, — folytatta a szellem, — ha már háborítottad siri csendemet, mondd meg az édesanyámnak, hogy szóljon a szomszédasszonynak (aki holnap úgyis idekerül mellém a temetőbe), hozza magával fésűmet, tükrömet és a toilettes-skatulyámat, de finom rizspor is legyen ám benne! Nagyon szépen kérelek, tedd meg ezt a baráti szivességet nekem.

AZ ASSZONY, AKI MINDIG FÉLREÉRTI
AZ URÁT.

(Nedarim 66b.)

Babilóni tudós palesztinai asszonyt vett egyszer feleségül. Egy izben a férj arra kérte a feleségét hogy borjúcombot főzzön, mire az lencsét készítette.

Másnap lencsét kívánt ebédre és az asszonyka egész vékával főzött neki belőle. Harmadnap a piacra küldte, hogy két dinnyét vásároljon és a menyecske — félreértésből — két viaszgyertyát hozott. Haragjában ráparancsolt, hogy törje azokat össze, a „bovo“ (kapu) rácsozatán.

Az istenadta, aki mindenáron engedelmeskedni akart fiatal urának, vágatva elrohant a szomszédhoz, aki véletlenül a „Bovo“ névre hallgatott és fejéhez vágta a viaszgyertyákat.

— Miért tetted ezt, leányom? — kérde a meglepetésből felocsudó rabbi, aki tanítványainak épp előadást tartott.

— Mert az uram parancsolta, — hangzott a kurta válasz.

R. JICCHAK NEPACHA ÉS
TANITVÁNYAI.

(Bábá Kamá 60b.)

R. Ami, R. Jicchák Nepacha tanítványa, nógatta mesterét, tanítaná meg őt valamely vallási törvényre, halachikus tételre. Ugyanekkor tanulótársa, R. Ászé, valami szellemes agadát kívánt hallani a mestertől. Ha a rabbi agadát magyarázott, megakasztotta az egyik, ha halachikus tételt fejtegetett, félbeszakította a másik.

— Figyeljete ide, kedves tanítványaim, egy példázatot mondok el nektek, amely bizonyára tetszeni fog mindkettőtöknek. Volt egyszer egy embernek két felesége. Az egyik fiatal volt, a másik öreg. Már most: amikor a fiatallal mulatott, kiszedte mind a fehér hajszálait. Mikor pedig az öregebb asszonyát ölelgette, fekete hajszálai estek áldozatul. Nem csoda, ha hamarosan megkopaszodott szegény!

REGÉNY

SASS IRÉN: ÉNEKEK ÉNEKE

4.

JUDA ARANYOZOTT HINTÓJÁN.

Kihez hasonló gerlicém, galambom?

Oly büszke vagy, mint ménje Fáraónak.

*Kincsem, gyémántom, mind elédbe tartom,
De orcáid kincsnél jobban ragyognak.*

Choma, Eszter és Czipóra még egy ideig mulattak a pásztorokkal, azután megtöltötték korszóikat. A két ifjú bőbeszédű udvarlásától és saját szeleverdi agyacskájuk szórakozottságától észre sem vették, hogy félig iszapot merítenek korszóikba. Nevetgélve búcsúztak a pásztoroktól s a vidám játék pirosságával arcukon megindultak.

Most végre eszükbe jutott Sulamit.

Egyik sem tudott visszaemlékezni rá, mikor vált el tőlük a lány és merre vette útját. Nevét néhányszor belekiáltották a mező csendjébe s mikor senkisem felelt a visszhangon kívül, önzőn azzal nyugtatták meg magukat, hogy bizonyára már hazament.

Choma aggódva tanácsolta, hogy jó volna mégis Sulamit keresésére indulni, mert eltévedt talán. De a többiek izgatottan leintették:

— Sulamit bizonyosan egyenesen hazaindult. Jó lesz nekünk is sietnünk, mert alkonyat felé elmerészkednek a vadak is és jól tudjátok, mi vár akkor reánk!

Most ijedtek csak meg kirándulásuk veszedelmes voltától. Hangtalanul, sebes lépésekkel indultak vissza a kutak mellett.

Sulamit pedig ájultan feküdt a földön. A korszókból kiömlött víz már elérte haját, beszivárgott a dús fekete szálak közé és gőzölve száradt a napon. A nap lassan közeledett a nyugati szemhatár felé. Csend és elhagyatottság volt a végtelen mezőn. Sulamit mozdulatlanul feküdt, mint a halott.

Hosszú idő múlva imbolygó csoportozat tűnt fel a Jordán felől. Alakját alig lehetett kivenni. Lehettek emberek is, farkasok is. Valami megmegcsillant a távolban sárgán, mint az arany, vagy a farkas tüzes szeme.

Vérvörös volt a hanyatló nap a Jordán fölött, mikor a mozgó csoportozat Sulamit közelebe ért. Biborfüggönyös, aranyozott gyaloghintó volt, amelyet néhány frissítőt vivő és fegyveres rabszolga kísért. Arannyal áttört párnákon, egy sápadt férfi himbálózott a gyaloghintóban.

Juda volt.

A hintó előtt gyalogoló fekete rabszolgák vették először észre Sulamitot. Azonnal jelentették uruknak, hogy a fűben egy ájult, vagy talán halott leány fekszik.

Juda érdeklődve hajolt ki a hintóból. Azután hirtelen, szinte a rabszolgák feje fölött a földre ugrott. Remegve hajolt a lány fölé. Fülét szívére szorította és hallgatta a halk, erőtlen dobogást. Arca komor és fájdalmas volt.

— Frissítőt!

A rabszolga sietve adta kezébe a tömlőt.

Juda karjára emelte Sulamit lankadt fejét és néhány csöpp erős, fűszeres bort csepegtetett a szájába.

Mikor Sulamit kinyitotta szemét, bámulva nézte a fölébe hajló férfiakat. Erőtlen és kimerült volt. Szemei lecsukódtak, de pillái alól látta Juda szomorú, részvétteljes arcát.

— Ki támadott meg leánykám?

Sulamitnak oly jól esett ez a szelíd, meleg hang. Mily jó ember Juda, mennyi gyöngédség van benne, mennyi enyhülést tud hozni a hangjában! Végtelen hálát érzett a lány az özvegy iránt.

Hálát, amely meleg és engedékeny volt, hasonlított a szeretethez.

A férfi mellére szorította kábult fejét.

— Senki.

Juda egészen közelhajolt:

— Ne rösteld magad gyermekem... Hadd vegye el büntetését a lator! Ki támadott meg?

Sulamit fejét rázta:

— Nem uram, senki...

Juda arca, mintha egy árnyalattal színe-sebb lett volna. Karjába vette a lányt s hintójába emelte.

— Ha senkisésem bántott, mért sírsz hát? — kérdezte, mikor már maga is a lány mellett ült.

Sulamit lehajtotta fejét:

— Mert olyan jó vagy uram... oly jó vagy hozzám... Azért sírok.

Juda szelíden elmosolyodott. Puha köpenye szárnyával betakargatta a lányt:

— Pihenj csak gyermekem... pihenj...

Mint egy imádságot, úgy mondta ezt.

A hintó lágyan ringatózott velük.

És boldog volt a két ember egymás mellett, a maga szívében mindkettő egyformán boldog. Sulamit azért, mert elhagyatottságában részvéttel és jósággal találkozott s mint a megvert gyermek, ha kisírta magát, lassan megnyugodott. Szíve égett és fájt, a pásztor-ütötte seb egyre vérzett és mélyült. De oly gyöngé volt a lány, hogy most nem érezte.

Juda pedig, aki széttékintett a végtelen vidéken, amely a Libánon kéklő láncáig az övé volt s aztán a karján pihenő lányra nézett, aki ifjúságában és szépségében az övé lesz... szintén boldognak érezte magát.

Az öszülő férfi keserű napokat élt át. Az öregség hűvös közeledését érezte s ez minden csendes örömébe belecsöppentette a maga mérgét. A szép és hódító férfi éppen olyan remegő fájdalommal néz ifjúsága távozó szekere

után, mint a szép és hódító nő. Ó, az ifjúság nemcsak az élet felét viszi magával zöld szekeren, de az élet értelmét is. Kinek van módjában filozófus nyugalommal számlálni az arcára sorakozó ráncokat, mikor hülő szívében még a tavasz harsonái visszhangoznak s ezek a harsonák valaha az élet ünnepélyére zendültek meg? Csupán az mond le könnyen a szerelemről, akiről a szerelem mondott le könnyen. Aki nem sokat veszít az édes játékokkal, könnyen feláldozza azokat. De Juda ifjúsága virág, napfény és csók között perdült le. Sóhajtvá gondolt tündöklő, távoli napjaira. Vége, igazán vége?!

Kell, hogy vége legyen?!

De ime egy felhőkönnyű, virágifjú, mennyei mámorú leány nyugszik a karjaiban.

Leány, aki királynő, a Teremtő díszítő kedvéből.

Nyugodtan pihen, fejét Juda szívére hajtva.

Ó, szépséges gyermek, legyen ez a fáradó szív a te alázatos párnád!...

*

Javában alkonyodott. A három buksi leányzó már régóta hazaérkezett és izgatottan hallották, hogy Sulamit még nem érkezett meg. Aggodalom fogta el őket, csendes, erős lelkiismeret-furdalás és elfehéredett szájjal igyekeztek megnyugtatni Mariannet.

Majd hazajön.

Rövid idő múlva biztosan itthon lesz.

Még alkonyat előtt, mielőtt a vadak veszélyeztetnék útját.

De alkonyodott s már sötétedett. Sulamitnak még hire-hamva sem volt. Egész Kedes izgatottan tárgyalta az esetet és mindenki a szeles, ostoba lányokat szidta. Askája feldühösödve, papucsával kergette a sikongó Chomát Kedes utcáin, míg végre a lány bemenekült Eszterék kapuján. Összebujtak és siratták Sulamitot. A homály egyre sűrűbb lett.

Szegény Sulamitot bizonyára farkasok támadták meg.

Szinte maguk előtt látták véres, széttépett tagokkal. Megborzongtak és sírtak.

Mariannet nyugtalansága a kapu elé üzte. Nehézkes, beteg testével ott topogott tehetetlenül és siránkozva, égő szemmel bámult a Jordán felé. Ha könnyű porfelhő kerekedett valahol a fű fölött, megreszketett az örömtől s már Sulamit alakját vélte felismerni benne. De a felhő szétoszlott; az alkonyat növekedésével nőtt a levegő tisztasága is. Átlátszó és hűvös lett. Az égen halványan állt a fogyó hold sápadt árnya.

Mind többen és többen mentek ki az aggódo anyához a kapu elé. Vigasztaló szavakat mondtak neki, melyekben maguk sem hittek. Hiszen csupán néhány hónapja annak, hogy Zebulon leányát, aki késő alkonyatkor egyedül jött át a mezőn, széttépték a farkasok. Ki siethetett volna

Sulamit segítségére? Az aratók ellenkező oldalon voltak a búzaföldeken s a pásztorok messze, a Jordánnál...

Szegény Sulamit!

Idő mulásával csaknem egész Kedes a kapu előtt ácsorgott. Nagyobbára asszonyok és öregedő férfiak. A fiatalság a földeken dolgozott.

Végre is Askája, akit szíve mélyéig megrendített Marianne jajveszékése, kis csoportot toborzott a férfiakból s felfegyverezte őket különböző háziszerszámokkal és dorongokkal. A nyolcvan esztendő, reszketeg Eliezer is mindenáron velük akart tartani. Harciasan hadonászott egy meszelőnyéllel és biztatta Mariannet:

— Hazahozzuk a lányodat asszony, semmi baja se lesz! Akár mindjárt az esküvőjére viheted!

De csak nehézkesen, ímmel-ámmal indultak neki. Az út félelmetes volt az egyre erősödő sötétségben és fegyverzetük nevetséges farkasok ellen. Végre mégis elindult Askája:

— Isten nevében testvéreim, gyerünk...

Alig tettek azonban néhány lépést, homályosan megcsillant a távol s mielőtt még gondolkozni tudtak volna, felismerték Juda hintóját a rabszolgák vállán. Az izmos, fekete fiúk futólépésben közeledtek. Úgylátszik, maguk sem szívesen találkoztak volna farkasokkal.

— Megálljunk! — kiáltotta vidáman Askája, — várjuk be Juda hintóját! Rabszolgái felvannak fegyverezve és segítségünkre lehetnek!

Közben Juda hintója a kapú közelébe ért. Örömteljes kiáltással csattant fel a várakozók hangja:

— Sulamit!

A három bűnös leányzó is kisomfordált a kapú elé. Vegyes érzelmekkel fogadták a Juda aranyozott hintóján hazaérkezett leányt. S szinte egyformán érezték, hogy Sulamit megtalálta szerencsését, miközben ő maga rövid időre elveszett.

Marianne csukló zokogással ölelte át leányát.

Sulamit, mintha az életét tartotta volna, úgy fogta anyját.

Juda maga mellé vonta Sulamitot, vissza a hintóba, mintha a dédelgető anyai csókokra is féltékeny lenne:

— Ájultan találtam leányodat a mezőn, Marianne. Nincs semmi baja, de fáradt és kimerült. Most házádba viszem őt s legyen rá gondod, hogy felfrissüljön.

Mindenkit meglepett Juda gyöngéd, szinte rokoni hangja. Mindenkit meglepett a mozdulat, amellyel visszavonta őt a hintó párnáira. Egyszerre elnémultak.

Olyan csend lett, hogy szinte meghallatszott benne Marianne ujjongva feldobogó szívének zakatolása.

S mikor Juda hintójával ismét megindult a négy fekete, Kedes szinte ünnepélyes menetben tódult utána. Fojtott suttogások hallatszottak:

— Feleségül veszi?

— Még nem bizonyos.

— Mert a hintóján hazahozta, még nem kell szerelmesnek lennie!

— Juda megszánta, mert jó ember.

— De gőgös is, aki nem mindenkit ültet maga mellé...

— Igaz. Rabszolgájával is hazahozathatta volna.

— És mért nem tette le a kapu előtt?

— Anyja házához viszi, mint egy vőlegény.

— Feleségül veszi!

— Egészen bizonyosan feleségül veszi!

Mire Marianne házáig értek, már mindenki meg volt győződve erről. Oly szorongva és izgatottan tolongtak a hintó körül, mintha azonnal a leánykérési ceremóniára vártak volna.

Juda leemelte Sulamitot, gyöngéden a kapuig vezette és homlokon csókolta. Az ácsorgók, a tömeg örök szentimentalizmusával, lelkesedve nézte ezt a jelenetet. Minden asszony Sulamit helyében szeretett volna lenni s minden férfi oly bámult és előkelő, mint Juda.

Eliezer az ősz, aki félig gyermek volt már és sem szavának, sem gondolatainak nem ura többé, kicsattant a lelkesedéstől:

— Ó, uram, tudjuk, hogy arádat csókoltad most homlokod! — kiáltotta reszketeg, vékony hangján.

Marianne ájultozott a boldogságtól. Szerette volna megölelni a bölcs öreget.

Juda, Eliezerre pillantott és finom mosoly játszott a száján.

Mindez olyan volt, mint valami ünnepély. Sulamit bágyadt boldogsággal bámultatta magát.

Elfeledte-e ezekben a percekben a pásztort?

Nem érzett fájdalmat többé?

Nem, boldog volt.

S valami csodálatos biztossággal érezte, hogy mindezt a pásztornak köszönheti...

*

Mikor már kamrájában feküdt, Sulamit borzongást érzett és forróságot a halántékában. Torka kiszáradt, alig bírt beszélni.

Marianne mellette térdelt. Fejét leánya mellére szorította:

— Gyermekeim, beköszönt hozzánk a boldogság, meglásd, beköszönt a boldogság!...

Könnyei végigcsurogtak Sulamit sima bőrén.

De a lány nem tudott figyelni rája. Hallotta a szavakat és nem értette őket. Csak égető, vacogó szomjúságot érzett és fejében valami kínos, nehéz zúrzavart.

— Bort innék anyám...

Marianne felállott. Tudta, hogy egy kánynyi bor sincs szegényes házában. S mégis háttározottan jelentette ki:

— Hozok gyermekem, hozok bort, amennyit kérsz!

A kapu elé ment és tanácstalanul nézett szét. Kitől kérjen. Askája szívesen adna, de bizonytal magának sincs, Chananja házában meszsely számra áll, ámde a gazdag ács embertelen és zsugori, majd ráfordul s végre mégsem ad. Mindegy, meg kell próbálni. Sulamit bort kért és Marianne talán a démonoktól is kérne számára. Elindult Chananja háza felé.

Ekkor Juda kapuján két rabszolga lépett ki. Nehéz, ezüst tálcát hoztak vállukon, a tálcán karcsú aranykancsó és egy nagy, széles tányér. Egyenesen Mariannehoz tartottak:

— Urunk, Juda ben Szirach küldi ezt leányodnak, úrnöm — mondták tiszteletteljes hangon és bementek Marianne után a háza.

A nyomoruságos mécsvilágnál úgy ragyogott az ezüst és arany, mint a lopott kincs. Fűszeres bor volt a kancsóban, a tányéron granátalma, datolya és dió.

Sulamit ivott a borból, amit Marianne reszkető kézzel nyújtott feléje.

— A boldogság, a boldogság! — suttogta szinte lázasan az anya és alázatosan megcsókolta a sárgán csillogó, hűvös, drága kancsót.

Sulamit azonnal elszenderedett.

Marianne ünnepi arckifejezéssel vitte ki a méceszt a kamrából.

(Folytatjuk.)

Gál Gyula Julius Caesar szerepében. Zádor István kőrajzmappájának egy lapja $\frac{1}{16}$ -ra kicsinyítve.

A MULT ÉS JÖVŐ KIADÁSABAN MEGJELENIK ZÁDOR ISTVÁN EREDETI LITOGRAFIAI MAPPÁJA. Gál Gyula hat Shakespeare szerepében. Minden egyes kőrajz passepartoutban 45×60 cm. nagyságban a Zádor István és Gál Gyula aláírásával. A művészi kiállítású, félvászon kötésű mappa összesen ötven számított amatőrpéldányban jelenik meg és a szerkesztőségünkhöz küldött előjegyzések sorrendjében juthatnak hozzá előfizetőink. Ára egy millió korona.

TIBOR DÉNES: TAVASZ VOLT

Dr. Rosenberg Gábor elhunyt bajtársam kis árújának szeretettel.

Ott állottak mindketten a verandán, kéz a kézben, bámulták a csodaszép csillagos eget és figyeltek, ha egy-egy csillag elszakadt a tiszta égboltozatról s hosszú-hosszú fénysávot hagyva maga után eltűnt a fekete semmiségben . . .

Mirjam édesanyja özvegyasszony volt, özvegye a kiváló zsidó jogtudósnak, akinek szaktudását és nagy emberi jóságát, míg élt, megismerkeztek és becsülték. De az emberi élet olyan rövid és a hosszú-hosszú küzdelem után, mikor végre egy kis pihenés következne, jön a kérlelhetetlen halál és elragadja közülünk azt, akit legjobban szeretünk . . . Az özvegy nyomorba jut, himzésből tengeti életét, a kis Mirjam pedig már 15 éves korában vezeti szerény háztartásukat. Így tengődnek egy-két éven át, amíg a kislány életében is megjelenik egy ifjú szigorló orvos, aki utolsó vizsgája előtt áll . . .

Álom volt . . . tavasz, amely olyan hamar elmullott s jött a nyár forró leheletével. Kitért a háború

Gál Gyula mint Velencei Kalmár. Zádor Istvánnak a Mult és Jövő kiadásában megjelenő kőrajzmappájából. ($\frac{1}{16}$ -ra kicsinyítve.)

és irtózatosszele végig száguldott kelettől nyugatig.

Gábor, aki vőlegénye lett a szép Mirjamnak, búcsúzik. Búcsúzik, hogy odaadja fiatal testét, egészségét, életét annak a rémnek, amit a civilizált emberiség háborúnak nevez.

S megy a zsidó ifjú erős testtel és lélekkel, csak a szívében van végtelen nagy bánat, az itthonhagyottakért. Azt ígérte, . . . ha visszajön, megesküsznek és minden jóra fordul. Egy hosszú-hosszú év múltán jött csak meg, de ez alatt az idő alatt 10 évet öregedett.

Teste már nem olyan ruganyos és egészséges mint volt. Csak a szíve a régi. Örömittasan a hosszú távollét után öleli szívére szép menyasszonyát. És megesküsznek csendesen. Azonban a szabadság rövid egy szerelmes ifjú férjnek, rövid egy betegnek, aki a tuberkulózis bacillusait szedte magába a harctéren.

Amikor Gábor újra elment, még a felesége nem tudta, hogy beteg. És elmullott újra egy-két év. A kínlódás, a féltés, a bánat, a várakozás hosszú két éve.

Azután haza engedték . . . már nem használhatták . . . már nagyon beteg volt, vért hányt . . . Fiatal felesége gyermekágyban, ő pedig verejtékes halántékkal küzködött a halállal.

Tavasza volt, tavasz, a természet, az élet, a mindenség, a szerelem tavasza . . .

Temetnek . . . Csak az áll a fejében, hogy Rosenfeld Gábor hadnagy élt 27 évet. — Huszonhét évet . . . Hogy mennyit szenvedett, hogy mennyit küzködött míg „idáig“ ért, az nem áll rajta. Igen . . . még az is, hogy meghalt . . . a hazáért . . .

Tavasza volt, tavasz, búbájosan szép tavaszi nap. Az elhalt élet helyébe már itt van a másik, a friss, az erős bimbóhajtás . . . Fiú . . . Az anya még nem tudja, hogy az apja már a föld alatt pihen. Oh milyen boldog lesz Gábor, ez az első gondolata . . . Azután . . .

És megy ez a mártír asszony fiatal, alig húsz esztendejével, hogy kis fiát eltarthassa, folytatja édesanyja szűkös mesterségét . . . Himez . . . éhbérért. Köhög . . . beteges . . . ereje fogytán van. Nem, nem bírja . . . Örökölte urától a betegséget és ez a gyönyörű fiatalasszony napról-napra sorvad. Egy évig haldoklott, lassan, csendesen. Nem vette senki észre, nem akarta észrevétni . . . Ő tudta . . . mindig mosolygott . . . azt mondta mindig, az ura hívja . . . nagyon hívja. Csak a kisfiáért reszketett. Mi lesz vele? Édesanyja közben elhalt, nem bírta végignézni lánya szenvedéseit . . . Kire marad ez a szegény gyerek? Oh de szívesen itt maradna vele és küzködne érte egy egész életen át . . .

Temetnek . . . a természet is elhal . . . nyugovóra tér. A fák lassan hullatják sárga levelüket. Az emberek megborzanganak . . . Temetnek . . . egy picit 4 éves fiucska áll a nagy, fekete lepellel leborított koporsó mellett. Szőke haját arcába csapja az őszi szél, nagy fekete szeme nem könnyes. Inkább csodálkozik . . . Még nem érti, még nem tudja, kit vesztett el, még nem érti, még nem tudja, mi lesz vele, még nem érti, még nem tudja, hogy az élet is egy háború, egy céltalan meddő küzdelem, ahol sok vér folyik el, ahol a szenvedések kálváriáját kell végigjárni, még nem tudja, hogy az átkos háború pusztította el apját, anyját és hagyta őt itt ebben a reménytelen világban. Majd megtudja . . .

És nemsokára a falusi zsidó árvaházban az ő kis ajkáról is felzokog a szomorú, a lelkeket meg-
rázó . . . Jiszgadal . . . vöjiskadás . . . sómé rábó.

BESZÉLGETÉS JÁSZAI MARIVAL

Felkerestük drámai színművészetünk nagyasszonyát, hogy járuljon hozzá a Mult és Jövő III. kultúrestje fényének emeléséhez.

— A jeruzsálemi művésznapi alkalmából? Hogyne! — feleli a nagy tragika lelkesen. — Valóságos megrendüléssel olvasom a Patai-féle szentföldi útleírásokat. Hiszen ennél meghatóbbat mint magyar asszony elképzelni sem tudok. Évezredes romokat építenek fel verejtékkal, szenvedéssel és énekkel.

— Természetesen szívesen fogok szavalni Bibliából, zsoltárokból, héber költőkből. Valamikor az volt az ideálom, hogy szeretnék egy bibliai fejezetet *héber eredetiben* elmondani. Nem is értem a zsidó nőt, akiket gyermekkorukban legalább héber olvasásra tanítanak, miért nem igyekeznek ezt a gyönyörű irodalmat eredetiben megismerni?

— A művészet univerzális. A jeruzsálemi művészek felhívása minden művészhez szól. Én legalább sohasem osztályoztam a művészetet se fajok, se felekezetek szerint. Kiss Józsefben is csak a nagy költőt láttam. És most se tudok megindultság nélkül visszagondolni a mezőcsáti Kiss József emlék leleplezésére, amikor polgárok, parasztok hódoltak a Jehova költője előtt. Én elszavaltam bevezető versét „Egyszer egy királyfi elindult magában“, kezemmel önkéntelenül reámutatva a költő születési házána kis kapujára és a hallgatók szemei egyszerre csak megteltek könnyekkel . . . De miért tagadjam? én is sírtam. Az egész emlékakciót, ünnepséget pedig egy szép művelt zsidó leány, Breuer Erzsike szervezte. És a mult héten zokogtam csak igazán, amikor itt Pesten a nővérétől, Szalai Sándornétól megtudtam, hogy az anyjukat, ezt a nemes, gyönyörű fejedelmi termetű asszonyt, Mezőcsátról jövet, halálra gázolta a vonat. Rettenetes!

Jászai Mari könnyezve meséli a tragikus esetet. Aztán visszatérünk a kultúrestre.

— És ott lesz Abel Pann is? Nagyszerű! Milyen felejthetetlen egy est volt a Mult és Jövő Csernichovszky-estje! A Mult és Jövő igazán kincsesbányákat tár fel előttünk! És legalább Abel Pann is elviszi a hírünket, hogy nem vagyunk olyan utolsó náció.

Jászai Mari „vitézi telkére“ terelődik a beszéd.

— Hallatlan, mire képesek sokszor az ujságok. Az egyik napilap „vitéz Jászai Mariról“ írt ezzel kapcsolatban, ami illetlenség velem szemben is és a tisztetreméltó vitézi székkal szemben is. Én mint *művésznő* kaptam ezt a nemzeti ajándékot. Ötven éven át önzetlenül szavaltam minden jótékony célra.

— Nem az a fontos, — jegyezem meg halkán — amit az egy napig élő ujsághírek írnak, hanem az, hogy valamikor érc- és márványszobrok fogják megörökíteni Jászai Marinak, a legnagyobb magyar tragikának alakját.

A ZUGLÓ ÉS KÖRNYÉKE TEMPLOMEGYESÜLET a Jókai-utcai árvaház zsúfolt dísztermében rendezte márciusi kultúrdélutánját. Dr. Láczer Dénes rabbi üdvözölte a megjelenteket. Ezután dr. Léderer Sándor hitk. elnök tartotta meg mélyenszántó, gondolatokban gazdag előadását; az egybegyűltek lelkesen ünnepelték az előadót. Ének, zongora és hegedűszám tette élvezetessé a jól sikerült kultúrdélután. A kultúrdélutánok megrendezésének érdeme dr. Láczer Dénes rabbié.

KECSKEMÉTI LIPÓT HATVAN ÉVES

Nagyvárad lapokban olvassuk, hogy *Kecskeméti Lipót* három fivére, *Adolf* a pesti hitközség előljárója, *Ármin* a makói pap, *Zsigmond* brassói orvos, megbeszélés során egyidejűleg Váradra érkeztek, hogy családi körben ünnepeljék a hatvanadik születésnapot. A hitközség és az egész váradai társadalom csak ezen látogatásból tudta meg, hogy a váradai papokban jubileumot ünnepelnek. Csakhamar megjelent a hitközség *Konrád dr.* elnök vezetése mellett ünnepelni a főpapot, úgyszintén az összes egyetek, felekezetek, felvonult az egész váradai társadalom. Templomi, hivatalos ünneplés nem volt, de annál melegebb volt a ragaszkodás és a tisztelet megnyilatkozása.

Amint a mellékelt legújabb arcképe tanúsítja, *Kecskeméti Lipót* a hatvanadik születésnapját teljes fiatalos erőben érte meg. És végtelen munkakedve, csodálatos agilitása dacára elhárította magától három évvel ezelőtt azt a kitüntetést, hogy a pesti hitközség egyhangúlag történt választással főrabbiává hívta meg. *Kecskeméti Lipótnak* bizonyára voltak okai, hogy a pesti meghívást visszautasítsa. De általános volt a vélemény, hogy *Kecskemétinek* kötelessége lett volna a választást elfogadni, mert a pesti hitközség lett volna az a keret, ahol az ő tehetsége és hivatottsága még nagyobb mértékben érvényesülhetett volna, mint Váradon, ahol úgy rajonganak érte.

Érdekes, hogy a pesti rabbiság történetében egy hasonló eset már előfordult, 1835-ben a pesti hitközség megválasztotta *Schwab Lőwöt*, akkori neves prossneci rabbit. *Schwab* a meghívást nem fogadta el. Ismerős kereskedők beszéltek a rabbinak, hogy megválasztása ellen *bizonyos intrikák* indultak meg és hogy a békés, harmonikus működése nincs teljesen biztosítva. *Schwab Lőwöt* erre másodszor is megválasztották és csak miután megnyugtatták, hogy *sem a kollégákkal, sem az előljárósággal* nem lesznek torzalkodásai, foglalta el a pesti rabbiséket.

A hatvanéves jubileum alkalmából váradai jegyzeteimből a következőket iktatom ide:

Furcsa világ volt akkor Nagyváradon, az úgynevezett *Peczeparti Párizsban*, ezelőtt 15 évvel. Püspökünk *Schlauch Lőrinc* volt, követünk *Tisza Kálmán*, az Ügyvédi Kamara elnöke *Rittoók Zsigmond*, a Szigligeti Társaság elnöke az *Apponyi-kaliberű* szónok *Rádl Ödön*, a szabadkőművesek vezére a tragikus véget ért *Várady Zsigmond dr.* Journalisták: *Ady Endre, Biró Lajos.* És a zsidó pap — *Kecskeméti.*

E Cicerok gyülekezetében, *Schlauch* elegánsabb volt, *Rádl* európeéerebb, *Rittoók* páratlan hangjának olyan volt a csengése, mint egy ezüst harangé, *Várady Zsigmond* elasztikusabb, nagy rögtönző volt, de a legmagyarosabb a zsidó pap volt, *Kecskeméti Lipót.* Nem kisebb ember, mint *Ady Endre* mondta egyszer, hogy *ő eljár Kecskeméti prédikációihoz magyarul tanulni . .*

Kecskeméti a legjobb emberek egyike, életmódja puritán, anyagiakban szerény igényű, utolsó krajcárját is a szegények közt osztja széjjel. Minden bajnál ott van és minden bánatot igyekszik vígasztalni.

*Kecskeméti*t jellemzi, hogy sosem dolgozik íróasztal mellett ülve. A földszintes perc-utcai ház ablaka mellett van neki egy íróasztala és naphosszat itt dolgozik. Erős fizikumú ember, az erő szobrát róla lehetne mintázni. Pihenést nem ismer. Allva dolgozik.

Egy időben sokat támadták *Kecskeméti*t írásai miatt, melyekben erős kritikai szellem nyilatkozik

Dr. Kecskeméti Lipót.

meg. Még azt is kitalálták, hogy nem áll a *Sulchan Aruch* alapján. Hát mi, akik közelről ismerjük, tudjuk legjobban, hogy ő papi életében *milyen szigorúan tartja be a vallás legminuciózusabb parancsait is. Eszter napja neki csak úgy bőjt volt, mint bármely orthodoxnak.* Valósággal egy „*Machmir*“, ami az ő személyét illeti. Innen van, hogy írásaiban oly bátor, szókimondó, mert nagyon erős a hite, az istenszerete és mert méltán elképzelte, hogy vele szemben a gáncs és a belekötés nem akad talajra. Aminthogy hosszú váradai papi működése alatt ellensége nem volt, soha róla senki semmi irányban rosszat nem mondott. Ismétlem, senki és semmi irányban és ez nagy szó. Erre egy klasszikus tanut tudok. A váradai orthodox hitközség elnöke, néh. *Ullmann Izidor* volt, országos ember, az orthodox eklézsia militans egyik vezéralakja. Családi körben egyszer ráterelődött a beszéd, hogy a neolog község nap-nap után izmosodik, erősödik, az orthodoxia rovására. *Ullmann Izidor* megjegyezte, hogy sajnos ez ellen nem lehet küzdeni, mert *Kecskeméti* egy nagyon „*chusov*“ ember. Ebben az egy szóban, ebben a lakonikus megjegyzésben ez ellenlábás részéről több dicséret van, mint amennyi egy kötetben elér.

Ecce sacerdos magnus! A papról, a lelkipásztorról beszélve tompítani kell a kifejezéseket, nehogy a superlativusok torlódjanak. Mikor *Kecskeméti Váradra* jött, nem volt se község ház, se iskola. Ma van község ház, paplak, magas színvonalon álló iskola, sőt újabban már egy felső iskola is, egy lyceum. *Uj Chevrát* alapított, új temetővel. És mindezen intézményeket ő maga kezdeményezte, ő hordta össze a téglákat, ő rakta le az alapokat, ő épített, minden munkát ő maga végzett, ő örökös ezen intézmények felett, és ő gondoskodik azok fejlesztéséről.

Kecskeméti lelkipásztorkodásának eredményeként a hívek közt az ő neve fogalom lett. *Kecskeméti* eskessen, *Kecskeméti* temessen, *Kecskeméti* legyen ott minden jóban, minden rossznál. Ilyen a váradai zsidóság lelkivilága. *Dr. Kenéz-Kurländer Ede.*

HOGYAN ÉPÜL FEL EGY ZSIDÓ ISKOLA

— *Jegyzetek a Zsidó Gimnázium Barátai ülésén.* —

Őszintén bevallom, mindig valami ösztönszerű húzódozással fogadom, ha a pesti zsidó gyűlésre szóló meghívót kézbesít a posta. Már a meghívóban érzem az egész „gyűlés“ beteg illatát. És betegszobában érzem magam, amikor a zsidó közügyek tárgyalását kell olykor mégis végighallgatnom. Csupa nyájas édes szó, csupa hízelgő mézes beszéd, nehogy megzavarják a paciens nyugalmát. „Nincs semmi baj“. „Dehogy is! Az egész országban nincs senkinek ilyen egészséges tüdeje, mája, veséje . . .“ Csakhogy az a baj, hogy a legtöbb esetben a paciens a zsidóság, a körüle lebzselők pedig inkább önmagukra gondolnak és egymásnak mondogatják a babusgató édeskés hízelgéseket. „Ön a legnagyobb orvosa a világnak!“ „Ön a leggyönyörűbb ápolónője a földkerekségnek!“ „Ön Európa legszebb gyóntató pátere“ — a paciens pedig elpusztulhat . . .

A napokban végre egy zsidó ülésen vettem részt, ahol nem csináltak egymásnak hangos misebérachokat, nem mondogatták egymásnak: én vagyok Mózes,

*Bárány Oszkár
a Zsidó Gimnázium
Barátai*

*Egyesületének
elnöke.*

te meg Jesajás és viszont, hanem foglalkoztak magával a pácienssel. A zsidó gimnázium barátainak gyűlésén történt. Ezzel a gimnáziummal megfordított ezékiéli csoda esett. Sokan már halottnak hitték és lemosolyogták azokat, akik a hamvaiból feltámasztani akarják. És a halottba beszállt a lélek, mielőtt még a csontvázra hús rakódott, izom és bőr szövődött volna. A zsidó fiú-gimnáziumban már folyik a tanítás, zsidó lélek árad belőle szét egy egészséges új zsidó generációba, a gimnázium falai azonban csupaszon, vakolatlanul merednek a magasba és köröskörül sebek tátonganak rajta vádolón és égbe kiáltón, hogy amikor milliárdokat pazaroltak el hazardul és esztelenül, első gimnáziumát pusztulni hagyta a hazai zsidóság.

És az új gimnázium könyvtártermében ülnek és tanácskoznak a vakolómesterek. Orvos, ügyvéd, kereskedő, iparos, bankár, tudós, író. Mindegyiknek megvan a maga gondja, de ide segíteni jöttek. És a teremben senki sem beszél másról, mint arról, akinek segíteni kell. Az áldozatkészség megható mozzanatai követik egymást és mindenki természetesnek látja. Hogy ha egyetlen intézetnek sincs, de a zsidó gimnáziumnak kell hogy *rádiója* legyen. Belülről az intenzív héber oktatással párhuzamosan a modern pedagógia minden technikai vívmánya. De a külső

építés, vakolás, diszítés sem maradhat abba. *Dr. Rosenfeld* Viktor olyan tisztelettudóan referál az elnöknek és választmánynak a legújabb eseményekről, adományokról, építkezésről, mintha egy szerény banktitkár tenne jelentést az existenciáját kezében tartó főnökének. Pedig mindenki tudja, hogy ő az egyesület lelke, aki nagy orvosi praxisából elszakított minden szabad idejét arra használja fel, hogy a gimnázium befejezéséhez szükséges milliókat előteremtse. *Bárány Oszkár* elnök, ez a nagyszerű filantróp, aki egymaga alapított és fenntart egy nyolc orvossal működő ingyenes ambulatóriumot, itt is nem úgy elnököl, ahogy szokás, hogy a terheket másokra hárítják, hanem munkatársaival, *dr. Frank Ödön* államtitkárral és *dr. Berger Gyula* alelnökkel együtt kiveszi oroszlánrészét elsősorban az áldozatkészségből. Titkár jelenti: *tíz millió* hiányzik bizonyos asztalosmunkák fedezéséhez. Elnök hozzáfűzi: *Tessék elküldeni hozzám a tíz millióért.* Titkár jelenti: Megérkezett Jeruzsálemből a *Becalélből* a három frigyszekrény függöny tervezete, egyet elkészített a *Perlcsalád*, egyet a *Günsberger-család*, egynek még nincs gazdája. Elnök hozzáfűzi: *Tessék megcsináltatni az én számlámra.* *Grossmann Ferenc* azonban ragaszkodott hozzá, hogy a *bársonyt* ő akarja szállítani ingyen. Titkár jelenti: 30.000 téglára kell a kerítéshez. Alelnök hozzáfűzi: *Megszerzem ingyen.* Titkár jelenti: A frigyszekrény és az oltárfal kiépítéséhez nem tudom hány millió értékű finom fa szükségeseltetik. *Fehér László* választmányi tag, a gimnázium állandó fa ajándékozója és előlegezője ezuttal sem akarja a micvát másnak átengedni, tehát tüstént jelentkezik. De akad konkurrens *Somló Sándor* választmányi tagban, akinek, minthogy ettől a kitünő „üzlettől“ elesett, kárpoztulásul az a szerencse jut osztályrészül, hogy fedezheti a „Becalél“ perochesztervező művészeinek kitűzött *10 fontot*. Titkár jelenti, hogy *Gál Béla* választmányi tag, aki az intézet összes *kályháit megszerezte ingyen*, most sikeresen folytatja a kerítés-akciót, a kezdeményező *Elek Gyula* választmányi taggal együtt. Már megérkezett a kerítés vasa is. *Goldberger Salamon*, az intézetnek igazgatója és építője egy személyben, hozzáfűzi, hogy a negyven millió értékű vasat *Aczél Armand* választmányi tag félingyen szerezte meg. Titkár jelenti: A templom padjainak fáját *Honig Mór* választmányi tag ingyen gyűjtötte össze. Igazgató jelenti: A bádigos munkák nagy részét elvégezte *Spiegler Samu* választmányi tag — ingyen. Titkár jelenti: *Perls* úr, néhai dr. Perls pécsi főrabbi fia, akinek *Berger* igazgató úr megmutatta a gimnáziumot, szép levél kíséretében *tíz milliót* küldött. Titkár jelenti . . . mit is jelent még? Minden jelentés az igazi zsidó szív egy-egy felemelő megnyilatkozása. Zajtalan csendben folyik az építők munkája. Nem beszélnek és nem beszélgetnek magukról. Titkár jelenti stb. De csak a választmánynak jelenti és minden szócicoma nélkül. Mintha itt mindenki csak kötelességteljesítésnek tekintené az áldozást. *Guttman Gyula* pénztáros jelenti: ennyi pénz van, ennyit szereztem hozzá, ennyit kell még szerezni. És meg is fogják szerezni *Földes Gyula* ellenőrrel és *Angyalfi Károly* számvizsgálóval együtt. És ha még hozzájuk csatlakozik *Kramer Malkiel*, az egyesület eszméjének megpendítője és hű munkatársa *Widder Manó* és továbbra is segítenek a többiek, *dr. Gergely Károly*, *dr. Vass Oszkár*, *Schalk Ferenc*, *Dinner Emil*,

Bárany Károly és a választmány buzgó hölgytagjai, dr. Hahn Dezsőné, dr. Neumann Salamonné, — el fogják érni a célt és nem lesz soká a pesti zsidóság közömbösségének vádemelője egy csonka gimnázium. Csak ki kell vinni minél több érezni tudó zsidót az Abonyi-utcába, lássák, mit mulasztottak itt és segítsenek a mulasztást helyrehozni és letörölni a szégyenfoltot a pesti zsidóság homlokáról!

— Milyen szép — mondja kifelé menet szomszédjához dr. Patai — hogy Budapest legtávolabbi részéről is jönnek segíteni a gimnáziumnak. Bárany Oszkár a Rózsadombon lakik, a budai hitközség tagja, tehát nincsenek a Dunán innen ambíciói. Ez őszinte és önzetlen szeretete az ügynek . . .

— Csak az a kár — jegyzi meg Angyalfi — hogy ezt a sok energiát és áldozatkészséget az épület befejezésére kell fordítani, amit meg lehetett volna csinálni könnyen a konjunktúra idejében. A gimnázium barátai egyesületének pedig tulajdonképpen az intézet *pedagógiai* tökéletesítése volna a feladata, gondoskodni felszerelésekről, könyvtárról, műszerekről, tanulói ösztöndíjakról és tanárok külföldi tanulmányútajairól. Szóval az intézet lelkéről és nem a testéről . . .

Secundus.

TOLL-HEGYRŐL

CSEND ÉS HALA.

Csendre és hálára van kötelezve a magyar zsidóság — mondotta az egyik miniszter — amiért a kurzus alatt nem vertek be minden zsidó fejet. Nekünk nem szabad politizálnunk. Csak csendben konstatáljuk, hogy a Mult és Jövő politikai hetilapjának, mely a zsidó fejbeverések ellen küzdött, ma sem szabad megjelenie. A betiltást még mindig nem oldotta fel a belügyminiszter. Szóval: csendre kötelezve vagyunk, de miért hálára is?

CHOLNOKY JENŐ ÉS A KIS MÓRICKA.

Nem mi hoztuk össze a nagy hírű tudós egyetemi professzort a kis Mórlickával, hanem egy tudományos előadás, amelyet az Urániában a minap tartott maga Cholnoky professzor úr. Minthogy Cholnoky professzor úr kitűnő geográfus, a „tudományos“ előadás természetesen a földrajz valamelyik részéről szólt. Meg kell azonban jegyezni, hogy nem Galiciáról és nem is a Dob-utca és környékéről, hanem valami északi sarkvidékről, persze vetített képekkel. A képek egyetlen galíciai zsidót sem vetítettek, mégis a professzor úr majdnem annyit beszélt Galiciáról, mint az északi sarkról és többet a kis Mórlickákról, mint az eszkimókról, akik között mellékesen megjegyezzük, nincs numerus clausus sem. Hogy a kis Móricka megkérdi a mamájától: „hogyan van az, hogy az ember a kezét minden nap megmossa, az arcát csak néha, a lábát meg soha?“ Ilyen „tudományos“ kérdésekkel traktálja a professzor úr a jóhiszemű publikumot, amely tudományért megy az Urániába és nem antiszemitizmusért, amit megkaphat odakünn is olcsóbban, belépti-díj nélkül.

„ELSZARADT ÁG.“

Elszáradt ág-e a magyarországi zsidóság, vagy nem. Ez a kérdés nyugtalanítja sokszor a közvéleményt. Dr. Blau a Rabbiszeminárium világhírű rektora azt bizonyítja, hogy nem. Mert ma Tel-Awiwban héberre fordítják Bacher Vilmos műveit és a jeruzsálemi héber egyetemen ép most is két magyarországi zsidó tudós tart a zsidó tudományokról előadást. Ez a két tudós dr. Guttmann Mihály, volt budapesti rabbiszemináriumi tanár és dr. Klein Sámuel, volt érsekújvári főrabbi, akik a jeruzsálemi tudósok, írók és művészeknek mai számunkban közölt felhívását is aláírták, hogy váltsa meg a zsidóság a Szentföldet, hogy minél többen dolgozzanak rajta. Ezek után pedig reméljük, hogy a dr. Blau és dr. Hevesi szerkesztésében megjelenő Magyar Zsidó Szemléjére reá fogják sütni a „cionista“ bélyeget és mit sem használ az a kifejezett óhajuk, hogy „a hamis vádaknak el kell némulniok bent és künt egyaránt.“

MÁR EZT IS IRIGYLIK.

A „Magyarság“ kiküldte saját tudósítóját „Zsidóországba“, hogy nézze meg és referáljon, mit is építenek a zsidók Palesztinában. A tudósító nagyon szép cikkeket írt. Valahogyan úgy járt, mint régi elődje Bileám, akit elhivatott Balak moabita és antiszemita vezérkara, hogy átkozza meg Izraelt. Bileám látta Izraelt a sivatagban, amint pihen, törzsei szerint és szidalmazás helyett megilletődve áldást mondott. „Mily szépek a te sátraid Jákob, hajlékaid óh Izrael.“ (Sokan nem is tudják, hogy ez a közmondássá vált ige Bileámtól származik.) A „Magyarság“ tudósítója is kénytelen volt elragadtatással írni arról, hogy gyönyörű nagy várost (Tel-Awiw) építettek a sivatagban néhány év alatt, de . . . Mocsarakat szárítanak, erdőt ültetnek, de . . . Földet művelnek, iskolákat építenek, de . . . De, de, de, de, de, de . . . Hát ezt is irigylik már a zsidóktól? Már ott is keresnek ezer kifogást? Itthon azt hirdetik, hogy a zsidó idegen, hogy a zsidó menjen Palesztinába és aztán utána küldenek stafétát Palesztinába, nehogy ott békében építhessen . . .

„ELINTÉZETT ÜGY.“

Szentföldi utamról hazatérve a nyáron, cikket olvastam az Egyenlőség című hetilapban „Jeruzsálem harmadik pusztulása“ címen, amely arra készített, hogy az abban foglalt állításokat, illetve beállításokat *személyes tapasztalataim alapján* valódi értékükre le szállítsam. A szerkesztő sajtópört indított ellenem. Minthogy szerintem nem okvetlenül szükséges a mai időkben, hogy zsidók a bíróság elé vigyék perpatvarukat, kijelentettem kívánsága szerint, hogy a szerkesztőt „személyében“ sérteni nem akartam, (nem is ismerem). A szerkesztő ezt a nyilatkozatot diadalmas „elégtétel“-ként regisztrálta a lapjában, de ugyanekkor „durva“ kifejezést használ velem szemben, ami semmiképp sem mondható „lovagias“ eljárásnak, ha egyszer elégtételemet elfogadta. Persze én nem fogok pört indítani, amiért neki külön és sajátos Sulchan-Áruch-ja van a lovagiasság és gentleman-ság terén is. Az pedig természetes, hogy a Palesztina-üggyel kapcsolatban annak idején *cikkemben elmondott tények változatlanul tények maradnak.*

Fülöp Arthur földbirtokos, Hajdudorog.

KRÓNKA- KÉSZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ KULTÚRESTJE.

Április 12-én este 8 órakor a Vigadó nagytermében.

Mai számunk 147. oldalán olvasható a szentföldi írók, tudósok és művészek felhívása. A Mult és Jövő kötelességének tartotta, hogy ennek a felhívásnak eleget tegyen és ezért a súlyos idők és viszonyok dacára elhatározta, hogy a kitűzött napon, (április 12) a Fővárosi Vigadó nagytermében nagyszabású kultúrestét rendez, amely a zsidó művészetnek és a szentföldi zsidó élet kultúrájának méltó ünnepe lesz. A nap jelentőségét dr. Kiss Arnold vezető főrabbi fogja ismert szónoki művészetével méltatni, Abel Pann a jeruzsálemi művészek üdvözlését fogja tolmácsolni. Jászai Mari, a drámai színművészet nagyszónoka a szentföldi költészet remekeiből fog előadni, továbbá prófétai szemelvényeket és zsoltárokat hárfakisérettel. Relle Gabriella és Kálmán Oszkár, az Operaház ünneplő művészei bibliai áriákat és duetteket mutatnak be. M. Nosti Elza, a kiváló operaénekesnő a jeruzsálemi Opera műsorából egy Rigoletto-áriát ad elő héber szöveggel. Peterdi Andor a nagynevű poéta alkalmi ódáját olvassa fel. Timár Ilona új héber költőkből szaval. Szentföldi dalokat adnak elő Gyenes Lili hegedűművésznő és a tizenkétéves Farnadi Edit, akit mint ujonnan feltűnt zongorafenomént méltaltott a napi sajtó. Dienzl Oszkár a kíséreten kívül új kompozíciókat is mutat be. Minthogy a jövedelem 25%-a a jeruzsálemi művésznapi javára esik, erre a kultúrestére csak kisebb kedvezményű jegyek vannak. Ezzel szemben, aki a kultúrestre jegyet vált, jogosítva van az Abel Pann-kiállításra szóló újabb tiszteletjegy átvételére. (Kiadóhivatal: VI., Révay-utca 14. Telefon 199—55.) A vigadóbeli buffet peszachi lesz.

NÉMETH FARKAS.

Az élet forgó kereke ismét lendült egyet és elvitt a láthatatlan oldalra olyan embert, aki után sokan búslakodva, fájdalmas érzésekkel és könnyes szemekkel néznek. Németh Farkas egy speciális ember, egy külön műfaj volt, amelyet csak a zsidó őserő termelhet ki magából néha napján. Mi volt a foglalkozása? Az ebben az esetben nem a leglényegesebb. Kántor és mohel volt. Mindezt dicséretes buzgósággal és csudált szakértelemmel végezte. Mindamellet ezen ténykedései még nem szereztek volna meg neki azt a nevezetességet, mellyel bírt. De rávilágít az ő egyéniségére egy tény, amiről ő sohasem beszélt: hogy a mohel-funkciókból eredő honoráriumokat mindig szegények között osztotta szét és a szegényekből bizony egész tekintélyes gárdája volt, akik őreá támaszkodtak.

Ismerték, lehet mondani egész Budapesten, de különösen szűkebb hazájában; a Józsefvárosban. 28 évig működött itt olyan területen, amelyen senki más hozzá hasonlóan működni nem tudott. Ahol segíteni kellett akár anyagilag, akár erkölcsileg, ott ő a legkitartóbb, a legszívósabb volt és nem nyugodott addig, amíg a segélyre szorulókat a segélyforrásokkal szorosán és ténylegesen össze nem kapcsolta. Ilyen ese-

tekben kiméretlen, sőt erőszakos is szokott lenni. Köteteket lehetne írni az ő leleményességéről és fáradhatatlanságáról az embersegítés terén. Ő elsősorban az embert segítette, tekintet nélkül arra, hogy zsidó vagy keresztény, orthodox vagy neológ a segítségre szorult embertársa. Kora reggeltől késő estig sietett, szaladt pártfogoltjai érdekében. Ilyenkor Peszach előtt körüljárták az ő kosarai a várost és abból ami az ő kosaraiban összegyűlt, sok szegény zsidó „csinálhatott peszachot“. Legkevesebbet törődött saját családjával. Feleségét, gyermekeit majdnem kizárólag az isteni gondviselésre bízta és ebben nem is csalatkozott, mert gyermekei a kerületben közbecsülésben állnak.

Liebermann Manó, rabbi.

DR. KISS ARNOLDOT, nagynevű munkatársunkat hitközségek és egyesületek sűrűen hívják az ország minden részéről előadások tartására. A népszerű főrabbit mindenütt lelkes ünneplésekkel környezik. December 22-én Ujpesten tartott előadást „a zsidó gondolat útjáról“, ismertette a zsidó irodalom fejlődését. Gyönyörű előadása elragadta a nagyszámú hallgatóságot s az ujbpesti kultúregyesület nevében annak elnöke mondott hálás köszönetet „az Európaszerte híres papnak és írónak“ dec. 25-én az Erzsébetvárosi Sportklubban tartott dr. Kiss előadást Chanuka-beszéddel kapcsolatban, rendkívüli hatással. Chanuka szombatján a zsidó cserkészeket buzdította, estélyük keretében zsidó hithűségre és kitartásra. A pozsonyi, nyitrai, érsekújvári, kassai, rozsnyói hitközségek kultúregyesületei is meghívták előadások tartására. A pápai jótékony nőegyesület fennállásának 100 éves fordulójára ünnepi óda írására kérte fel, amelyet rendkívüli hatással szavaltak el a közönség ovációi közben. Január 31-én megható ünnepségekkel vette körül a veszprémi izr. hitközség felejthetetlen volt főpapját, aki „a zsidóság szerepéről a magyar irodalomban“ tartott ott előadást. Váratlan szeretettel fogadták a veszprémiek Kiss Arnoldot, egykori s most is mély rajongással környezett papjukat. December 28-án az Izraelita Magyar Irodalmi Társulatban „Jókai Mór és a magyar zsidóság“-ról tartotta meg nagyszabású beszédét, olyan hatással, hogy a jelenlevő közönség több lelkes tagja följajánlotta a tanulmány kinyomatásának költségeit. Február 15-én a Magyar Zsidó Ifjak Egyesületében tartott előadást a zsidó kultúráról. Ország-szerte ismert verseit számtalan helyen szavalták. Ujvidéken, Ungváron, Békés-Csabán, Orosházán, Nagybécskerekén stb. stb. világszerte elterjedt, németre és angolra fordított, immár 65-ik kiadásban megjelent imakönyvének gyöngyeit adták elő művészi előadásban. Ebből az imakönyvből csak legutóbb Japánba rendeltek az ottani magyarok sok példányt s Londonból, Svájcban is érkeztek megkeresések a „Mirjam“ megküldésére. — Dr. Kiss Arnold, lapunk illusztris munkatársa most is oly nagy számban kapja a meghívásokat előadások tartására az ország minden részéről, hogy azoknak, hivatásos elfoglaltságára való tekintettel alig is tud megfelelni. Lapunkban megjelent művészi elbeszéléseit, verseit, cikkeit a legnagyobb szeretettel és gyönyörűséggel élvezi olvasóközönségünk tábora s azok több külföldi lapban lefordítva gyönyörködtetik hívei nagy seregét.

„PÁPAI PURIM“. Láng Károly polgári iskolai tanár az idén is kiadta ilyen című purimi ujságját, mely ezuttal is tele van vidám, kacagtató ötletekkel.

„A NAGYASSZONY“ címen nagy cikket közöl a „Bácsmezei Napló“ vezető helyen *Hartmann Rafael*-néről, akinek jubileumát ünnepelte a napokban nemcsak Szabadka, hanem egész Jugoszlávia társadalmának minden rétege. „A nagyasszony“, így nevezte őt mindenki. Nincs az a kulturális vagy jótékonyági mozgalom, melynek *Hartmann Rafael*né ne volna fejedelmi mecénása. A hitközségnek ő a legelső adófizetője. Néhai férje nevére, aki elnöke volt a hitközségnek, nagy alapítványt tett. A Nőegyletnek elnöke, a dr. *Singer Bernát* szeretetház díszelnöke. A hitközség nem régen örökös dísztagjává választotta és az erről szóló díszlevelet egy 100 terítékes bankett keretében adta át neki. A magyar rezsim alatt a szerb rászorulóknak, a szerb rezsim alatt a magyar kiutasított biráknak és államhivatalnokoknak legnagyobb pártfogója. Lelkes, öntudatos, büszke zsidó egyéniség. Járt Palesztinában, onnan hozott magával a templom számára egy művészi frigyszekrény-függönyt. Szalonjában, ahol eredeti Munkácsi-képek lógnak, egy gyö-

Hartmann Raffaelné

nyörű frigyszekrény áll Frankfurtban írt tóratekeres-csel. Az idegen vallásúak előtt is büszkén végzi mindennapi imáját. A Széderre mindig nagy társaság gyűl össze asztalához. Vasárnap délutánonként nagyszámú leánysereg — nagyrészt szegények — uzsonnázik nála. Vagyontalan exisztenciákat kereseti forráshoz juttat, vállalataikat önzetlenül szubvencionálja. A felekezeti és nemzetközi béke teremtő-szellemé Subotícán. Minden hetivásár alkalmából százakra menő — nemzsidó — koldussereg várja az „Angolné“-t a kapuja bejáratánál. Mindegyiküket név szerint ismeri. Egyetlen fia *Hartmann József* vállalatának külföldi faktora, hasonló öntudatos zsidó humánus szellemben működik.

Fodor Fülöp.

AZ ÖTVEN ÉVES „IZR. TANÜGYI ÉRTESÍTŐ“. Legrégibb és legfontosabb zsidó orgánunk, az, amelyik a jövő generáció nevelőit neveli, az „Izr. Tanügyi Értesítő“ ötvenéves jubileumához jutott el. Ebből az alkalomból rendkívüli tartalmas jubileumi számot adtak ki, amelyben a szerkesztők dr. *Málnai Mihály* és *Pintér Ignác* mellett legkiválóbb pedagógusaink és íróink írtak egy-egy értékes aktuális közleményt.

„FÖLEMELKEDTEK A LEGALACSONYABB MUNKÁHOZ.“ Ezt az ércbekinálkozó mondatot *Abel Pann* véste azon a beszélgetésen, amelyet gróf *Klebensberg* miniszterrel folytatott. A szentföldi koloniákról volt szó és *Klebensberg* gróf csodálkozott, hogy zsidók mint egyszerű földművesek dolgoznak. „Hiszen ezt nem szokták meg?“ kérdezte. És erre felelte *Abel Pann*, akivel a miniszter francia nyelven diskurált, hogy a Palesztinába bevándorló zsidók már fölemelkedtek a legalacsonyabb munkához. *Patai József* pedig megjegyezte, hogy a jeruzsálemi egyetemet is zsidó kezekkel építették és egy magyarországi származású professzora azt írta, hogy sokan hallgatói közül nappal az épülő szárnyon dolgoznak mint kőművesek, este pedig a kész szárnyon tudományos előadásokat hallgatnak.

A LUGOSI HITKÖZSÉGI ELNÖK JUBILEUMA. A lugosi izraelita hitközség nagy ünneplésben részesítette dr. *Berdach* Henriket, elnökségének huszadik évfordulója alkalmából. A hitközség megfestette dr. *Berdach* arcképét, melyet a március elsejei ünnepi diszközgyűlés keretén belül az ünnepelt érdemeinek az összes hitközségi intézmények vezetői által történt méltatása mellett lepleztek le. Dr. *Lenke* Manó, lugosi főrabbi magasszárnyalátú beszéde után *Grünhut* Géza meghatóan szép ünnepi szónoklata, továbbá a Jótékony Nőegylet elnökének: *Hirsch* Miksánének, a Chevra-Kadisa elnökének: *Brauch* Rudolfnak, az Iskolaszék elnökének: dr. *Sebestyén* Lipótnak, a Talmud-Tóra elnökének: dr. *László* Mórnak, a Cionista Egyesület elnöke képviselőjében: dr. *Kirschner* Arnoldnak magas színvonalú beszédei emelték az ünnepély fényét, melyen a hitközségi tagok majdnem teljes számban jelentek meg és hosszantartó ovációkkal adtak kifejezést elnökük iránti szeretetüknek és ragaszkodásuknak. Rövid megható szavakban mondott köszönetet az ünnepelt, aki szokott keresetlenségével, szívhez szóló közvetlenségével könnyekig megindította hallgatóit. Az ünnepély, mely a lugosi zsidóság példaadó harmóniájának gyönyörű képét mutatta, egy ünnepi istentisztelettel mindenkiben maradandó emléket hagyó befejezést nyert.

A DEBRECENI TIFERESZ BACHURIM nagyszabású működést fejt ki a zsidó vallásos szellem és kultúra ápolása terén. Megszervezte talán mint első az országban az *Isméltő tanfolyamokat*, hogy az ifjúságnak alacsonyabb nivójú rétegét tovább képezze és a zsidóság számára megmentse. Most pedig az intelligensebb, de a zsidó kultúra forrásait nem ismerő fiatalsággal ismerteti meg a talmudot. Ezenkívül történeti előadásokat tart: *Krausz* Ábrahám, *Czeizler* Jenő, *Bilitzer* Jónás, *Bernfeld* Ernő, *Strasser* Simon.

A MAGYAR ZSIDÓ IFJAK EGYESÜLETE Ceiré Hamizrachi nagyszerű Purim-estélyt rendezett a Zeneakadémia Kamaratermében. A Kazinczy-utcai templom énekkara *Kollmann* Ármin vezetése alatt zsidó dalokat mutatott be. *Szófer* József szellemesen kifigurázta a pesti zsidó közélet félszégeit, *Kollmann* Jenő *Patai*—Major-dalt adott elő, *Holzschlag* Sámuel *Morris* *Rosenfeld*-verseket szavalt, *Dózsa* Jenő, a Nemzeti Színház tagja *Patai* József egy versét és Shakespeare *Schylock*-monológját adta elő megrázó hatással. Előadásra került egy purimi darab is: „Chofin és Pinchesz“. A szereplők *Kaufmann*, *Gelbmann*, *Link*, *Engelmann*, *Berger*, *Mende*, mind jól állották meg a helyüket.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
5151 Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest.

Felelős nyomdavezető Polgár J.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIRKŐVEK

TELEFON: J. 59 61.

מצבה

PFEIFER ÉS HESZKY

KŐFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Szigorúan rituális fiú-internátus

számára. / Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkitünőbb ellátás, egyéni nevelés. / Az összes iskolához közel. / Tanulók csakis korlátolt számban vétetnek fel. / Legjobb referenciák.

középiskolai, kereskedelmi és polgári iskolai tanulók

Cím: Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-utca 42.

Munkaalkalom teremtése céljából elhatároztam készáru raktáram nagy készletének leszállított áron való árusítását. Ezen kedvező alkalomra minden úgy helybeli, mint vidéki, venni szándékozó nagybecsű figyelmét felhívom.

Teljes tisztelettel

Telefon:
146 - 99.

LÖWY JÓZSEF sirkőgyári raktár
Budán, II., Fő-utca 88. (saját ház).

של פסח

CUKOR

Selypi Cukorgyár R.-T. Selyp,

a magyarországi aut. orth. izr. hitfelekezet rendeletére ezidén ismét gyárt **של פסח** kocka- és süveg-

CUKROT.

Felvilágosítást a husvétii cukor eladási és szállítási feltételeiről nevezett gyár központi irodája ad:

Budapest, V., Árpád-utca 7.

WEISZ MARISKA
KÉZIMUNKAÜZEM

BUDAPEST, V.,
LIPÓT-KÖRUT 22

A **של פסח** coccus szappanra

kérjük a rendeléseket **mielőbb** feladni.
Hechser az ortodox rabbinátustól.

Hungária Vegyészeti Gyár
Budapest, IX., Páva-utca 7.

SZÖVŐ- ÉS VARRÓFONALAK

GYÁRA

Kohn Vilmos

Budapest, VII., Király-utca 1.

ארטה כשר של פסח

C E R E S

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszer-üzletben kapható.

Hutter József - Vegetalművek

szappan- és növényzsirgyarak rt.
Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. szám

Legújabb divatu elegáns és egyszerűbb
nőiruhát, kosztümöt, köpenyt

készít és alakít elsőrendű munkával
szolid áron

Reisz Bernhardine
Budapest, VI., Jókai-tér 7.

של פסח

Husvétii árut

ismét készít ez évben az ismert kitünő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

Schreiber Simon

az egri főrabbi főtisztelendő ur felügyelete alatt a

Franck Henrik
Fiai cég.

Levelezési cím:

Budapest VI,

Nagy János-utca 1.

Telefon: 129-19

Főpostafiók: 216.

LISZTET legjobbat, legolcsóbban
házhoz szállítva

Földes Sándor

üzleteiben vásárolhat

TELEFON: BUDAPEST. VI., Szondy-utca 14 és
35—96. VIII., Üllői-út 66/A.

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI., Király-utca 8.

Dús választékú raktár
a zsidó vallás keretébe
tartozó szertartási cik-
kekből.

Zsidó irányú könyvek
nagy raktára.

Árjegyzék díjtalan.

TAKARITSON VAMPYR PORSZIVÓVAL!

Díjtalan bemutatás kérhető

Unió Magyar Villamossági R.-T.

városi üzletében

Budapest, VI., Andrásy-út 15. — Telefon: 40—49

NEIGER נשיך ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Ó- és modern stylü műbutorok

eredeti gyártási árakban. Hitelképeseknek fizetési kedvezmény

Trotzer és Widder butoripar r.-t.

Budapest, VII., Wesselényi-utca 18. Szombaton zárva.

Ezüst disztárgyak

Ezüst evőeszközök

Ezüst sport- és versenydíjak

dús választékban, gyári árban

SCHLEIFER ezüstárugyár

Budapest, VII., Kazinczy-utca 14.

Telefon: József 135—28.

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

*Előkészít polgári- és közép-
iskolai magánvizsgákra, érett-
ségire vidékieket is.*

A kis

UNDERWOOD

(Portable) Írógép

irodai, utazási
és magánhasz-
nálatra

10 \$ havi részlet

Underwood Standard

gyári új és újjáépített írógépek
díjtalan bemutatása
országszerte!

GEREBEN BÉLA

Budapest, VI., Andrásy-út 1.

Telefon-hívószám 88—31.

DANZINGER JÓZSEF
orth. כשר **CUKRÁSZDÁJA**

Ujjonnan berendezett fényes helyiségek. Legjutányo-
sabb árak. Előnyös kiszolgálás. Purimra, pészachra,
alkalmi sütemények nagy választékban. Ren-
delésre házhoz szállítva. (Telefon: József 123—14)
ROMBACH-UTCA 13. (Bejárat az udvarról.)

GAZDASÁGOS

és kényelmes filleszt csak a
szab. falvezélgő legújabb

ZEPHIR

Kalugával érhető el

HEBLER SÁNDOR Kétszobás
villamosipari vállalat
villamosipari vállalat
villamosipari vállalat

Csángó Jenő

bőröndök,

bőrdíszmű különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39.

Telefon: József 129-25.

BARBIN késnélküli illatos borotváló por

mindenkit meghódított!

Szállítás postán utánvétellel.

HUNGÁRIA VEGYÉSZETI GYÁR

Budapest, IX., Páva-utca 7.

Társaságbeli uriaszony
legdiszkrétebben közvetít **házasságot.**

DOKTORNÉ, VII., Rákóczi-út hatvanégy,
II. em. 20, főlépcsőház. Tel.: József 73-93

A legfiatalosabb és legpraktikusabb
hajviselet, a divatos

RÖVIDHAJU PARÓKA

Kipróbálás
díjtan.

SPECIÁLISTA: PIECHNIK ÉS MECHTL
HAJMŰTEREM
VI., VÁCZI-UTCA 8. félemelet

חבב של חסו **husvétii sütemények**
mandulás, dessert, torták, cukorkák békebeli
elsőrendű minőségben

Telefon: **Freund cukrásznál**
19-41. Budapest, VII., Király-utca 14.

ELLINGER BÉLA
WAGNER VINCE
EGYESÜLT LAKKGYÁRAK R.-T.

Városi iroda:
BUDAPEST, VI.,
LÁZÁR-UTCA 13.

Gyártja
az összes ipari és kereskedelmi lakkokat.

KLEIN ÉS FIA
szappanai és kozmetikai
cikkek világhírűek!

Telefon: József 123-30.

BUDAPEST, VII.,
DOB-UTCA 13.

KOMÁROMI

h a r i s n y á i
legszebbek, legjobbak, legolcsóbbak
VI., Nagymező-utca 14. Andrásy-út sarok.

Ami a szülőket legjobban érdekli!
Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát legjobban vásárolható

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18.

Telefon: 134-88.

Főelárusítás; VI., Mozsár-utca 9.